

memo

časopis pro orální historii / oral history journal

2019/2

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

středisko orální historie
katedra historie FPE ZČU

memo

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

Plzeň 2019 / 2

MEMO 2019/2

Časopis pro orální historii / Oral History Journal

Vedoucí redaktorka / Senior Editor: Naděžda Morávková (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Výkonná redaktorka / Executive Editor: Marie Fritzová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen)

Redakční rada / Editorial Board: Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Michal Louč, (Fakulta filozofická Univerzity Pardubice), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Radikobo Ntsimane (University of KwaZulu-Natal, Pietermaritzburg, South Africa), Albert van Jaarsveld (University of Zululand, KwaDlangezwa, South Africa), David King Dunaway (Department of English Language and Literature of New Mexico, Albuquerque, USA), Taťána Součková (Katedra etnologie a mimoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave, SR), Kathryn Nasstrom (University of San Francisco, USA)

Redakční okruh / Editorial Advisory Board: Zdeněk Beneš (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague), Joanna Bornat (The Open University, Milton Keynes), Doug Boyd (University of Kentucky Libraries, Lexington, U.S.A.), Ivo Budil (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Mónica Patricia Cadenas Erazo (Lima, Peru), Ismail Demircioglu (Karadeniz Technical University, Trabzon, Turkey), Panos Dimisianos (Corfu, Greece), Karel Foud (Národní památkový ústav Plzeň / State Conservation Pilsen), Blažena Gracová (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Bohumil Jiroušek (Jihočeská univerzita České Budějovice / University of South Bohemia, České Budějovice), Jan Kumpere (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Mücke (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Dana Musilová (Univerzita Hradec Králové / University Hradec Králové), Nina Pavelčíková (Ostravská univerzita v Ostravě / University of Ostrava), Jiří Petráš (Jihočeské muzeum České Budějovice / Museum of South Bohemia, České Budějovice), Valeria Rotershteyn (Moscow Economic School, Moscow, Russia), Karel Řeháček (Státní oblastní archiv Plzeň / State Regional Archives Pilsen), Michael Sesling (Audio Transcription Center, Boston, U.S.A.), Petra Schindler (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Ibrahima Thioub (Cheikh Anta Diop University, Dakar), Marta Ulrychová (Západočeská univerzita v Plzni / University of West Bohemia in Pilsen), Pavel Urbášek (Univerzita Palackého Olomouc / University of Palacky, Olomouc), Lukáš Valeš (Newton College, Brno), Miroslav Vaněk (Akademie věd České republiky / Academy of Science, Czech Republic), Bohdan Zilynskyj (Karlova univerzita Praha / Charles University Prague)

Obálka / Cover: Petr Lobaz

Grafická úprava, sazba / Graphic design, print rate: Petr Kuranda

Vydavatel / Publisher: Pro SOHI Plzeň vydává viaCentrum s.r.o., Ztracená 34, Olomouc, 772 00

Adresa redakce / Address of Editors: Středisko orální historie SOHI při Katedře historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň, 306 19, Česká republika
Telefon: +420 377 636 603

E-mail: moravkov@khi.zcu.cz, fritzovamarie@gmail.com

Online verze dostupná z URL / Internet Access: www.oralhistory.cz a www.sohi.maweb.eu

© Naděžda Morávková

© SOHI, Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni

© viaCentrum s.r.o.

Evidence MK ČR pod číslem E 19999

ISSN 1804-753X (Print)

ISSN 1804-7548 (Online)

Vychází dvakrát ročně

Časopis objednávejte na adrese redakce / Order at journal editors

Ročník 9, číslo 2, 2019

OBSAH / CONTENTS

REDAKČNÍ ÚVODNÍK / EDITORIAL COMMENT

Orální historie v čase (r)evolucí, nejen těch listopadových (*Jiří Hlaváček*) 5

STUDIE / STUDIES

Rockfest pohledem plzeňských muzikantů
/ Rockfest through the view of Pilsen musicians (*Lucie Marková*) 7

Etické aspekty zpřístupňování orálně-historických pramenů (nejen) ve virtuálním prostoru
/ Ethical Aspects of Accessing Oral History (not only) in Virtual Space (*Jiří Hlaváček*) 25

Jeden narátor, tři tazatelé, dvacet let.

Několik postřehů z longitudinálního orálně historického výzkumu očima tazatelky
/ One Narrator, three Interviewers, twenty Years. Some Reflections from longitudinal
Oral History Research from the Interviewer's Point of View (*Petra Schindler-Wisten*) 41

Sonda do duší černých baronů, aneb pomocné technické prapory ve vzpomínkách pamětníků
/ A Probe into the Souls of Black Barons, or the Auxiliary Technical Regiments
in the Memories of Contemporary Witnesses (*Radek Švec*) 61

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES 94

RECENZE / REVIEWS 110

ZPRÁVY / CHRONICLE 123

POKYNY PRO AUTORY / NOTES FOR CONTRIBUTORS 128

CALL FOR PARTNERS 132

REDAKČNÍ ÚVODNÍK /EDITORIAL COMMENT

Orální historie v čase (r)evolucí, nejen těch listopadových / Oral history in the time of revolutions (or evolution), not only in November

Jiří Hlaváček

Sametová revoluce bezesporu patří k nejvýznamnějším dějinným zlomům nedávných československých dějin, není proto divu, že v uplynulých měsících jsme se s odkazem na 17. listopad 1989 mohli setkat prakticky na všech myslitelných, a často i nemyslitelných, místech. Máme za sebou nesčetnou řadu přednášek, výstav, projekcí, videomappingů, besed, webových prezentací i nových zajímavých knižních titulů. Nakolik se podařilo předat poselství, že klíčové hodnoty jako demokracie, svoboda, pluralita, názorová otevřenost a tolerance nejsou samozřejmým a jednorázovým, „darem“, který nám sametová revoluce v listopadu 1989 přinesla, ale spíše cestami a podobami, které je třeba udržovat a kontinuálně (znovu)utvářet, ukáže jen čas.

Pro mnoho historiků a historiček soudobých dějin byly uplynulé dva roky, které se nesly ve znamení „osmičkových“ a „devítkových“ výročí, vyčerpávajícím maratónem, po němž si nyní zcela jistě rádi a zaslouženě oddychnou. Konec konců, vánoční čas přímo vybízí k zastavení, načerpání nových sil a rozjímání o věcech minulých i budoucích, a to nejen v rovině osobní, ale i té profesní.

Máme-li bilancovat nad rokem 2019 z hlediska rozvoje a dalšího směřování orální historie, lze považovat končící rok za více než úspěšný. Především se podařilo dokončit celou řadu zajímavých (a minimálně v jednom případě i průkopnických) projektů, o nichž se můžete dočíst mimo jiné i v tomto čísle.

V Olomouci proběhla na začátku února v pořadí již šestá mezinárodní konference České asociace orální historie (COHA), která naznačila, jakou cestou se bude vývoj metody v příštích letech ubírat – nepochybně nás čeká stále větší důraz na interdisciplinaritu a využití moderních technologií. Také na zahraničním

fóru se domácí orální historie nenechala zahanbit, o čemž svědčí řada jmen českých účastníků a účastnic v programech různých mezinárodních konferencí a workshopů na pestrou paletu výzkumných témat.

O rostoucí popularitě orální historie konečně vypovídá také rapidní nárůst počtu studentů a studentek, kteří mají o tuto metodu zájem, ať už ve volitelných kurzech na mnoha fakultách po celé České republice či přímo na specializovaném oboru Orální historie – soudobé dějiny na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.

Po stránce etické se nám díky novému zákonu o zpracování osobních údajů z dubna letošního roku konečně podařilo vyrovnat rovněž s novou podobou informovaného souhlasu pro orálně-historický výzkum v souladu s GDPR. Známe také vítěze a vítězky pátého ročníku historické soutěže Střediska orální historie a již brzy budeme znát i jména oceněných v rámci šestého ročníku „Zlatého diktafonu“, který pravidelně jednou za dva roky pořádá COHA, a do něhož se v roce 2019 (možná i v důsledku listopadového šílenství) přihlásilo rekordní množství účastníků a účastnic, což nás pochopitelně těší! A konečně, významným způsobem se díky společnému úsilí SOHI a COHA posunul vpřed i samotný časopis MEMO, který právě držíte v ruce, a který má solidně nakročeno k zařazení do dalších prestižních databází. Držme si palce!

Nenechme se však zmást, „osmičkami“ a „devítkami“ éra oslav ani zdaleka nekončí. Naopak, příští rok nás čekají minimálně dvě výročí, která jsou bytostně spojena s přímo s orální historií. Hned v lednu totiž oslaví třicáté výročí od svého založení Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky a současně uplyne také dvacet let od vzniku Centra orální historie, kde se česká orální historie pod vedením Miroslava Vaňky na přelomu milénia de facto institucionalizovala.

Již nyní je tedy zřejmé, že rok 2020 bude opět rokem bilančním, nikoliv však jen v kontextu československých „událostních“ dějin (jak se stalo v posledních dvou letech zvykem), ale také v rovině (r)evoluce teorie a metodologie české orální historie. Nepochybně se tedy máme na co těšit!

STUDIE/STUDIES

Rockfest pohledem plzeňských muzikantů / Rockfest through the view of Pilsen musicians¹

Lucie Marková

Abstrakt

Národní přehlídky amatérské rockové hudby, tzv. Rockfesty na jednu stranu představovaly vstřícný krok československého socialistického režimu vůči rockové hudbě, na straně druhé měl být jejich prostřednictvím zmapovaný počet amatérských rockových skupin. Přesto přitáhly velký počet návštěvníků a účinkujících. Mezi účastníky byly také některé plzeňské alternativní skupiny. Následující článek je zaměřený právě na pohledy plzeňských interpretů prezentující punk a novou vlnu. Na to, co pro ně účast na Rockfestu znamenala a zda vnímali jeho politický rozměr.

Abstract

On the one hand, Rockfests - the national shows of amateur rock music represented an olive branch of Czechoslovak socialist regime toward rock music, on the other hand, it was a way to survey and check amateur rock bands. Still many of them participated. Some alternative Pilsen bands were among participants as well. The article focuses on the views of Pilsen musicians, how they evaluated their participation and what it meant to them.

Klíčová slova: Rockfest; alternativní hudba; nová vlna; rock; punk.

Key words: Rockfest; alternative music; new wave; rock; punk.

---

¹ Tento článek vznikl v rámci projektu Specifického školského výzkumu FHS UK VS 260468.

Úvodem, aneb krátká sonda do (plzeňské) alternativy 80. let

Alternativní² hudba nepatřila v dobách socialistického režimu v Československu zrovna k oblíbeným žánrům, alespoň z pohledu představitelů vládní garnitury. Elektrické kytary, dlouhé vlasy ale i barevná číra, hluk a „závadové“ texty vytvářely kombinaci, kterou komunisté nebyli ochotni akceptovat. Uváděli proto do chodu různá opatření, jež měla za cíl omezit produkce alternativních kapel. Mezi taková opatření bychom mohli zahrnout například povinné (re)kvalifikační přehrávky, povolovací řízení potřebné k uspořádání hudební produkce anebo také Festival politické písně, který měl především dohlédnout na to, aby nebyly texty úpadkové a naopak byly správně ideologicky zaměřené. Zmíněné kroky měly zabránit prezentaci nevhodných písní a zařídit důkladnou kontrolu v oblasti hudby. S koncem 70. let 20. století se však do Československa dostaly další hudební žánry – nová vlna a punk, které mladá generace nenechala bez povšimnutí, a navzdory všem opatřením se začaly utvářet nové skupiny vyznávající nové styly. V té době získala své nováčky také plzeňská alternativní hudební scéna, na které již byly pevně zakotvené hardrockové skupiny vystupující na tanečních zábavách v okolí západočeské metropole. Vlivem vystoupení skupiny Sex Pistols vysílaného na západoněmecké televizi však začaly v Plzni vznikat i punkové kapely. Mezi první patřily Šrot či Ball Bearing.³ Druhá zmíněná skupina sice neměla dlouhého trvání, na jejím základě se ale následně utvořila nová, která si říkala Kuličkové ložisko. Svůj prostor si vydobyla i nová vlna reprezentovaná uskupením Petr Mach, které vzniklo v roce 1981 a hraje dodnes.⁴

Nadšení z punku a nové vlny ale nesdíleli všichni. Především zástupci režimu tyto žánry nepřijali vřele a s nevolí sledovali vzrůstající počet hudebních skupin. Nástup nových hudebních stylů rovněž vyvolal hysterii v tisku, která nabrala na obrátkách v březnu 1983 uveřejněním nechvalně proslulého článku *Nová vlna se starým obsahem* v magazínu *Tribuna*. Text apeloval především na zřizovatele a poradatele produkcí, aby dodržovali ideologickou a morální úroveň pořadů.⁵ I přesto, že byl článek plný nepřesných a zavádějících informací,⁶ řada skupin měla díky němu nepříjemnosti a některé to stálo i jejich existenci.

² Pojmem alternativní označuji v této studii hudbu/skupiny, představující odlišné žánry, než které byly oficiálně distribuovány z radiových přijímačů a televizorů a často nebyly ideologicky tolerované. Jedná se především o rockovou, respektive punkovou a metalovou produkci.

³ *Dějiny města Plzně 3*. Město Plzeň: Plzeň, 2018, s. 885.

⁴ DIESTLER, Radek. *Marshally nadoraz. Historie bigbeatu v západních Čechách*. Plzeň: RegionAll, 2019, s. 80.

⁵ KRÝZL, Jan. Nová vlna se starým obsahem. *Tribuna*, r. 21, č. 12, datum vydání 23. 3. 1983, s. 5.

⁶ *Rock na levém křídle. Dopis Josefa Vlčka autorům článku „Nová vlna“ se starým obsahem a Pre-vit rock – my?.* Jazzová sekce, 1983.

Plzeňské hudební scény se to nicméně dotklo jen mírně. V plánu naplňování kulturní politiky pro město Plzeň bylo sice vyžadováno apelovat na zřizovatele a pořadatele produkcí, aby zabránili vzniku skupinám nerespektujícím zásady socialistické kultury a omezovali či rušili vystoupení se závadovým programem⁷, většina skupin však vážnější problémy neměla. Nakonec, ještě v témže roce vznikla Zastávka Mileč, skupina hrající jednoduchý a rázný punk. Působila pouze jeden rok, ale spolu s muzikanty z Kuličkového ložiska dala základ uskupení Znouzectnost (také ZNC).⁸ Z dalších plzeňských punkových skupin, které podobně jako Znouzectnost vznikly v druhé polovině 80. let a působily i po revoluci, můžeme jmenovat například Požár mlýna. Mimo punkových začaly dostávat prostor i metalové skupiny. Jedna z prvních plzeňských heavy metalových kapel datovaná rokem 1984 nesla název Sapon, o dva roky později zčeřil scénu další metalový nováček – Fata Morgana.⁹ Ani jí se však nevyhnul dohled pracovníků, kteří měli na starosti kulturu.¹⁰ Osmdesátá léta byla na plzeňské alternativní scéně poměrně pestrá, a tak k výčtu hudebních žánrů můžeme přidat ještě hardcore, se kterým si pohrávala skupina O. P. M.¹¹ nebo pop-funk zastoupený formací General Bass¹². Kapel v západočeské metropoli však působilo daleko větší množství, výčet tak není kompletní a jsou zde uvedeni jen někteří zástupci zmiňovaných žánrů.¹³

Ačkoliv byl tedy v první fázi dopad zmíněného článku znatelný, v konečném důsledku se represivní opatření proti nové vlně a punku mýjela účinkem.¹⁴ Tento fakt si krátce po roce 1983 začala uvědomovat i část funkcionářů v čele s Českým ústředním výborem Socialistického svazu mládeže (ČÚV SSM).¹⁵ Jako příklad

⁷ *Dějiny města Plzně 3*. Město Plzeň: Plzeň, 2018, s. 885.

⁸ Znouzectnost. Stručná historie v datech. [Online]. Dostupné z URL: < <http://www.znc.cz/archive/index/detail/id/165> > [Cit. 23. 4. 2019].

⁹ ROTT, Ladislav – KŮDA, Josef. *50 let bigbítu v Plzni: 1962–2012: Takto hráli, když jim stály davy pod podiem*. Plzeň: RegionAll, 2012, nestránkováno.

¹⁰ ROTT, Ladislav – KŮDA, Josef. *50 let bigbítu v Plzni: 1962–2012: Takto hráli, když jim stály davy pod podiem*. Plzeň: RegionAll, 2012, nestránkováno.

¹¹ DIESTLER, Radek. *Marshallly nadoraz*, s. 83.

¹² ROTT, Ladislav – KŮDA, Josef. *50 let bigbítu v Plzni: 1962–2012: Takto hráli, když jim stály davy pod podiem*. Plzeň: RegionAll, 2012, nestránkováno.

¹³ Širší výčet je k dispozici například v následujících publikacích: DIESTLER, Radek. *Marshallly nadoraz. Historie bigbeatu v západních Čechách*. Plzeň: RegionAll, 2019. ROTT, Ladislav – KŮDA, Josef. *50 let bigbítu v Plzni: 1962–2012: Takto hráli, když jim stály davy pod podiem*. Plzeň: RegionAll, 2012. *Dějiny města Plzně 3*. Město Plzeň: Plzeň, 2018.

¹⁴ LINDAUR, Vojtěch – KONRÁD, Ondřej. *Bigbít*. Praha: Plus, 2010, s. 159.

¹⁵ VALENTA, Martin. Konečně Rockfest! Proměny mechanismů kontroly amatérské rockové hudby v 80. letech 20. století. *Securitas imperii*, r. 30, č. 1/2017, s. 282 a 284.

můžeme uvést vyjádření tajemníka Okresního výboru SSM v Havlíčkově Brodě, který v rozhovoru z festivalu Folková Lipnice (1984) uvedl: „*Současná situace právě díky těm nejasnostem, problémům v zájmové umělecké činnosti, konkrétně tedy, co se týká rocku, je natolik uzrálá, že je nutné do této oblasti taktéž něco investovat. A věříme, že to nebude na škodu, ale právě v užitek, protože přestože mladí lidé teda tvoří rockovou hudbu, tak je potřeba jim pomoc tak, aby se nestávala záležitostí té druhé strany, jak mnohdy uvádíme, nebo je uváděno různými orgány, ale právě teda aby vhodně využívala toho, co sami potřebujeme pro oblast výchovy mladých lidí.*“¹⁶

Vzhůru do Paláce kultury

Postupně se tak otevírala cesta pro myšlenku uspořádat přehlídku amatérské rockové hudby, která je dnes známá pod názvem Rockfest. Hlavním iniciátorem a pořadatelem se stal právě ČÚV SSM a předlohou folkový festival Porta.¹⁷ Přestože se nápad na založení Rockfestu objevil již v roce 1983, své realizace se dočkal až o tři roky později, kdy byla cesta pro přehlídku o něco přístupnější i díky postupnému uvolňování v Sovětském svazu prostřednictvím reformy, které během 80. let zaváděl Michail Gorbačov. Jakkoliv to však může vypadat, že se jednalo o vstřícný krok vládnoucí garnitury k rockové muzice, opak byl pravdou. Původním účelem festivalu bylo dostat rockovou muziku co nejvíce pod kontrolu a udělat si evidenci amatérských interpretů: „*Realizace tohoto festivalu byla logickým vyvrcholením dlouhodobého úsilí Socialistického svazu mládeže o podchycení činnosti amatérských rockových skupin. S ohledem na situaci, která v současné době v rockové tvorbě existuje...bylo rozhodnuto uspořádat I. ročník tak, aby umožnil zmapovat amatérskou rockovou tvorbu (!) v celé její šíři, v co nejširším žánrovém spektru.*“¹⁸ Režim tím stále reagoval na boom amatérských skupin, který vypukl s nástupem nové vlny, jen po selhání represí zkusil jiný způsob – jakési zoficiálnění alternativní muziky.¹⁹ Ideologický podtext ale

¹⁶ HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace*. Praha: Academia, 2014, s. 194.

¹⁷ Během prvního ročníku se však ukázalo, že autorská a interpretační soutěž nebyla pro rockovou hudbu stavěná, navíc byla nešikovně vedena také dramaturgie. LINDAUR, Vojtěch – KONRÁD, Ondřej. *Bigbít*, s. 222.

¹⁸ Národní archiv Praha. Fond ÚV SSM. Podklady pro schůzi sekretariátu ČÚV SSM. *Materiál pro 67. zasedání sekretariátu ČÚV SSM konaného dne 25. listopadu 1986. Hodnocení festivalu amatérských rockových skupin Rockfest 86*. Inv. č. 345.

¹⁹ Podobně se vyjádřil také Mikoš Chadima (pod pseudonymem Josef Zubař) v samizdatovém časopisu *Vokno*. ZUBAŘ, Josef. *Současný stav českého amatérského rock'n'rollu*. *Vokno*, r. 1988, č. 14. Dostupné také z URL: <https://www.vons.cz/data/pdf/vokno/vokno_14.pdf> [Cit. 4. 4. 2019].

zůstal přítomný. Už jen tím, že Rockfest spadl do kategorie Festivalů zájmové umělecké činnosti, po bok Festivalu politické písně nebo Porty.²⁰ Úloha těchto festivalů spočívala v „*důsledném a systematickém ovlivňování, motivování, usměrňování a vedení kolektivů i jednotlivců... péči o jejich ideový a umělecký růst v souladu s cíli socialistické kulturní politiky*“.²¹

Na pořádání prvního ročníku se vyjma SSM podílely také další instituce, včetně vydavatelství Supraphon a Panton. Panton posléze zavedl speciální řadu *Rock debut*, v níž v návaznosti na Rockfest vycházely krátké desky, tzv. EP.²² Zajímavé bylo složení dramaturgického týmu festivalu, v němž mimo jiné figurovali hudební publicisté Jiří Černý²³ či Josef Vlček.²⁴ Zároveň se po vzoru Porty konala okresní a krajská kola, čímž mělo být dosaženo celorepublikové evidence rockových amatérských souborů.²⁵ Kapely z celé republiky se nakonec sešly na velkém finále, které se konalo 28. – 30. června 1986 v Paláci kultury v Praze, který byl jinak centrem stranických sjezdů.²⁶ Během něj se na šesti scénách představilo kolem devadesáti amatérských i profesionálních skupin, což činilo zhruba na 500 vystupujících. A ačkoli nebyl tento ročník zcela stoprocentní, ukázal dle redaktorů *Rudého práva* jednu podstatnou věc: „*Rocková hudba se nemusí popelit kdesi v koutech, metodická, dramaturgická a pořadatelská pomoc jí zřetelně*

²⁰ VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie Plastic People*. Praha: Argo, 2008, s. 203-207.

²¹ VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie Plastic People*, s. 206.

²² VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie Plastic People*, s. 209.

²³ Jiří Černý je hudební publicista a kritik, jehož centrem zájmu je moderní populární hudba. V 60. letech 20. století připravoval a také moderoval rozhlasovou hitparádu *Dvanáct (Čtrnáct) na houpačce* a pořad *Desky načerno*. Od roku 1971 pořádal tzv. antidiskotéky, se kterými objížděl republiku. Jiří Černý. [Online]. Dostupné z URL: < <http://www.jiri-cerny.wbs.cz/> > [Cit. 4. 4. 2019].

²⁴ Josef Vlček zastával mimo jiné funkci dramaturga Pražských jazzových dnů, přispíval svými články do *Jazz bulletinu* a publikoval slovník *Rock 2000* (v letech 1982-1984). Právě on je autorem spisu *Rock na levém křídle*, kterým reagoval na články *Nová vlna se starým obsahem* a *Prevít rock – a my?*. Během 80. let a rovněž po revoluci působil v několika hudebních časopisech, například *Melodie*, *Rock & Pop* či *Music*. Josef Vlček. [Online]. Dostupné z URL: < <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/josef-vlcek-20928> > [Cit. 12. 4. 2019].

²⁵ Národní archiv Praha. Fond ÚV SSM. Podklady pro schůzi sekretariátu ČÚV SSM. *Materiál pro 67. zasedání sekretariátu ČÚV SSM konaného dne 25. listopadu 1986. Hodnocení festivalu amatérských rockových skupin Rockfest 86*. Inv. č. 345.

²⁶ RYBACK, Timothy, W. *Rock Around the Bloc. A History of Rock Music in Eastern Europe and the Soviet Union*. New York: Oxford University Press, 1990, s. 203. VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie Plastic People*, s. 209.

prospívá. “²⁷ Podobně smířlivě byla rocková muzika nahlížena v už zmíněném hodnocení Rockfestu 86.”²⁸

I přesto, že na prvním ročníku byly shledány nedostatky, navázal na něj v dubnu 1987 druhý. Při jeho hodnocení ve *Zpravodaji Rockfestu '88* uvedl vedoucí oddělení zájmové umělecké činnosti ČÚV SSM Ivan Teplý následující: „*Socialistický svaz mládeže ve své činnosti usiluje o prosazování oprávněných zájmů mladých lidí... Dokladem je pozornost, kterou svaz mládeže věnuje rockové hudbě. Tato oblast zábavné hudby byla rozvíjena dosti živelně, různými a někdy i necitelnými zásahy docházelo ke zkreslování názorů na rockovou hudbu. Jedním z významných prostředků k řešení této situace se stal Rockfest, jehož první ročník se z iniciativy Českého ústředního výboru SSM uskutečnil v roce 1986... Jsme toho názoru, že právě Rockfest jako národní přehlídka amatérských rockových skupin je tím správným dialogem s hudebními skupinami.*“²⁹ K (dramaturgickému) ideálu nicméně došel Rockfest až ve svém třetím ročníku, kdy byla do ideální podoby dotažena také okresní a krajská kola.³⁰

Počty účinkujících i návštěvníků napovídají, že i přes jeho primární účel byl Rockfest poměrně dobře přijímaný jak samotnými interprety, tak také ostatními návštěvníky.³¹ Své mohla sehrát možnost vidět velké množství alternativních skupin na jednom místě, nebo také jména hudebních publicistů, kteří se podíleli na dramaturgii. Zároveň se režimu díky absenci rockových klubů povedlo zaplnit

²⁷ PAVELKA, Zdenko. Rock v Paláci kultury. *Rudé právo*, rok 1986, r. 66-67, č. 154, s. 5. Zdenko Pavelka patřil dle některých tvrzení k umírněnějším redaktorům Rudého práva. Viz Rozhovor s Janem Rejžkem vedl Miroslav Vaněk, 12. 1. 2008. Sbírka Společenské a politické aspekty existence a rozvoje nezávislých hudebních žánrů a trendů v České republice od 60. let do roku 1989. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

²⁸ Autoři textu uvádí: „*Rock staví proti kýčovitě, řemeslně zručně vytvořeně písničce emotivně silnou tvorbu, proti někdy hloupým metaforám typu, samolepky lásky' vlastní, byť občas osobitý názor, v němž může nevyzrálost někdy převážít do neobratnosti, ale na kterém je nutno ocenit upřímnost, hledačství i pokus dobírat se vlastní pravdy.*“ Národní archiv Praha. Fond ÚV SSM. Podklady pro schůzi sekretariátu ČÚV SSM. *Materiál pro 67. zasedání sekretariátu ČÚV SSM konaného dne 25. listopadu 1986. Hodnocení festivalu amatérských rockových skupin Rockfest 86.* Inv. č. 345.

²⁹ TEPLÝ, Milan. Rockfest '88. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 1.

³⁰ LINDAUR, Vojtěch – KONRÁD, Ondřej. *Bigbít*, s. 242-245.

³¹ Druhého ročníku se účastnilo již na 15 000 diváků a tento počet se do roku 1989 téměř zdvojnásobil. VALENTA, Martin. Konečně Rockfest!, s. 292. Na podiu se pak v průběhu let vystřídaly skupiny jako Hudba Praha, Vitacit, Arakain, Znouzectnost, Visací zámek, FBP, Tichá dohoda, Mňága a Žďorp či Tři sestry. VALENTA, Martin. Konečně Rockfest!, s. 289. Viz také Program Rockfest 87 – 26. dubna 1987. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.punk.cz/index.asp?menu=1852 & menu:record=9388>> [Cit. 4. 4. 2019].

jakési pomyslné místo „na trhu“.³² Rockový festival lákal také plzeňské amatérské kapely. Účastnily se ho nejen tzv. tancovačkové skupiny s přehrávkami, ale i punkové a novovlnné. Jak členové punkových (a novovlnných) formací hodnotili rockovou akci pod hlavičkou SSM? Co pro ně znamenala účast na Rockfestu, a vnímali nějakou političnost festivalu?

Kolaborace s režimem?

Otázka na politické pozadí Rockfestu se při realizaci rozhovorů s plzeňskými punkovými hudebníky nabízela. Nebylo ale nutné ji přímo pokládat, protože ji v jednotlivých výpovědích o rockové přehlídce otevřeli sami narátoři.³³

*„Rockfest jako takový první vlastně v Praze, když probíhal, nebo tady v Plzni byl taky dokonce, tak to bylo něco nového, bylo tam znát takové to uvolnění, nebyla taková nesvoboda jako dřív v těch začátkách osmdesátek“.*³⁴

*„Zaplaťpánbůh za to [Rockfest], spousta lidí na to nadávalo, že to je kolaborace s režimem a tak, ale já si to nemyslím... Tomu režimu spousta těch kluků ukázalo, co si o tom myslí úplně prostě přímo na jevišti a nahlas.“*³⁵

Podobně to vnímal také další narátor.

*„A to je taky vlastně hrozně pro mě taková věc, když dneska člověk čte o těch Rockfestech a spousta lidí nadává jako – to byli ti svazáci, a ti pořadatelé a všechno to bylo divný a všechno to bylo jenom proto, aby se to pak udalo a stejně potom to budou honit policajti. Takové fakt jako hloupé řeči, které můžou říct třeba lidi, který vůbec neví, jak to v té době bylo... To už prostě bylo tak jiné všechno, že ty lidi, který se tam sjeli prostě z celých Čech, jak kapely, které se tam sjely, teďka přece jenom tam byly i nějaké cizí pozvané, teď bylo vidět najednou, že to jde.“*³⁶

³² VALENTA, Martin. Konečně Rockfest!, s. 292.

³³ Při výzkumu jsem spolupracovala nejen s muzikanty z předních plzeňských alternativních skupin (Požár mlýna, Znouzectnost, Petr Mach a další), ale také s osobami, které se podílely na zprostředkování a domlouvání koncertů těchto skupin, aniž by v nějaké samy aktivně působily.

³⁴ Rozhovor s M. C. vedla Lucie Marková, 13. 2. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

³⁵ Rozhovor s P. H. vedla Lucie Marková, 28. 3. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

³⁶ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený

Pro muzikanty se tu najednou objevilo něco nového a oficiálního, co jim poskytlo prostor si zahrát. Zcela logicky to pro ně tedy představovalo změnu a symbolizovalo uvolňování, aniž by pociťovali nějaké výrazné politické zázemy. I přesto si však určité ovlivňování uvědomovali. Například v oblasti textů, kdy docházelo k tomu, že procházely cenzurou jako v případě skupiny Petr Mach a jejich písně *Ježíšek*, kterou na Rockfestu nesměli zahrát.³⁷ A podobnou zkušenost má také další narátor:

„Takže tam jsme se přihlásili, oni samozřejmě chtěli poslat texty předem, jako že tam posuzovali všechno, to taky byla úplná hrůza tam.“³⁸

Zároveň si narátor uvědomoval, že Rockfesty nebyly pořádány jen pro blaho rockových muzikantů, ale spíše pro to, aby SSM dostal „čárku“ za činnost pro mládež.³⁹ Že není přehlídka jen vstřícné gesto funkcionářů k rockové muzice, vnímal i jeden z plzeňských návštěvníků:

„Já jsem byl teda na prvním ročníku a na druhém... to jsem potom už tam nejezdil... Říkám, ono už v té době by leccos prošlo, jo? Přece jenom, když už to potom vzali oficiálně, ale stejně si myslím, že to bylo tak, aby dostali kompletní přehled těch kapel. Jo? Úplně, jo?“⁴⁰

Je zajímavé, že to takto hodnotí člověk, který nehrál v žádné skupině, ale byl příznivcem alternativní muziky, byl napojený na underground a pomáhal pořádat koncerty alternativním skupinám. Sám sice připouští, že už leccos prošlo, na druhou stranu se však ve výpovědi zrcadlí nedůvěra k režimu, kterou můžeme přičítat jeho vlastní negativní zkušenosti. Oproti tomu muzikanti nezatížení záležitostmi undergroundu – šedá zóna, jak sami sebe nazývají – hodnotí Rockfest přívětivěji, i přesto, že věděli, že to není zcela „zadarmo“:

„Spousta těch kapel z androše to bojkotovalo, říkaly, že komunistům hrát nebudou.“⁴¹

---

v soukromých archívech autorů.

³⁷ Rozhovor s G. H. vedla Lucie Marková, 19. 6. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

³⁸ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archívech autorů.

³⁹ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archívech autorů.

⁴⁰ Rozhovor s J. R. vedla Lucie Marková, 7. 9. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

⁴¹ Rozdílné názory na vystoupení v rámci Rockfestu měla například skupina Plastic People of the Universe. Podrobněji viz VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie*

„A pak byla taková ta šedá zóna, což jsme byli my, který jako řekli – no, tak si zahrajem a uděláme nějaký brajgl, třeba se o tom někdo dozví. Navíc ten režim tenkrát už nevěděl, co sám se sebou, ten už měl úplně jiné starosti než nějaký, co tam vejskali punkáči na tom, to už je vůbec asi netrápilo. Nicméně taky si to třeba dokázali díky tomu zmapovat, co jim vlastně hraje na okrese, ale já jsem to bral prostě jenom jako příležitost si zahrát a třeba z toho mít nějakou zábavu.“⁴²

Podobně to fungovalo například u Festivalu politické písně, kde plzeňští hardrockoví muzikanti vytěšňovali politickou složku a soustředili se na to, že mohou někde vystupovat.⁴³ Některé skupiny také změnily názor na vystoupení v rámci rockového festivalu v průběhu let, jak zmiňoval Ivan Rössler, hlavní dramaturg finálového kola Rockfestu 1987: *„Osobně vidím velký posun v tom, že některé kapely šly hrát pod znak SSM do Paláce kultury. Loni řada kapel, zpívala – Do Paláce? Nikdy! A letos tam hrály. Jsme zhruba tak daleko, že kapely začínají SSM trošičku věřit.“⁴⁴*

Jak je ale z výpovědi zřetelné, i přes počáteční kladné hodnocení si narátoři političnost festivalu uvědomovali (i když to nikdo z nich takto explicitně nepojmenoval) a věděli, že přehlídka slouží ke zmapování počtu amatérských skupin. Díky tomu to však byla poměrně snadná šance, jak si veřejně zahrát. Citovaní muzikanti proto Rockfest neztracovali a nepovažovali ho za kolaboraci s režimem. Zároveň ho brali jako příležitost získat nové publikum a potkat se se svojí „konkurencí“.

„Je to zkrátka nejdůležitější konfrontace“⁴⁵

Festival představoval pro hudebníky kromě nové výzvy, zábavy a šance, jak si oficiálně zahrát zároveň možnost, jak se zviditelnit a konfrontovat se se svojí konkurencí. Na eventuální zviditelnění poukázalo například v Anketě

Plastic People, s. 213-222.

⁴² Rozhovor s P. H. vedla Lucie Marková, 28. 3. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

⁴³ MARKOVÁ, Lucie. Plzeňská alternativní hudební scéna sedmdesátých let 20. století. In: VANĚK, Miroslav – HOUDA, Přemysl (ed.). *Strípky mozaiky. Každodenní život české společnosti v období normalizace a transformace z pohledu orální historie*. Praha: FHS UK, 2016, s. 169-175.

⁴⁴ CHUCHMA, Josef. Světla a stíny Rockfestu. *Mladý svět*, r. 29, č. 39, datum vydání 15. 9. 1987, s. 19.

⁴⁵ Takto odpověděl na otázku – Co pro vás znamená vystoupení na Rockfestu? v Anketě *Zpravodaje Rockfestu '88* Stanislav Diviš, člen skupiny Krásné nové stroje. Stanislav Diviš – Krásné nové stroje. *Anketa. Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 2.

Zpravodaje Rockfest '88 několik interpretů, kteří přínos vystoupení ohodnotili jako: „Možnost navázání kontaktů pro další vystoupení – tedy s pořadateli – a také větší publicita.“⁴⁶ „Hráli jsme zatím v mlayých (!) klubech a toto je první příležitost, kdy můžeme vystoupit před větším počtem lidí.“⁴⁷ „Je to získání popularity Tři sester, což je v podstatě neznámé těleso /akorát jsme teď vyhráli Objev rocku/. Je to pro nás dost podstatné vystoupení.“⁴⁸ A možnost vzájemné konfrontace zmiňovali i plzeňští hudebníci:

„To se dotklo všech, to se dotklo i těch lidí z profilů. A dotklo se to i těch lidí, který tam přišli jako návštěvníci a byla to vlastně největší konfrontace hudebníků a hudebních stylů, do té doby nebylo nic jiného. Když byly beatové festivaly, tak to vlastně byl jeden žánr, který byl nějakým způsobem daný. Samozřejmě, že to bylo pestré, ale bylo to jasné. Ale tady najednou se střetly úplně světy, které neměly do té doby u nás šanci se střetnout, takže ono to mělo obrovskou informační hodnotu.“⁴⁹

Současně, jak vypovídá výše zmíněná citace, se kromě své konkurence mohli muzikanti seznámit i s kapelami hrající jiný žánr. A kromě SSM si pomyslnou evidenci hudebních skupin mohli udělat i oni:

„Hráli jsme i na těch scénách s Lucií Bílou, když ji nikdo neznal vůbec... Oni říkali – tahle hraje s Arakainem. Já jsem říkal – kdo je Arakain? (smích) Takhle prostě to probíhalo. No ale setkali jsme se i se zpěvačkou Urbanovou...“⁵⁰

Rockfest představoval platformu, kde se setkávaly alternativní skupiny prezentující punk, metal, novou vlnu a další žánry se skupinami, které hrály klasický rock a hardrock. Z výpovědí plzeňských muzikantů však vyplývá, že právě s těmito kapelami nebyly vzájemné konfrontace vždy příjemné. Atmosféru mezi účastníky během jednoho z probíhajících základních kol popsal narátor, který působil jak v hardrockové (tancovačkové) skupině, tak také v několika alternativních, včetně Požáru mlýna:

„Když tady běžela nějaká ta okresní kola Rockfestu, tak jsme tam vždycky perlili proti těm hardrockovým kapelám a těm ukázněným rockerům

⁴⁶ VZ č. 1 a VZ č. 5 – VZ. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88*, 1.–3. dubna 1988, s. 4.

⁴⁷ Robert Müller – Garuda. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88*, 1.–3. dubna 1988, s. 6.

⁴⁸ Jakub Šistecký – Tři sestry. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88*, 1.–3. dubna 1988, s. 6.

⁴⁹ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archívech autorů.

⁵⁰ Rozhovor s G. H. vedla Lucie Marková, 19. 6. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archívu autorky.

s posvěcením... My jsme si z nich víceméně dělali legraci, i když tam pak došlo k takové úplně bizarní situaci, kdy jsem na tom Rockfestu hrál i s tou tancovačkovou kapelou, i s tou undergroundovou, i s tou intošskou, no. A vyhrál ten underground a vlastní kapela tancovačková se tam úplně rozčilovala, jak mohli nevyhrát, že takový neposlouchatelný blbosti jako. Bylo to fakt bizarní.“⁵¹ A dále dodává: „Ta atmosféra nebyla dobrá, jízlivosti prostě, ty lidi si nemohli přijít na jméno. To bylo pár, co jsme se třeba znali tady z okruhu alternativy těch undergroundů, takže jsme se bavili normálně. Ale tady s tou oficiální scénou to bylo na nože, to prostě vůbec nefungovalo. I se to potom ukázalo, když byl večírek vítězů, byl v Domě hrůzy⁵² tady a tam na sebe ty lidi řvali v šatně prostě. Nebylo to příjemné, ale tak dalo se to pochopit, že jo. Výhrála kapela, která neuměla hrát, zatímco prostě někdo, kdo byl opravdu cvičený muzikant, tak nevyhrál.“⁵³

Na tvrzení je zároveň pozoruhodné, že ačkoliv narátor působil i v tancovačkové skupině, ve svém vyprávění se radí spíše k „šedé zóně“, skupinám bez přehrávek. A jak vyplývá z předchozího výroku, mnohdy k vzájemné nevraživosti přispívali nevědomky porotci, kteří určovali vítěze jednotlivých kol. Zvláště seděl-li mezi nimi přístupný a alternativně otevřený hudební publicista. Podobnou zkušenost má také člen skupiny Znouzectnost:

„Pro nás jako asi největší střet s těma relativně normálně hrajícíma kapelama, tak byl jeden z těch prvních Rockfestů... A teď tam hrály ty plzeňský party typu hardrock Excalibur, Galerie... A proběhlo to kolo. A pak tam teda, což my jsme viděli jenom, že se tam kvůli nám pohádali opravdu jako nějak hodně. A nevím, buď teda, že ten Vojta [Lindaur]⁵⁴

⁵¹ Rozhovor s P. H. vedla Lucie Marková, 28. 3. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

⁵² Dům hrůzy byl výraz obyvatelů Plzně pro Dům kultury Inwest, který stál v letech 1986–2012 u nábřeží řeky Radbuzy v Plzni (dnes Denisovo nábřeží). Původně to býval Dům kultury ROH. Býval místem koncertů, plesů, ale také různých veletrhů. NEDVĚD, Jaroslav. *Vyrostl na místě zahrady, teď „dům hrůzy u Radbuzy“ vystřídají obchody*. [Online]. Dostupné z URL: <https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/dum-kultury-vyrostl-na-miste-zelinarskych-zahrad-ved-navzdzy-zmizi.A120330_130505_plzen-zpravy_pp> [Cit. 12. 4. 2019].

⁵³ Rozhovor s P. H. vedla Lucie Marková, 28. 3. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

⁵⁴ Hudební publicista Vojtěch Lindaur působil kdysi také jako šéf kulturního domu Opatov (odtud byl po koncertě zpěvačky Nico v roce 1985 vyhozen). Následně pod pseudonymem přispíval do časopisů *Revolver* *Revue* a *Druhá strana*. Působil také v *Gramorevue*, po sametové revoluci spoluzakládal časopis *Rock & Pop*, který několik let také vedl. Je autorem několika knih,

to chtěl procat, že bychom dostali první místo, což vůbec jako. Tak nakonec to uhrál na druhé, tak nám dali nějakou mísu broušenou nebo já nevím, co to bylo. A pak kapely, které postupovaly dál někam, tak ještě byl jako jeden koncert, tenkrát asi v Domě hrůzy, ještě když stál v Plzni. Už nás samozřejmě nepozvali, my jsme teda dostali ten diplom, tu cenu a už nás tam nepozvali.“⁵⁵ A dále dodává: „...Říkám, to byl asi jediný takový zásadní střet s tou normální muzikou v uvozovkách. Jo? Samozřejmě chápu, že toho Vojtu, že ty prostě zajímalo něco, co se vymyká právě té stovce kapel, které hrajou ten hardrock.“⁵⁶

Na kauzu skupiny vzpomíná v knize *Bigbít* také samotný Vojtěch Lindaur.⁵⁷ Konflikty o správných písničkách a úrovni kapely panovaly tedy i mezi samotnými porotci, kteří jednotlivá kola dozorovali. Citace však zároveň upozorňuje na fakt, že ačkoliv byla alternativní muzika „zoficiálněna“, ne vždy byla přijímána zcela bezproblémově, a ne vždy o vítězství rozhodovala úroveň skupiny, jako spíše míra její závadovosti. Do Prahy se však skupina Znouzectnost nakonec dostala. Ostatně o nejednotě pohledu na alternativní muziku vypovídá i skutečnost, že ne všechny regiony pořádaly okresní a krajská kola Rockfestu, jak ilustroval Petr Dvořák⁵⁸ ve *Zpravodaji k Rockfestu '88*.⁵⁹ To se týkalo také Plzeňského kraje, kde ještě v roce 1989 neprobíhala kola Rockfestu například v Rokycanech.⁶⁰ A tak stejně jako otálely některé skupiny, zda se festivalu účastní, váhali i potenciální pořadatelé, zda základní kola přehlídky realizovat.

O kladech a záporech festivalu se vyjadřovali muzikanti (zejména ti, co se dostali do pražských finálových kol) také do dobového tisku. V roce 1988 se finálového kola z Plzně účastnily skupiny General Bass, Petr Mach, Sapon a Sifon. Z hodnocení vyplývá, že byly se svojí účastí spokojeny a oceňovaly zejména organizační stránku. Člen skupiny Petr Mach to vyjádřil stručně a jasně: „*Velmi*

---

spolupodílel se na dokumentárním cyklu České televize *Bigbít*, o hudební publicistice přednášel i na vysoké škole. CHUCHMA, Josef. *Vojtěch Lindaur si zůstal věrný až do posledních chvil*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.ceskatelevize.cz/specialy/artzona/inside/vojtech-lindaure-si-zustal-vern-y-az-do-poslednich-chvil-ucq5d>> [Cit. 12. 4. 2019].

⁵⁵ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archívech autorů.

⁵⁶ Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archívech autorů.

⁵⁷ LINDAUR, Vojtěch – KONRÁD, Ondřej. *Bigbít*, s. 242.

⁵⁸ Tehdejší šéfdramaturg Rockfestu.

⁵⁹ Hrst otázek šéfdramaturgovi Dr. Petru Dvořákovi. *Zpravodaj Rockfestu '88*, 1.–3. dubna 1988, s. 10.

⁶⁰ Rockfest šel krajem. *Pravda*, r. 70, č. 269, datum vydání 15. 11. 1989, s. 7.

*dobrá organizační stránka.*⁶¹ Podobný názor vyslovil i další muzikant z formace Sapon: „...Byla zde úžasná atmosféra, výborná organizace, výkon kapel, koncert měl spád.“⁶² Dobrou atmosféru oceňovali plzeňští hudebníci též v roce 1989: „Než nastoupili na scénu Plzeňáci, byla atmosféra koncertu chladná. Na nás však chtěli předavky... (O. Neumann, ZNC) Výborná atmosféra, skvělý zvukař. Je to nejlepší vystoupení, jaké jsme doposud odehráli.“⁶³ Ze záporných stránek Rockfestu zmiňovali účastníci úroveň některých kapel, malý výběr nealkoholických nápojů, nebo způsob postupování do dalších kol.⁶⁴

A tak i přesto, že v rámci přehlídek docházelo občas ke konfliktům či řevnivosti, převládala u zmiňovaných narátorů při hodnocení rockových festivalů spíše kladná stránka. Žádný z citovaných hudebníků také nezmiňoval výrazné problémy, které by z účasti na Rockfestu plynuly. Na druhou stranu ani neuváděli, že by jim účast na přehlídce zásadně pomohla v jejich další kariéře. Dopad to na ně mělo spíše osobní a myslím si, že jejich vzpomínky na Rockfest mohou být do jisté míry ovlivněné „euforií“ z toho, co vše bylo najednou možné a že docházelo k postupným změnám.

Závěr

Původním záměrem Rockfestu bylo zmapovat amatérskou rockovou scénu. Tím se zařadil k opatřením, která měla za cíl tuto scénu sledovat a případně ji usměrnit. Přišel však v době, kdy ve východním bloku docházelo k postupnému uvolňování a k větší otevřenosti. To se projevilo také v přístupu k alternativní hudbě, když se na místo represí volila cesta „zoficiálnění“ a alternativně byl poskytnutý prostor v Paláci kultury. Tím byla skupinám daná možnost oficiálně a veřejně si zahrát před lidmi a potkat se se svými kolegy. Podobně to prožívali také plzeňští punkoví a novovlnní hudebníci. Ačkoliv se jedná pouze o malý vzorek muzikantů a nelze názor generalizovat, můžeme konstatovat, že navzdory některým peripetiím, které z účasti plynuly a i přes vědomí, že se jedná o zmapování amatérské scény, vnímali citovaní narátoři Rockfesty kladně. Přehlídka pro ně především představovala způsob, jak si zahrát, pobavit sebe i diváky v sále a třeba na sebe i upozornit. V jejich výpovědích tedy Rockfest symbolizoval jak určitý kalkul ze strany SSM, tak také postupné uvolňování. Najednou se ukázalo, co vše je možné, a že to může fungovat. Někteří ve festivalu dokonce spatřovali i jakýsi startovací impuls, který rozjel něco, co už nešlo zastavit.

⁶¹ Plzeňáci o Rockfestu. *Pravda*, r. 69, č. 93, datum vydání 21. 4. 1988, s. 5.

⁶² Plzeňáci o Rockfestu, s. 5.

⁶³ Plzeňáci na finále Rockfestu 89. *Pravda*, r. 70, č. 87, datum vydání 13. 4. 1989, s. 5.

⁶⁴ Plzeňáci o Rockfestu, s. 5.

V souvislosti s rockovou přehlídkou rovněž muzikanti zmiňovali kontakt s ostatními skupinami. Stejně jako získal SSM přehled o amatérské hudební scéně, získali i samotní účastníci povědomí o svých kolezích, konkurentech a jiných hudebních žánrech. Mohli si tak rozšířit obzory, navázat nové kontakty a případně nabrat svoji fanouškovskou základnu. Ne vždy však byla atmosféra mezi interprety vřelá. Řevnivost se projevila především mezi punkovými skupinami a tzv. tancovačkovými, a to zejména kvůli hráčské úrovni. Zároveň byl punk poměrně neokoukaný styl a tak dostával přednost i u některých porotců. V tomto kontextu by bylo zajímavé získat výpovědi i zmiňovaných hardrockových muzikantů a srovnat, jak na vzájemná setkávání vzpomínají oni.

Z výpovědí muzikantů je ale patrné, že na Rockfesty nemůžeme nahlížet jen černobíle. Jejich pořádání totiž bylo výhodné pro obě strany. Zcela jistě by zde trefně sedělo známé přísloví o tom, že se *vlk našel, ale koza zůstala celá*. Jedno se však SSM upřít nedá – v dobách socialistického režimu, který nebyl alternativě nakloněný, pomohl změnit kurz ve vztahu k této hudbě a alespoň v některých oblastech československé kultury prosadit otevřenější přístup.

Použité zdroje / References

Archivy

Národní archiv Praha. Fond ÚV SSM. Podklady pro schůzi sekretariátu ČÚV SSM. *Materiál pro 67. zasedání sekretariátu ČÚV SSM konaného dne 25. listopadu 1986. Hodnocení festivalu amatérských rockových skupin Rockfest 86.* Inv. č. 345.

Dobový tisk

Hrst otázek šéfdramaturgovi Dr. Petru Dvořákovi. *Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 10.

CHUCHMA, Josef. Světla a stíny Rockfestu. *Mladý svět*, r. 29, č. 39, datum vydání 15. 9. 1987, s. 5.

Jakub Šistecký – Tři sestry. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 6.

KRÝZL, Jan. Nová vlna se starým obsahem. *Tribuna*, r. 21, č. 12, datum vydání 23. 3. 1983, s. 5.

PAVELKA, Zdenko. Rock v Paláci kultury. *Rudé právo*, rok 1986, r. 66-67, č. 154, s. 5.

Plzeňáci na finále Rockfestu 89. *Pravda*, r. 70, č. 87, datum vydání 13. 4. 1989, s. 5.

Plzeňáci o Rockfestu. *Pravda*, r. 69, č. 93, datum vydání 21. 4. 1988, s. 5.

Robert Müller – Garuda. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 6.

Rock na levém křídle. Dopis Josefa Vlčka autorům článku „Nová vlna“ se starým obsahem a Prevít rock – my? Jazzová sekce 1983.

Rockfest šel krajem. *Pravda*, r. 70, č. 269, datum vydání 15. 11. 1989, s. 7.

Stanislav Diviš – Krásné nové stroje. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 2.

TEPLÝ, Milan. Rockfest '88. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 1.

VZ č. 1 a VZ č. 5 – VZ. Anketa. *Rockfest '88: Zpravodaj Rockfestu '88, 1.–3. dubna 1988*, s. 4.

ZUBAŘ, Josef. Současný stav českého amatérského rock'n'rollu. *Vokno*, r. 1988, č. 14. Dostupné také z URL: <https://www.vons.cz/data/pdf/vokno/vokno_14.pdf> [Cit. 4. 4. 2019].

Odborná literatura

Dějiny města Plzně 3. Město Plzeň: Plzeň, 2018. ISBN 978-80-87911-07-5.

DIESTLER, Radek. *Marshallly nadoraz. Historie bigbeatu v západních Čechách*. Plzeň: RegionAll, 2019. ISBN 978-80-907381-1-9.

HOUDA, Přemysl. *Intelektuální protest, nebo masová zábava? Folk jako společenský fenomén v době tzv. normalizace*. Praha: Academia, 2014. ISBN 978-80-200-2353-7.

LINDAUR, Vojtěch – KONRÁD, Ondřej. *Bigbít*. Praha: Plus, 2010. ISBN 978-80-259-0023-9.

MARKOVÁ, Lucie. Plzeňská alternativní hudební scéna sedmdesátých let 20. století. In: VANĚK, Miroslav – HOUDA, Přemysl (ed.). *Strípky mozaiky. Každodenní život české společnosti v období normalizace a transformace z pohledu orální historie*. Praha: FHS UK, 2016, s. 156-179. ISBN 978-80-87398-97-5.

ROTT, Ladislav – KŮDA, Josef. *50 let bigbítu v Plzni: 1962–2012: Takto hráli, když jim stály davy pod podiem*. Plzeň: RegionAll, 2012. ISBN 978-80-904310-7-2.

RYBACK, Timothy, W. *Rock Around the Bloc. A History of Rock Music in Eastern Europe and the Soviet Union*. New York: Oxford University Press, 1990. ISBN: 978-0195056334.

VALENTA, Martin. Konečně Rockfest! Proměny mechanismů kontroly amatérské rockové hudby v 80. letech 20. století. *Securitas imperii*, r. 30, č. 1/2017, s. 282 a 284.

VALENTA, Martin – STÁREK, ČUŇAS, František. *Podzemní symfonie Plastic People*. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-2522-1.

Online zdroje

CHUCHMA, Josef. *Vojtěch Lindaur si zůstal věrný až do posledních chvil*. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.ceskatelevize.cz/specialy/artzona/inside/vojtech-lindaur-si-zustal-verny-az-do-poslednich-chvil-ucq5d>> [Cit. 12. 4. 2019].

Jiří Černý. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.jiri-cerny.wbs.cz/>> [Cit. 4. 4. 2019].

Josef Vlček. [Online]. Dostupné z URL: <<https://www.databazeknih.cz/zivotopis/josef-vlcek-20928>> [Cit. 12. 4. 2019].

NEDVĚD, Jaroslav. *Vyrostl na místě zahrad, teď „dům hrůzy u Radbuzy“ vystřídají obchody*. [Online]. Dostupné z URL: <https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/dum-kultury-vyrostl-na-miste-zelinarskych-zahrad-ted-navzdy-zmizi.A120330_130505_plzen-zpravy_pp> [Cit. 12. 4. 2019].

Program Rockfest 87-26. dubna 1987. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.punk.cz/index.asp?menu=1852 & amp;record=9388>> [Cit. 4. 4. 2019].

Znouzectnost. Stručná historie v datech. [Online]. Dostupné z URL: <<http://www.znc.cz/archive/index/detail/id/165>> [Cit. 23. 4. 2019].

Rozhovory

Rozhovor s G. H. vedla Lucie Marková, 19. 6. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

Rozhovor s J. R. vedla Lucie Marková, 7. 9. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

Rozhovor s Janem Rejžkem vedl Miroslav Vaněk, 12. 1. 2008. Sbírká Společenské a politické aspekty existence a rozvoje nezávislých hudebních žánrů a trendů v České republice od 60. let do roku 1989. Digitální sbírky COH ÚSD AV ČR.

Rozhovor s M. C. vedla Lucie Marková, 13. 2. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

Rozhovor s O. N. vedli Lucie Marková a Radek Diestler, 2. 5. 2018. Rozhovor je uložený v soukromých archivech autorů.

Rozhovor s P. H. vedla Lucie Marková, 28. 3. 2018. Rozhovor je uložený v soukromém archivu autorky.

O autorce

Mgr. Lucie Marková vystudovala obor Orální historie – soudobé dějiny na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Od roku 2015 je studentkou doktorského oboru Integrální studium člověka – obecná antropologie na téže fakultě. V současné době se zabývá problematikou plzeňské alternativní hudební scény v 80. letech 20. století.

E-mail: luciem717@gmail.com

Etické aspekty zpřístupňování orálně-historických pramenů (nejen) ve virtuálním prostoru / Ethical Aspects of Accessing Oral History (not only) in Virtual Space¹

Jiří Hlaváček

Abstrakt: Studie se zaměřuje na problematiku etických aspektů zpřístupňování orálně-historických pramenů ve virtuálním prostoru. Autor se postupně věnuje možným úskalím práce s rozhovory v online podobě, znění informovaného souhlasu i nové legislativě (GDPR). Diskutována je především otázka možného (ne) vědomého zneužití a dezinterpretace osobních a citlivých údajů narátorů a narátorek, uveřejněných na internetu pro jiné než vědecké účely. Autor poukazuje na tenkou hranici mezi demokratizujícím pojetím orální historie a zabezpečení osobních údajů pamětníků v digitálním věku.

Abstract: The study focuses on issues of ethical aspects of oral history in virtual space. Author discusses the possible risks of publishing interviews on various websites, informed consent and new legislation (GDPR). The issue of possible misuse and misinterpretation of personal and sensitive narrator's (online access) data for non-scientific purposes is discussed. Author illustrates the thin line between the democratizing concept of oral history and the security of personal data of witnesses in the digital age.

Klíčová slova: Orální historie; etika; internet; prameny; zpřístupnění; rizika.

Keywords: Oral history; ethics; internet; sources; access; risks.

Úvod

Orální historici a historičky v Americe již od konce devadesátých let minulého století opakovaně upozorňují na skutečnost, že metoda orální historie vstoupila do své další fáze, jejímž charakteristickým rysem je digitální revoluce, která zásadním způsobem změnila postupy, jimiž badatelé a badatelky nahrávají, archivují, katalogizují, interpretují a především prezentují orálně-historické prameny.² V posledních dvou dekádách jsme skutečně svědky neustále se zrychlujícího

¹ Tato studie vznikla v rámci řešení projektu NAKI II s názvem *Virtuální asistent pro zpřístupnění historických audiovizuálních dat* (DG16P02R019) finančně podpořeného Ministerstvem kultury ČR.

² VANĚK, Miroslav. Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie.

pokroku v oblasti digitálních technologií, v jehož důsledku dlouhodobě dochází k rapidnímu nárůstu různých internetových archivů, portálů, projektů, databank či popularizačních webových stránek, které slouží k uveřejňování desítek, stovek, tisíců (a v případě mezinárodních projektů často i desetitisíců) různorodých rozhovorů s pamětníky a pamětnicemi ve virtuálním prostoru.³

Ačkoliv kvalita pořízených interview (ať už technická, metodologická či obsahová) značně kolísá, všem online dostupným rozhovorům jsou společné minimálně tři rysy. Za prvé představují cenný příspěvek k reflexi moderních dějin. Za druhé bez ohledu na různou mírou otevřenosti (tj. od selektivních úryvků, přes celé transkripty a audiovizuální záznamy až po kompletní orálně-historickou dokumentaci, včetně protokolů a informovaných souhlasů) se jedná o prameny, které jsou v důsledku internetu dostupné čtyřicet hodin denně prakticky z jakéhokoli místa na světě. Za třetí masivní zpřístupnění pamětnických rozhovorů laické veřejnosti s sebou nese celou řadu rizik, ať už se jedná o zneužití osobních a citlivých údajů, dezinterpretaci, diskreditaci, mediální zkratku či politické lustrace.⁴

Trend všeobjímající digitalizace se pochopitelně nevyhnul ani České republice. Zatímco v zahraničí byl proces online zpřístupňování vzpomínek pamětníků doprovázen mnoha diskusemi právě o etice, v českém prostředí toto téma v akademické komunitě nijak významně nerezonovalo.⁵ Ačkoliv některé české archivy

---

Soudobé dějiny, roč. 13, č. 1–2 (2006), s. 277. Vztah orální historie a *digital humanities* je zpravidla pojednáván prostřednictvím online textů publikovaných zejména na specializovaném webovém portálu *Oral History in the Digital Age* (<http://ohda.matrix.msu.edu>). Přehledně je tato problematika shrnuta také v kolektivní monografii BOYD, Doug – LARSON, Mary (eds.). *Oral History and Digital Humanities: Voice, Access, and Engagement*. New York : Palgrave Macmillan, 2014.

³ Za všechny uvedme jen několik zahraničních příkladů: *The History Makers* (<https://www.thehistorymakers.org/digital-archives>), *USC Shoah Foundation Visual History Archive* (<https://sfi.usc.edu>), *Zwangsarbeit 1939–1945: Erinnerungen und Geschichte* (<http://www.zwangsarbeit-archiv.de>) nebo *Oral History Collections of British Library* (<https://www.bl.uk/collection-guides/oral-history>).

⁴ V tomto textu nadále operuji s termínem „osobní citlivý údaj“, a to i přes skutečnost, že nová legislativa, která vstoupila v platnost v dubnu 2019 (zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů), již tento pojem nezná. Činím tak s ohledem na ustálené užívání spojení „citlivý údaj“ v kontextu etiky orálně-historického výzkumu. Citlivým údajem je tedy osobní údaj, který vypovídá o rasovém nebo etnickém původu, politických názorech, náboženském vyznání nebo filosofickém přesvědčení nebo členství v odborové organizaci, stejně tak jako genetický údaj nebo biometrický údaj zpracováváný za účelem jedinečné identifikace fyzické osoby, údaj o zdravotním stavu, o sexuálním chování, o sexuální orientaci a údaj týkající se rozsudků v trestních věcech a trestných činů nebo souvisejících bezpečnostních opatření.

⁵ Čestnou výjimku v tomto ohledu představuje text Pavly Frýdlové, v němž se však zaměřuje na problematiku archivace orálně-historických rozhovorů v širším kontextu a otázka online sdílení

a akademické instituce již od konce devadesátých let soustavně shromažďovaly rozhovory s pamětníky a vytvářely vlastní orálně-historické sbírky (např. Národní filmový archiv nebo Ústav pro soudobé dějiny AV ČR), neměly současně ambice tyto prameny veřejně sdílet na internetu (mimo jiné i s ohledem na některá ustanovení archivního zákona).

První a dosud největší český vzpomínkový webový portál *Paměť národa*, který v současnosti obsahuje rozhovory s téměř deseti tisíci pamětníky a pamětnicemi, proto v roce 2008 nevznikl ve spolupráci s akademickou sférou nebo státní správou (resp. archivními institucemi), ale stálo za ním zájmové občanské sdružení *Post Bellum*. Jeho členy byli, a dodnes jsou, především novináři, kteří spatřují hlavní význam webu právě v otevřeném zpřístupnění a popularizaci pamětnických vzpomínek na období „nesvobody“ před rokem 1989.⁶ Téměř výsadní monopol, pokud jde o snadno dostupné (z hlediska metodologie však nikoliv orálně-historické) rozhovory s pamětníky, tak získala právě *Paměť národa*, které v tomto ohledu nelze upřít pomyslné národní prvenství na poli zpřístupňování digitalizovaných pramenů biografické povahy.

Teprve se zpožděním začala na stávající trendy a poptávku stále většího počtu badatelů a badatelek po snadno dostupných (primárních) zdrojích v online podobě reagovat také akademická sféra, jejíž přístup byl (s vědomím možných rizik) od počátku spíše zdrženlivý. Na rozdíl od občanských sdružení, aktivistů a médií se proto vědecké instituce, univerzity a archivy vydaly cestou pouze částečného a opatrného zpřístupňování historických pramenů na internetu, přičemž tato praxe přetrvává víceméně dodnes. Česká republika se v tomto ohledu zařadila mezi „zdrženlivější“ země Evropy (obdobně jako např. Itálie⁷), zatímco Spojené státy a země Commonwealthu (i s ohledem na historickou tradici aktivistického pojetí orální historie, o níž bude řeč ještě dále) dlouhodobě fungují převážně na principu neomezeného přístupu k orálně-historickým pramenům.

Na webových stránkách většiny českých i evropských institucí tak v současné době zpravidla nalezneme pouze základní informace o sbírkách či konkrétních rozhovorech a samotný přístup k nim je pak možné získat jen prostřednictvím

---

rozhovorů je tak pouze jedním z dílčích témat. Viz FRÝDLOVÁ, Pavla. Archivace a další využití interview – zkušenosti a pochybnosti. *Dějiny – teorie – kritika*, roč. 8, č. 2 (2013), s. 281–287.

⁶ Podrobněji viz *Post Bellum* [Online]. Dostupné z URL <<https://www.postbellum.cz/o-nas>> [Cit. 2019-06-23].

⁷ Přední italský orální historik Alessandro Portelli uvedl, že rozhovory na internetu v Itálii neuveřejňují, protože jde o něco bytostně intimního a snadno zmanipulovatelného. Viz VANĚK, Miroslav. *Around the Globe. Rethinking Oral History with Its Protagonists*. Prague: Karolinum, 2013, p. 128–129.

osobní návštěvy v badatelně.⁸ Pokud jsou rozhovory jako celek přece jen dostupné online, děje se tak zpravidla skrze individuální zabezpečená webová rozhraní a po předchozí registraci badatele, během níž se zavazuje se zpřístupněnými online materiály nakládat výhradně v souladu s platnou legislativou, etickým kodexem a zněním konkrétních informovaných souhlasů pamětníků.⁹ Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v tomto ohledu zašel ještě dál, když navíc požadované rozhovory elektronicky zpřístupňuje pouze badatelům, kteří doloží institucionální podporu (tj. musí se jednat o výzkumné pracovníky, pedagogy, studenty, archiváře či muzejníky). Široká laická veřejnost ani zástupci médií tak k těmto rozhovorům zpravidla přístup nemají.

Filosofii absolutně svobodného přístupu k biografickým rozhovorům nakonec po letech přehodnotilo i samotné *Post Bellum*, které v současnosti těží zejména ze své dlouhodobé spolupráce s Českým rozhlasem a Ústavem pro studium totalitních režimů. Portál *Paměť národa* tak nyní veřejně poskytuje již jen vybrané úryvky z rozhovorů a základní informace o pamětnících, zatímco přístup ke kompletnímu korpusu audio/vizuálních záznamů je podmíněn registrací (byť se v tomto ohledu jedná víceméně pouze o symbolický akt).¹⁰

S ohledem na výše uvedený aktuální stav se proto na několika následujících stranách zaměřím především na různá etická úskalí spojená s problematikou sdílení orálně-historických rozhovorů ve virtuálním prostoru.¹¹ Nejprve však ve stručnosti představím (či spíše zopakuji) hlavní etické zásady metody orální historie, včetně platné legislativy, která se k této problematice přímo vztahuje, a poté se již budu blíže věnovat konkrétním faktorům, jenž ovlivňují riziko zneužití osobních a citlivých dat narátorů. V závěru se pokusím zformulovat možná doporučení, jak předejít problémům z oblasti aplikované a procedurální etiky při zveřejňování orálně-historických pramenů obecně (tj. nejen na internetu).

⁸ Viz např. sbírky Institutu divadelního umění (<http://vis.idu.cz>), Národního filmového archivu (<https://nfa.cz/cz/sbirky/sbirky-a-fondy/zvukove-nahravky>), Centrum vizuální historie MALACH (<https://ufa1.mff.cuni.cz/malach>) nebo Židovského muzea v Praze (<https://www.jewishmuseum.cz/sbirky-a-vyzkum/sbirky-a-fondy/sbirka-rozhovory-s-pametniki>). Podobně Archiv bezpečnostních složek sice umožňuje online procházení pramenů v tzv. ebadatelně (<https://ebadatelna.cz/>), nicméně podmínkou je osobní návštěva za účelem ověření totožnosti badatele.

⁹ Viz např. Digitální sbírky Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (<http://www.coh.usd.cas.cz/sbirky-rozhovoru>).

¹⁰ Vytvořit profil nevyžaduje znalost citlivých údajů typu číslo osobního dokladu nebo rodné číslo, a tím pádem nelze věrohodnost identity badatele či badatelky ze strany provozovatele serveru nijak ověřit.

¹¹ Zcela stranou v tomto textu ponechávám otázku různých technických či bezpečnostních rizik spojených s únikem dat ve virtuálním prostoru (např. cílené napadení databáze rozhovorů prostřednictvím hackerských útoků apod.).

Orální historie a (staro)nová lekce z etiky v digitálním věku

Americká orální historička Sherna Berger Gluck ve své studii uveřejněné v roce 2014 opakovaně upozorňuje na skutečnost, že ani (tehdy) po více než desetiletí digitalizace orálně-historických pramenů a jejich opakovaném zpřístupňování na internetu stále ještě nejsme schopni identifikovat a domýšlet všechna etická sehlání, která mohou být s touto problematikou spojena.¹²

Gluck nicméně přehlíží, že samotný proces publikování orálně-historických rozhovorů na internetu s sebou žádá zcela nová specifická úskalí nepřináší, pouze několikanásobně zviditelňuje (profesionálním orálním historikům a historičkám již dobře známá) rizika zneužití osobních a citlivých údajů respondentů výzkumů. Pokud je totiž orálně-historický pramen něčím specifický, je to právě vysoká míra jeho citlivosti, což velmi názorně ukázal tzv. bostonský případ, který před několika lety otrásl světovou orálně-historickou komunitou.¹³

Proškolený orální historik by si proto měl vždy uvědomovat asymetričnost vztahu mezi tazatelem a narátorem.¹⁴ Tazatel se ptá, narátor odpovídá. Tazatel očekává, že získá rozhovor, v němž mu pamětník sdělí svůj životní příběh, včetně těch nejnaternějších osobních pocitů; sám mu však na oplátku nabízí jen velmi málo: zájem a důvěru. Právě za účelem ochrany jedinečného vztahu mezi výzkumníkem a respondentem existuje v rámci orální historie řada propracovaných etických pravidel, které tazateli (či instituci) neustále připomínají jeho morální zodpovědnost vůči narátorovi jakožto dárce příběhu.

¹² GLUCK, Sherna Berger. Reflecting on the Quantum Leap: Promises and Perils of Oral History on the Web. *The Oral History Review*, vol. 41, iss. 2 (2014), p. 249.

¹³ V roce 2001 bylo pořízeno přes padesát orálně-historických rozhovorů s bývalými členy Irské republikánské armády a Sbohem ulsterských dobrovolníků v rámci tzv. Belfastského projektu. Po skončení výzkumu získala rozhovory do svých sbírek americká Boston College pod podmínkou zachování anonymity všech zúčastněných pamětníků, a to až do jejich smrti. V roce 2008 byla sbírka odtajněna a jeden z původních tazatelů a iniciátorů celého projektu Ed Moloney vydal o dva roky později na základě rozhovorů knihu (*Voices from the Grave*). Anonymní reflexe kontroverzních událostí záhy přilákaly také pozornost britské vlády, která si úředně na Spojených státech vymínila vydání některých rozhovorů severoirské policii. Policejní vyšetřovatelé pak na základě těchto narativů vznesli několik obvinění. Stanovisko americké Oral History Association k tomuto případu viz ORAL HISTORY ASSOCIATION. Oral History Association response to developments in Boston College case. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.oralhistory.org/2014/05/05/oral-history-association-response-to-developments-in-boston-college-case/>> [Cit 2019-07-07].

¹⁴ GRELE, Ronald. Ziellose Bewegung. Methodische und theoretische Probleme der Oral History. In: NIETHAMMER, Lutz (Hg.). *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis*, Frankfurt am Main: Syndikat, 1985, s. 204.

Mezi základní povinnosti tazatele proto patří zejména nutnost důkladně seznámit narátora s účely, cíli a postupy výzkumu, do něhož svým vyprávěním přispívá. Dále by měl být poučen o svých právech v rámci procesu vzniku nového pramene (tj. právo autorizace, anonymity, odvolání své participace na výzkumu apod.). Vzhledem k citlivé povaze sdělovaných údajů se tazatel také zavazuje, že informace z rozhovorů neposkytne (popř. pouze za stanovených podmínek) dalším osobám a nebude k nim přistupovat s manipulativními záměry. Konečně, narátor by měl být seznámen se způsobem uložení audio(video) záznamu a plánovaným výstupem výzkumu (včetně jeho případné institucionální podpory), včetně možnosti využít rozhovor pro další vzdělávací, publikační či popularizační účely.¹⁵

A pod vlivem digitální revoluce přibýlo v posledních letech ještě jedno doporučení, jímž je právě informování a výslovný souhlas respondenta výzkumu s on-line zpřístupněním pořízeného rozhovoru (ať už vybraným badatelům nebo široké laické veřejnosti) prostřednictvím vzdáleného zabezpečeného přístupu nebo veřejně přístupného webového rozhraní.

Z hlediska procedurální etiky je pro orálně-historický výzkum, kromě profesních kodexů různých stavovských organizací,¹⁶ klíčová zejména platná legislativa. Každý badatel či badatelka by proto měli být (v českém kontextu) alespoň rámcově seznámeni se zněním následujících právních norem: Listina základních lidských práv a svobod ČR (zejména čl. 7 a 10), občanský zákoník (§ 80–90 o ochraně osobnosti), zákon o zpracování osobních údajů (č. 110/2019 Sb.), zákon o archivnictví a spisové službě (č. 499/2004 Sb.), autorský zákon (č. 121/2000 Sb.) a evropské Obecné nařízení na ochranu osobních údajů (reg. EU 2016/679, GDPR).

Většina těchto nařízení, zákonů a směrnic se v mnoha bodech vzájemně překrývá a doplňuje. Nejdůležitější spojnici mezi nimi je především povinnost tazatele získat od každého z respondentů výzkumu výslovné svolení s pořízením či zpracováním jeho (osobních, soukromých, citlivých) údajů.¹⁷ Z toho vyplývá také základní premisa každého orálně-historického výzkumu a sice fakt, že pořizovat rozhovory s pamětníky či uveřejňovat z nich jakékoliv informace bez jejich souhlasu, je vždy nejen neetické, ale zároveň také nelegální.

¹⁵ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015, s. 211.

¹⁶ V českém kontextu se jedná zejména o *Etický kodex České asociace orální historie*, který je volně dostupný na webových stránkách asociace (<http://www.coha.cz>). Ze zahraničí pak lze zmínit dva kodexy americké Oral History Association (<https://www.oralhistory.org>) a mezinárodní International Oral History Association (<https://www.ioha.org>).

¹⁷ Viz občanský zákoník (§ 84–86), zákon o archivnictví (§ 37) a GDPR (čl. 4, odst. 11).

Přesné znění informovaného souhlasu však není v rámci českého akademického prostředí (na rozdíl např. od Spojených států) pevně stanoveno, proto také jeho podoba v různých humanitních oborech (antropologie, etnologie, sociologie, psychologie apod.) značně variuje – a bohužel stále ještě není výjimkou, že u některých výzkumů informovaný souhlas dokonce zcela absentuje. Česká asociace orální historie se proto v loňském roce, i s ohledem na novou legislativu (nabytí účinnosti GDPR), pokusila nastalou situaci řešit vytvořením jakéhosi obecného vzoru informovaného souhlasu speciálně pro potřeby orálně-historického výzkumu.¹⁸ S ohledem na poměrně vágní vymezení zpracování osobních údajů za účelem vědeckého nebo historického výzkumu a celkově nepřehlednou situaci v této oblasti však ani nový vzor, který vznikl na základě konzultací s několika právníky, nelze považovat za naprosto dokonalý.¹⁹ I přes to však splňuje všechny hlavní požadavky kladené na souhlas tohoto typu: sdělit základní informace o účelu rozhovoru, související legislativě i právech zúčastněných stran, poskytnout prostor pro další ujednání a seznámit s principy archivace a zpřístupňování získaných rozhovorů nebo informací v nich obsažených.

V praxi nicméně i nadále platí, že získání informovaného souhlasu není pouze otázkou podpisu jednoho konkrétního dokumentu ze strany pamětníka, ale je především výsledkem vzájemné interakce, v němž hraje hlavní úlohu především tazatel/badatel, který musí být schopen respondentovi dostatečně a srozumitelně vysvětlit vše, co s podpisem tohoto dokumentu souvisí, a to jak z oblasti procedurální, tak aplikované etiky.

Znalost metodologických a etických pouček, včetně náležitostí informovaného souhlasu, obdobně jako povědomí o platné legislativě, tedy patří k základní výbavě (resp. erudici) každého badatele, který se seriózně zabývá orální historií. Problém se zneužitím osobních a citlivých dat proto nastává zpravidla až teprve ve chvíli, kdy citlivý orálně-historický pramen (ať už v audio-vizuální nebo textové podobě) opustí bezpečí soukromé sbírky či vědecké instituce a je (se souhlasem pamětníka či bez něj) vržen do prostoru svobodného internetu, který funguje na zcela odlišných principech než archiv.²⁰ Teprve v tomto kontextu se orálně-historické svědectví za určitých okolností stává jakousi časovanou bombou, jejímž hlavním problémem je riziko nečekané exploze.

¹⁸ Nový vzor informovaného souhlasu je volně dostupný ke stažení na webových stránkách České asociace orální historie (<http://www.coha.cz>).

¹⁹ Podrobněji viz zákon o zpracování osobních údajů (§ 16).

²⁰ Významnou roli sehrává zejména hypertextualita (pořadí a způsob konzumace informací určuje uživatel na základě vlastních preferencí) a disperze (uživatel je umožněno aktivně informace interpretovat, dochází ke stírání hranice mezi producenty a konzumenty, vliv centrálních autorit je potlačen). Viz LISTER, Martin (ed.). *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge, 2009, p. 12–13.

Časovaná bomba: orální historie na internetu jako „res publica“

Orální historie sama sebe pojímá jako aktivistickou metodu, jejímž cílem je „zailidnit“ či „demokratizovat“ dějiny.²¹ Demokratizace dějin vychází v tradičním aktivistickém pojetí orální historie z předpokladu, že tazatel spolu s narátorem prostřednictvím vzájemné interakce vytváří jedinečný pramen historické povahy, který se zároveň stává jedním ze zdrojů pro další (obdobně) orientované výzkumy či obecně pro poznání dějin a edukaci široké laické veřejnosti.

Proč tedy volně dostupné orálně-historické sbírky či rozhovory na internetu mohou představovat takový etický problém, a to i v případech, že k rozhovorům existují informované souhlasy pamětníků?

Hledání odpovědi na tuto otázku souvisí s již zmiňovanou vysokou citlivostí orálně-historického pramene. Hned na úvod je nutné konstatovat, že každý orálně-historický rozhovor představuje pro narátora určité bezpečnostní riziko a tím jediným, kdo mu může v tomto případě poskytnout alespoň jakousi minimální „ochranu“ je právě tazatel/výzkumník (či instituce pod jejíž záštitou je výzkum realizován), který dohlédne (resp. měl by dohlédnout) na další nakládání s rozhovorem, jeho zpracování, a to včetně průvodní dokumentace.²² Bohužel, v praxi tomu tak vždy není. Jak ironicky poznamenala americká historička Nishani Frazier na posledním mezinárodním orálně-historickém kongresu ve Finsku, zejména v případě marginalizovaných skupin lze za současný etický standard mnoha výzkumníků považovat spíše opačný přístup: „*Rád bych vás informoval, že v důsledku tohoto rozhovoru můžete být zabit, zatčen nebo obtěžován a já, ani naše instituce, vám v žádném případě nepomůžeme... ale přesto mi určitě poskytněte rozhovor; protože je to důležité pro poznání historie!*“²³

Při možnosti případného zneužití osobních a citlivých údajů pamětníků, které jsou vystaveny na internetu, hraje důležitou roli několik faktorů. První z nich má časový rozměr a souvisí s nemožností predikce budoucího vývoje ve virtuálním

²¹ VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007, s. 16.

²² Jak upozorňuje Frýdlová „orálně-historické interview není mechanický záznam vyprávění, je to zároveň komunikační proces mezi narátorem a tazatelem, během kterého může být také vyjádřeno něco, co není určeno pro nikoho dalšího. Smazat tyto pasáže z nahrávky je na zodpovědnosti tazatele, zapsat do protokolu eventuelní žádost narátora o „uzamčení“ jeho svědectví po dobu jeho života a dodržet ji je ale jeho povinností.“ Viz FRÝDLOVÁ, Pavla. Archivace a další využití interview – zkušenosti a pochybnosti, s. 284.

²³ FRAZIER, Nishani. *You Don't Know Shit and You Can't Have Shit: Shared Authority and Embracing Silence in Freedom Movement Digital Work*. Příspěvek přednesen na 20th International Oral History Conference: Memory and Narration (Jyväskylä, Finsko, 19. 6. 2018).

prostoru (ale často i v reálném světě). Tento problém je zřetelný zejména v případech nakládání s orálně-historickými rozhovory, které byly pořízeny v období před digitální revolucí (tj. cca před rokem 2000). Americká badatelka Katherine Borland poukazuje na skutečnost, že v době, kdy byly tyto rozhovory natočeny (často ještě na klasické analogové pásky), nebylo jejich hromadné zveřejňování v elektronické či online podobě ještě aktuální, a proto také nikdo pamětníky o této možnosti ani neinformoval.²⁴ Ačkoliv informované souhlasy z této doby s digitalizací a uveřejněním na internetu logicky nepočítají, přesto jsou rozhovory natočené před rokem 2000 mnoha domácími i zahraničními archivy a institucemi v online podobě běžně zpřístupňovány. Lze se domnívat, že většina narátorů před i po poskytnutí rozhovoru určitě nepředpokládala, že jejich životní příběhy mohou být díky digitálním technologiím volně dostupné (byť jen teoreticky) komukoliv na světě.²⁵

Jakkoliv takové zveřejňování rozhovorů nelze z hlediska legislativy považovat za protizákonné, v etické rovině již tento postup tak jednoduše hodnotit nelze. Narátoři jsou zpravidla postarší lidé, kteří se v nových technologiích nevyznají a většina z nich si proto není schopna potenciální rizika online dostupných rozhovorů často vůbec představit. Nicméně představa, že by měli být všichni pamětníci a pamětnice znovu kontaktováni a požádáni o nový souhlas, je pro mnohé správce orálně-historických sbírek více než děsivá, proto se také ustálil jakýsi tichý konsensus (automatické) kontinuální platnosti již získaných souhlasů (každý z pamětníků má ze zákona právo svůj informovaný souhlas kdykoliv bez udání důvodu odvolat, předpokládá se tedy, že pokud by se o online uveřejnění dozvěděl a vadilo by mu, učinil by tak).

Problémem nicméně primárně není zpřístupnění starších (původně nedigitálních) rozhovorů s pamětníky, skutečnou hrozbu představuje možnost potenciálního zneužití osobních informací a citlivých údajů kdykoliv v budoucnu. Ve virtuálním prostoru jednou uveřejněné informace jako by se totiž staly věcí veřejnou již navždy. I kdybychom originální nahrávky rozhovorů odstranili, smazali jejich transkripty, včetně informací o nich, nikdy si nemůžeme být jisti, kdo všechno si již vytvořil jejich kopii a kdy a za jakým účelem ji v budoucnu použije. Zatímco v klasickém („kamenném“) archivu je každý přístup k prameni

²⁴ BORLAND, Katharine. 'That's not what I said': interpretative conflict in oral narrative research. In: PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (eds.). *The Oral History Reader*. New York : Routledge, 2003, p. 327.

²⁵ Gluck zmiňuje příklad rozhovorů s aktivistkami ženského hnutí, které byly pořízeny v osmdesátých letech minulého století. Pamětnice zde velmi otevřeně hovořily o svých osobních zkušenostech s potraty či znásilněním. O několik let později byly tyto rozhovory bez jejich svolení následně publikovány online. Viz GLUCK, Sherna Berger. *Reflecting on the Quantum Leap*, p. 248.

evidován a totožnost badatele ověřena, zpětně vystopovat všechny přístupy na webovou stránku (ať už zabezpečenou či nikoliv) je komplikované a v mnoha případech téměř nemožné (logy jsou archivovány pouze dočasně, navíc neřeší otázku veřejných přístupových bodů typu nezabezpečené wifi sítě, internetové kavárny apod.).

V autoritativních a totalitních režimech představovaly archivní materiály pro vládnoucí garnituru jeden z nejsnazších nástrojů pro perzekuci nepohodlných skupin obyvatelstva. Ačkoliv v liberálně demokratických režimech slouží informace z rozhovorů mnohem častěji spíše k bulvárním účelům,²⁶ nejsou ojedinělé ani cíleně diskreditující útoky (např. „démonizace“ konkrétní osoby²⁷) a konečně ani zde není vyloučeno zneužití ze strany oficiální moci (vzpomeňme již zmínovaný bostonský případ nebo v českém kontextu občasné využívání orálně-historických rozhovorů pro správní účely).²⁸

Klíčovým poznatkem je v této souvislosti fakt, že problematičnost sděleného se může zásadním způsobem proměňovat v čase, a to v závislosti na mnoha – často zcela nepředvídatelných – faktorech (individuální životní trajektorie respondentů, ale i změna politické či sociální situace). Vrátime-li se k metafoře citlivých údajů jako časované bomby, zatímco v jednom roce může být její výbuch srovnatelný s ručním granátem, za několik let mohou následky odpovídat jaderné explozi a naopak.

Dalším významným faktorem, který ovlivňuje míru rizika zneužití orálně-historických pramenů na internetu, je jejich snadná dostupnost. Ještě před dvaceti lety musel každý zájemce o podobné informace absolvovat (zpravidla minimálně několikadenní, ale častěji spíše několikatýdenní) martyrium obnášející několik fyzických návštěv klasického archivu. Po dotazu na konkrétní archiválii čekala na žadatele registrace, vyplnění žádosti o zpřístupnění konkrétního fondu, čekání na dohledání (a případné odtajnění) materiálů, jejich přesun do badatelské a teprve poté jejich samotné studium. To vše navíc výhradně v předem stanovených úředních či návštěvních hodinách. Zdoluhavý byrokratický proces zpravidla

²⁶ Např. dekontextualizace části rozhovorů Miroslava Vaňka s Miloušem Jakešem médií po prezentaci knihy *Vítězové a poražení* v roce 2004. Viz NOVINKY.CZ. *Česko si připomnělo 20 let od Sametové revoluce*. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.novinky.cz/domaci/184012-cesko-si-pripomnelo-20-let-od-sametove-revoluce.html>> [Cit 2019-07-07].

²⁷ Např. kauza dokumentu o bývalém komunistickém prokurátorovi Karlu Vašovi, který byl tazatelem rozhovoru Pavlem Palečkem přirovnán k pověstnému masovému vrahovi a kanibalovi Hannibalu Lecterovi. Viz VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku*, s. 234.

²⁸ Např. jako doplňkového pramene při posuzování oprávněnosti nároků žadatele o přiznání statutu účastníka tzv. třetího – protikomunistického – odboje.

spolehlivě odradil senzacechtivé novináře či zvědavé laiky, jejichž cílem bylo využití informací z historických pramenů pro ovlivňování aktuálního dění. V případě digitalizovaných online archivních materiálů však většina těchto překážek odpadá, popřípadě je lze snadno vyřešit z pohodlí domova, a to za zlomek původně nutného času.

Připočteme-li k rychlé a snadné dostupnosti orálně-historických rozhovorů ještě současnou (módní) vlnu zájmu o paměťová studia a aktérskou perspektivu, získáme nebezpečný „molotovův koktejl“, na jehož dně se nachází plno rizik pro potenciální zneužití dat.

Jakkoliv by se mohlo na první pohled zdát, že výše uvedené problémy se týkají pouze rozhovorů s prominenty a exponenty bývalého či současného vládnoucího režimu, ve skutečnosti tomu tak není. S podobnými aférami se můžeme setkat i v případě interview s tzv. obyčejnými lidmi. Ojedinelé není online vyhledávání vzpomínek vlastních sousedů z domu či z ulice, kteří poskytli vzpomínkový rozhovor, ať už z pouhé zvědavosti nebo za konkrétním účelem, např. zjištění aktuální finanční nebo rodinné situace, politických postojů či osobních traumat respondentů. Jsou to právě osobní zážitky, zkušenosti a postoje, které představují největší problém v souvislosti s online dostupnými sbírkami rozhovorů. Narátor tyto informace totiž svěřuje tazateli ve specifické atmosféře důvěrného setkání dvou lidí a ve větší skupině či veřejně by tak o nich pravděpodobně nikdy otevřeně nehovořil.²⁹

Vedle nejistého budoucího vývoje a snadné dostupnosti představuje hrozbu také možnost dezinterpretace a dekontextualizace orálně-historických pramenů. Ani v tomto případě se však nejedná o riziko nijak nové. Aktivistické pojetí orální historie považuje možnost opakované (re)interpretace již vzniklých rozhovorů za jeden ze základních předpokladů demokratizace dějin. Nepochybně je tomu tak, nicméně nesmíme zapomínat, že v tomto případě výzkumník vždy přistupuje k narativnímu prameni, na jehož vzniku se osobně nijak nepodílel, což s sebou přináší na jedné straně výhody (např. určitou – byť diskutabilní – vyšší míru, objektivitu), ale zároveň i úskalí.³⁰ Pokud nemá badatel k dispozici spolu s transkriptem

²⁹ Tento faktor významně ovlivnil např. rozhovory s pamětníky z různých vědních oborů v již realizovaných projektech věnovaných institucionálním dějinám. Podrobněji k této problematice viz HLAVÁČEK, Jiří. Promarněné naděje? Praktické a etické problémy orálně-historického výzkumu tzv. intelektuálních elit. In: MÜCKE, Pavel – BRYCHTA, Martin (eds.). *Na hranici mezi minulostí a přítomností: současné perspektivy orální historie*. Praha – Ostrava: Česká asociace orální historie – Ostravská univerzita, 2016, s. 109–122.

³⁰ Jak uvádí Frýdlová při osobním vedení rozhovoru hraje nemalou roli jistá blízkost, která se může projevit jak v hlubším pochopení, tak i ve větší opatrnosti. Naproti tomu k „cizímu“ rozhovoru se

také audio/vizuální záznam, je značně ochuzen o nonverbální chování (mimika, gestikulace) a řečový projev (výšku, tón hlasu, mlčení) narátora, a tedy o potenciální klíčová vodítka pro správnou interpretaci sdělovaného.³¹ Na druhé straně, multimedialita poskytovaných dat představuje dvousečnou zbraň, protože případný únik osobních dat v audio/vizuální podobě je vždy větším bezpečnostním rizikem, než neoprávněné uveřejnění (byť neredigovaného) transkriptu. Audio/vizuální záznam totiž prozradí o osobě respondenta a jeho duševním rozpoložení mnohem více než pouhý text, čímž také nabízí mnohem pestřejší paletu způsobů případného zneužití.

Digitální věk však představuje pro analytické a interpretační postupy humanitních věd ještě další hrozby – automatizaci a umělou inteligenci. Stále významnější roli při vyhodnocování narativních pramenů totiž začínají sehrávat počítačové algoritmy a specializované programy (včetně neuronových sítí). Právě jejich prostřednictvím může badatel, nejednou pouze prostřednictvím několika kliknutí myši či příkazů, vyfiltrovat podle určených kritérií z nepřeberného množství rozhovorů pouze relevantní záznamy. Takový postup sice na jedné straně může významně usnadnit práci, protože výzkumník nemusí procházet desítky, stovky či tisíce transkriptů, zároveň se však automatickou selekcí radikálně zvyšuje riziko dezinterpretace (a především dekontextualizace) pamětnických narativů, protože výsledek vyhledávání může být relevantní pouze zdánlivě, resp. závisí na kvalitě katalogizace a indexace příslušného korpusu dat.

Bohužel, nejedná se jen o případy bulvárních novinářů, kteří (ať už vědomě či nevědomě) vytrhnou z kontextu určitou větu či pasáž z rozhovoru, ale stále častěji se s tímto fenoménem můžeme setkat i v akademické sféře. Čas od času se v univerzitních repozitářích objeví studentská kvalifikační práce, jejíž autor zpracovává určité historické téma pouze na základě partikulárních pamětnických svědectví, jež získal jako výsledek dotazu zadaného do některé z (v úvodu zmiňovaných) elektronických databází orální historie (případně použil klasické vyhledávání prostřednictvím kombinace kláves „Ctrl+F“). Takový postup, byť je dnes stále ještě spíše ojedinělý (v budoucnu však bude takových případů nepochybně přibývat), s sebou nese nemalá rizika. V lepším případě student „pouze“

---

chováme distancovaně, což může vést k jeho eventuálně přesnější interpretaci stejně tak dobře jako k interpretaci neadekvátní. Žádné zobecnění tady neplatí. Na druhé straně je evidentní, že smyslem archivování a dalšího využití materiálu jsou právě různé interpretace, závislé nejen na osobě badatele, perspektivě a druhu výzkumu, ale především na čase, který uplynul od doby realizace rozhovoru. Viz FRÝDLOVÁ, Pavla. Archivace a další využití interview – zkušenosti a pochybnosti, s. 285.

³¹ PORTELLI, Alessandro. What makes oral history different. In: PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (eds.). *The Oral History Reader*. New York : Routledge, 2003, p. 66.

podlehne selekci konkrétních rozhovorů (tj. opomine další pamětníky, kteří nejsou přiřazeni k danému klíčovému slovu a software mu je proto nenabídne jako relevantní), jež následně pečlivě prostuduje a na základě nich sepíše svou práci. V horším případě však student pracuje pouze s úryvky vybraných pasáží a rozhovory jako celek nikdy ani neviděl, ať už protože předpokládá, že zbývající části se netýkají jeho konkrétního badatelského tématu (tj. z ne zkušenosti), nebo záměrně pro nedostatek času před odevzdáním práce, popřípadě čistě z lajdáctví. Tímto způsobem vzniklé dekontextualizace pak pochopitelně přinášejí další etická dilemata, byť spíše na úrovni badatelské reflexivity a erudice vědecké práce, než v rovině zneužití osobních a citlivých dat pamětníků ve virtuálním prostoru.

Závěrem také okrajově o nepopíratelném přínosu sdílení orálně-historických pramenů ve virtuálním prostoru a (možných) bezpečnostních opatřeních

Z výše uvedeného by mohl čtenář či čtenářka snadno nabýt dojmu, že nejlepší by bylo od prezentace orálně-historických rozhovorů ve virtuálním prostoru zcela upustit a navrátit se ke klasické archivní praxi. Z bezpečnostního hlediska se jedná o krok zpět, který by řada kolegů archivářů (ale také výzkumníků) nepochybně přivítala. Na druhou stranu, jakkoliv se může zdát, že tento text vyznívá vůči orální historii ve virtuálním prostoru kriticky, v žádném případě není jeho cílem zavrhnout digitální revoluci a současný vývoj v oblasti digital humanities.

Díky virtuálnímu prostoru máme téměř neomezený přístup k jakémukoliv obsahu, který může být zároveň skrze sdílení okamžitě využíván na různých webových portálech, interaktivních výstavách, v elektronických publikacích či edukačních videích. Také orální historie se proto (v mnoha ohledech mnohem snadněji než klasická historiografie) odklání od tradičních archivačních postupů směrem k více angažovanému prezentačnímu režimu. Digitální globalizace orální historie, i přes svá etická rizika, umožňuje komparovat pamětnická svědectví z různých koutů světa, což je důležité zejména pro kontrolu validity a reliability orálně-historických výzkumů (tj. umožňuje případným kritikům alespoň částečně ověřit badatelské závěry svých kolegů a kolegyn).³²

Pokud tedy nemůžeme sdílení orálně-historických pramenů na internetu zabránit, existují alespoň nějaké nástroje, jimiž můžeme zneužití osobních a citlivých údajů pamětníků předcházet? Jak již bylo zmíněno, především je zde informovaný souhlas, jehož obsah by měl být každému respondentovi orálně-historického výzkumu podrobně vysvětlen. Tazatel by měl pamětníka poučit

³² Vzpomeňme např. nedávnou kauzu Věry Sosnarové. Viz HRADÍLEK, Adam. Neskutečný příběh Věry Sosnarové. *Paměť a dějiny*, roč. 13, č. 2 (2019), s. 23–37.

také o všech jeho právech (a to právě včetně možnosti odmítnout uveřejnění jím poskytnutých rozhovorů na webových stránkách). Zároveň je však třeba poznamenat, že ani tento dokument není samospasitelný. Z hlediska procedurální etiky sice částečně snímá břímě odpovědnosti z tazatele, který rozhovor pořídil, či badatele, který s ním dále pracuje; po stránce aplikované etiky je však jakékoliv nakládání s neanonymizovanými orálně-historickými prameny vždy otázkou individuální vnitřní morálky konkrétní osoby, a to včetně případného (ne)respektování občanských a zákonných povinností.

Dalším možností, jak zajistit vyšší ochranu pamětníků je důsledná anonymizace jejich rozhovorů. V současném (postmoderním) paradigma interpretativní historiografie hraje mnohem větší roli hledání obecných vzorců chování a myšlení (ať už individuálních aktérů či skupin), než historická fakta a „pravdy“ (charakteristické pro pozitivistický přístup k dějinám). Ačkoliv by badatel pochopitelně měl znát pravou identitu aktérů, které zkoumá, aby mohl adekvátně interpretovat jejich narativy, při prezentaci svých – vědeckých či popularizačních – výstupů (ať už v online či v tištěné podobě) není zpravidla bezpodmínečně nutné spojovat analyzované životní příběhy s konkrétními pamětníky (snad s výjimkou čistě biografického výzkumu).

A konečně v případě, kdy anonymizace není možná (nebo jen velmi obtížná), by měl výzkumník dbát zejména na to, aby byl rozhovor před uveřejněním pamětníkem autorizován. Veřejně přístupná by pak měla být pouze autorizovaná verze, zatímco původní surový přepis by měl být uložen v archivu a poskytován pouze registrovaným profesionálním badatelům, kteří jsou obeznámeni se specifiky metody orální historie.

Použité zdroje / References

BORLAND, Katharine. 'That's not what I said': interpretative conflict in oral narrative research. In: PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (eds.). *The Oral History Reader*. New York: Routledge, 2003, p. 320–332.

BOYD, Doug – LARSON, Mary (eds.). *Oral History and Digital Humanities: Voice, Access, and Engagement*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

FRAZIER, Nishani. *You Don't Know Shit and You Can't Have Shit: Shared Authority and Embracing Silence in Freedom Movement Digital Work*. Příspěvek přednesen na 20th International Oral History Conference: Memory and Narration (Jyväskylä, Finsko, 19. 6. 2018).

FRÝDLOVÁ, Pavla. Archivace a další využití interview – zkušenosti a pochybnosti. *Dějiny – teorie – kritika*, roč. 8, č. 2 (2013), s. 281–287.

GLUCK, Sherna Berger. Reflecting on the Quantum Leap: Promises and Perils of Oral History on the Web. *The Oral History Review*, vol. 41, iss. 2 (2014), p. 244–256.

GRELE, Ronald. Ziellose Bewegung. Methodische und theoretische Probleme der Oral History. In: NIETHAMMER, Lutz (Hg.). *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis*, Frankfurt am Main: Syndikat, 1985, s. 204.

HLAVÁČEK, Jiří. Promarněné naděje? Praktické a etické problémy orálně-historického výzkumu tzv. intelektuálních elit. In: MÜCKE, Pavel – BRYCHTA, Martin (eds.). *Na hranici mezi minulostí a přítomností: současné perspektivy orální historie*. Praha – Ostrava: Česká asociace orální historie – Ostravská univerzita, 2016, s. 109–122.

HRADÍLEK, Adam. Neskutečný příběh Věry Sosnarové. *Paměť a dějiny*, roč. 13, č. 2 (2019), s. 23–37.

LISTER, Martin (ed.). *New Media: A Critical Introduction*. New York: Routledge, 2009.

NOVINKY.CZ. *Česko si připomnělo 20 let od Sametové revoluce*. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.novinky.cz/domaci/184012-cesko-si-pripomnelo-20-let-od-sametove-revoluce.html>> [Cit 2019-07-07].

ORAL HISTORY ASSOCIATION. Oral History Association response to developments in Boston College case. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.oralhistory.org/2014/05/05/oral-history-association-response-to-developments-in-boston-college-case/>> [Cit 2019-07-07].

PORTELLI, Alessandro. What makes oral history different. In: PERKS, Robert – THOMSON, Alistair (eds.). *The Oral History Reader*. New York: Routledge, 2003, p. 63–74.

VANĚK, Miroslav. *Around the Globe. Rethinking Oral History with Its Protagonists*. Prague: Karolinum, 2013, p. 128–129.

VANĚK, Miroslav. Globalizace a digitální revoluce aneb Čtvrtá vývojová fáze orální historie. *Soudobé dějiny*, roč. 13, č. 1–2 (2006), s. 269–279.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015, s. 211.

VANĚK, Miroslav – MÜCKE, Pavel – PELIKÁNOVÁ, Hana. *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: ÚSD AV ČR, 2007.

O autorovi

Jiří Hlaváček (*1987) působí jako výzkumný pracovník Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a vědecko-pedagogický pracovník na Fakultě humanitních studií UK. Od roku 2018 je předsedou České asociace orální historie. Badatelsky se zaměřuje zejména na teoretické a metodologické aspekty orální historie, problematiku kvalitativního výzkumu, digital humanities a paměťová studia.

E-mail: hlavacek@usd.cas.cz

Jeden narátor, tři tazatelé, dvacet let. Několik postřehů z longitudinálního orálně historického výzkumu očima tazatelky¹ / One Narrator, three Interviewers, twenty Years. Some Reflections from longitudinal Oral History Research from the Interviewer's Point of View

Petra Schindler-Wisten

Abstrakt

Studie vychází z projektu *Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech*. V první části soustředí autorka pozornost na jedinečný vztah narátora a tazatele, zejména na jeho specifika v rámci longitudinálního orálně historického výzkumu. Dále se zamýšlí nad s tím související problematikou reflexivity. Ve druhé části analyzuje rozhovory realizované v rámci tohoto projektu, a porovnává je s rozhovory dvacet let starými, na něž současná interview navazují, a navíc i s rozhovory, které vznikly pro projekt Paměť národa. Autorka se zabývá otázkou, do jaké míry jsou vyprávění narátorů konzistentní v čase, a jak se odvíjí interakce mezi týměž narátorem a dvěma či třemi jinými tazateli.

Abstract

The study is focused on the project *The Student Generation of 1989 from Longitudinal Perspective: Biographical Interviews after Twenty Years*. In the first part, the author focuses on the unique relationship of the narrator and the interviewer, especially its specifics in the longitudinal oral historical research. She also reflects on the related question of reflexivity. In the second part, she analyzes interviews conducted within this project and compares them with twenty years old interviews, which are followed by current interviews, and also with interviews created for the Memory of Nation project. The author discusses the extent to which interviewee's narrations are consistent over time and how the interaction between the same narrator and two or three other interviewers unfolds.

---

¹ Tato studie vznikla na základě podpory GA ČR 410/17-14167S *Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech*.

Klíčová slova: Orální historie; narátor; tazatel; reflexivita; longitudinální výzkum; studenti roku 1989; sametová revoluce.

Key words: Oral History; Narrator; Interviewer; Reflexivity; Longitudinal Research; Students Generation of 1989; Velvet Revolution.

Úvod

Rozhodnutí pokračovat v projektu *Studenti v období pádu komunismu v Československu – životopisná interview*² předcházelo několikaleté váhání jeho hlavního iniciátora zda vůbec, jakým způsobem a v neposlední řadě také kdy, je ten správný čas na tento výzkum navázat.³ Cílem projektu z konce devadesátých let minulého století bylo na základě jednoho sta orálně historických rozhovorů s bývalými vysokoškolskými studenty a studentkami, kteří se aktivně zapojili do listopadových událostí roku 1989, analyzovat jejich tehdejší hodnotové vymezení, rodinné a sociální zázemí a případnou předchozí politickou angažovanost. Rozhovory byly zaměřeny na to, jak vysokoškolské studenti prožívali listopadové události, jaké zastávali názory a postoje a jak tyto prožitky reflektovali s odstupem necelých deseti let po roce 1989. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první orálně historický výzkum u nás, celý tým se učil nahrávat a zpracovávat rozhovory takříkajíc „za pochodu“, jistá nezkušenost však byla vyrovnávána spontánním entuziasmem. Výsledná publikace⁴ zaznamenala úspěch a v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR odstartovala systematický orálně historický výzkum u nás.⁵

O dvacet let později v období let 2017 až 2019 jsme se v rámci projektu *Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech* ke stovce bývalých aktivních studentů z roku 1989 vrátili⁶ a natočili pokračování jejich životních příběhů.⁷ Naším cílem bylo díky nově

² Jednalo se o projekt podpořený grantem GA AV ČR (registrační číslo A 9063601), který byl realizován v letech 1996-1998.

³ VANĚK, Miroslav. Proč studenti napodruhé? In: VANĚK, Miroslav (ed.) *Sto studentských evolucí. Vysokoškolské studenti roku 1989. Životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*. Praha: Academia a Ústav pro soudobé dějiny, 2019, s. 28-39.

⁴ OTÁHAL Milan – VANĚK Miroslav. *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu životopisná vyprávění*. Praha: Lidové noviny, 1999.

⁵ <http://www.coh.usd.cas.cz/o-nas/>

⁶ Až na hlavního řešitele se současný tým kompletně obnovil. Více viz SCHINDLER-WISTEN, Petra. Jak naskočit do rozjetého vlaku? In: VANĚK, Miroslav (ed.) *Sto studentských evolucí*, s. 40-51.

⁷ Více viz SCHINDLER-WISTEN, Petra. Metodika a praxe po dvaceti letech. In: VANĚK, Miroslav (ed.) *Sto studentských evolucí*, s. 16-27.

využité časosběrné metodě zachytit vliv formativní zkušenosti listopadové revoluce v roce 1989 na životní cesty studentských aktivistů v osobním, profesním, popřípadě politickém životě.

V této studii čtenáře seznámím s metodologickými postřehy, které byly pro náš longitudinální výzkum specifické, především postavení tazatele/tazatelky (dále jen „tazatel“) během výzkumu a jeho jedinečný vztah s narátorem/narátorkou (dále jen „narátor“) formující každý rozhovor i následnou interpretaci a s tím související problematikou reflexivity v orálně historickém výzkumu. Při promýšlení těchto otázek budu v druhé části studie vycházet nejen z rozhovorů realizovaných v rámci obou výše zmíněných projektů, ale porovnám je i s rozhovory, které vznikly pro projekt *Paměť národa*⁸.

Tazatel jako médium

Postavení tazatele v orálně historickém výzkumu je standardní součástí teoretické a metodické literatury. Tazatel se zásadní měrou podílí na výsledné podobě rozhovoru. On vybírá a oslovuje potencionální narátory (i když třeba z pozice určité instituce, pro kterou rozhovor vzniká), komunikuje s nimi, pokládá otázky a určitým způsobem (verbálním či neverbálním) reaguje na odpovědi narátorů. Tazatel je médium, které pomáhá pamětníkovi rozkrývat jednotlivé vrstvy jeho života. Představování životního příběhu narátora je strukturováno a formováno prostřednictvím otázek a podnětů tazatele.

K získání kvalitního interview by měl být tazatel schopný přizpůsobit se aktuálním potřebám narátora, měl by umět pozorně i aktivně naslouchat, být empatický a trpělivý. Tazatel by měl projevit zájem a zdravou zvědavost poznat životní příběh narátora, vyzdvihnout jej jako důležitý pramen a prokázat upřímné odhodlání dostat se společně s narátorem na stopu minulosti.

Tazatele vnímám jako aktivního účastníka celého procesu, který v něm nemůže vystupovat jako pouhý nestranný pozorovatel. Chtě nechtě se nemůže zcela striktně odtrhnout od všeho, co jej utváří. Tazatel je „jen člověk“ formován svými pozitivními i negativními životními zážitky a zkušenostmi, na jejichž základě si tříbí své osobní i světonázorové postoje. Stejně jako v každodenním životě i v orálně historickém rozhovoru je tazatel ovlivněn sympatiemi či antipatiemi

⁸ Viz heslo Studentský aktivista během sametové revoluce v ČSSR. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/studentsky-aktivista-behem-sametove-revoluce-v-cssr>> [Cit. 2019-08-12].

k druhým osobám. Tyto pocity je však nutné reflektovat nejen při samotném procesu nahrávání probíhajícího rozhovoru, ale i v jeho následné analytické a interpretační části.

Sociální rozměr každého rozhovoru dvou lidí odráží jejich vzájemné aktuální rozpoložení a ovlivňuje tudíž i každé vzpomínkové vyprávění. Získaná data jsou společným produktem obou přítomných aktérů. Stejně jako v běžném životě tu neexistuje druhá šance udělat první dojem a to platí pro obě strany. Způsob, jakým na sebe narátor a tazatel vzájemně bezprostředně zapůsobí, již předjímá další průběh jejich interakce a tím i výzkumu.⁹ Rozhovor je sociální akt, v němž je každý z mluvčích nejen subjektem jednání, ale zároveň i objektem pozorování toho druhého. Zároveň platí, že účastníci interview nemohou nekomunikovat. Neexistuje komunikace nezávislá na adresátovi, člověk hovoří tak, jak očekává, že ten druhý očekává, že bude mluvit.¹⁰ Oba aktéři mají v této interakci rozdílné role, používají různé komunikační strategie, např. přesvědčování, zdvořilost, zavádění témat, vyhýbání se odpovědi a další verbální i neverbální reakce. Důležité je uvědomit si, z jaké perspektivy k rozhovoru narátor a tazatel přistupují. Narátoři mohou na stejnou událost vzpomínat jinak při různých příležitostech a rozhovor bude také samozřejmě jiný, když se změní tazatel, jemuž narátor svůj životní příběh vypráví. Pozicionalita je klíčová determinanta při setkání obou aktérů orálně historického rozhovoru.¹¹

Během výzkumu se vzájemný vztah tazatele a narátora proměňuje, postupně mizí jednostrannost vztahu, v němž byl tazatel tím, kdo něco chce a narátor si může určovat, do jaké míry vyjde tazateli vstříc. Ten se pak může ocitnout v pozici závislého a manipulovatelného,¹² typicky při autorizování rozhovorů pro případnou publikaci.

⁹ THONFELD, Christoph. Collecting and Interpreting Qualitative Research-Elicited Data for Longitudinal Analysis. The Case of Oral History Data on World War II Forced Labourers. *Historical Social Research*, Vol. 34, No. 3, 2009, s. 66.

¹⁰ Srov. JENSEN, Olaf – WELZER, Harald. Ein Wort gibt das andere, oder: Selbstreflexivität als Methode. *Forum: Qualitative Sozialforschung*, Volume 4, No. 2, Mai 2003; a WELZER, Harald. Das Interview als Artefakt. Zur Kritik der Zeitzeugenforschung. *BIOS* 13, 2000, s. 52-54.

¹¹ WONG, Alan. Conversations for the Real World: Shared Authority, Self-Reflexivity, and Process in the Oral History Interview. *Journal of Canadian Studies*, Winter 2009, Volume 43, No 1, s. 251.

¹² VAŇKOVÁ, Markéta. Výzkumník lapený. Úvahy k (a)symetrii vztahů mezi výzkumníkem a zkoumaným. *Biograf* 52-53, 2010. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=5307>> [Cit. 2015-09-12].

Linie příběhu, výzkumu a studie v průběhu času

Kromě již zmíněných faktorů výsledek rozhovoru ovlivňují také vnější faktory jako je zejména čas, prostředí, v němž se natáčí nebo i technické vybavení (například použití videokamery může některé narátory spíše rozrušit). Podstatnou roli v orálně historickém rozhovoru hraje nejen denní doba, v níž se rozhovor realizuje, ale hlavně jeho načasování v daném životním úseku narátora. Žádné dva životní příběhy jedné a téže osoby natáčené třeba i stejným tazatelem, ale v jiném životním období, nebudou nikdy totožné. Zájmy a motivace každého člověka se v průběhu času mění. Tentýž člověk může v různých etapách svého života vnímat nějakou událost jinak a může ji i odlišně vyprávět. V jindy proběhnutším rozhovoru se objeví nové okolnosti a životní zkušenosti, ty předchozí se naopak potlačí či překonají. Perspektiva rozhovoru se celkově změní, na povrch vyplavou nové informace, které by narátor dříve nesdělil, ať už proto, že nemohl vzhledem k jejich irrelevantnímu obsahu či proto, že je z různých důvodů sdělit nechtěl, anebo si je neuvědomil, či nevzpomněl a také neodpovídaly vnější politické, rodinné, sociální příp. jiné situaci.

Předmětem kvalitativního longitudinálního výzkumu ve společenských vědách¹³ je zkoumání změny spočívající v pohledu na lidský život v průběhu času. Životaběh se vyvíjí v čase, má své konstanty i proměnné. Životní příběhy nejsou fixovány v jednom momentu, ale jsou rekonstruovány a aktualizovány v průběhu času. Informace, které v rámci rozhovoru získáme, neexistují samy o sobě ve vzduchoprázdnu, ale mění se a v jiném historickém, sociálním a prostorovém kontextu mohou nabývat nové interpretace.¹⁴ Během časosběrných výzkumů se badatelé snaží studovat celé lidské životy v průběhu jejich trvání, a zjišťují, jak je ovlivňují měnící se životní podmínky jedince na jedné straně a historické události na straně druhé.¹⁵

Časosběrná perspektiva je klíčovým prvkem našeho současného projektu, v němž navazujeme na rozhovory dvacet let staré (a zároveň předpokládáme

¹³ Metoda návratných či opakovaných výzkumů je běžně využívána v etnologii či antropologii, dlouhodobé pozorování v psychologii a sociologii a tzv. časosběr v kinematografii. V historiografii není longitudinální výzkum běžný a uplatňují s v něm interdisciplinární prvky zmíněných oborů.

¹⁴ NEALE, Bren. *Generating Data in Qualitative Longitudinal Research: A methodological review. Timescapes Working Paper* no 8, 2017. [Online] Dostupné z URL: <<https://timescapes-archive.leeds.ac.uk/publications-and-outputs/>> [Cit. 2019-08-12].

¹⁵ SKILLANDER, Katherine Miller – FOWLER, Catherine. Od longitudinálních studií k časosběrným dokumentům: návraty do infra-obyčejných životů. *DOK revue* 2015, č. 3. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.dokrevue.cz/clanky/od-longitudinalnich-studii-k-casosbernym-dokumentum-navraty-do-infra-obycejnych-zivotu>> [Cit. 2019-08-12].

v budoucnu pokračování projektu). Naším cílem je získat vhled do subjektivních zkušeností a zážitků narátorů, jejich pocitů a vidění světa a vytvořit tak obrázek, jakým způsobem konstruují, vyprávějí a dávají význam svým životům, a jak se tento obrázek mění.

Zážitky, zkušenosti a také reflexe listopadu 1989 se jako červená nit linou oběma projekty a vzájemně je propojují. Kromě zpětného vnímání listopadových událostí roku 1989 jsme se nově zajímali i o pohled narátorů na období transformace i současné společenské a politické události, které se proměňovaly během samotného výzkumu.¹⁶ V opakovaných rozhovorech jsme zachytili také osobní reflexe narátorů na jejich profesní a rodinný život a zajímali jsme se i o důležité životní mezníky bývalých studentů. V průběhu výzkumu nám postupně krystalizovala nová témata, která odrážela jak kontinuitu příběhů, tak jejich flexibilitu. Důležitým komponentem kvalitního longitudinálního výzkumu je schopnost pokládat nové otázky a představovat nová témata, vystavěná na vhledu a pochopení výzkumných dat získaných v minulosti.¹⁷

V rámci časosběrného projektu se přirozeně mění životní trajektorie jak narátorů, tak tazatelů. Pominu-li změny, k nimž přirozeně došlo mezi prvním a současným projektem, i během současného výzkumu zahrnující dva časově oddělené rozhovory se udála řada změn, které oba rozhovory ovlivňovaly. Rozhodli jsme se totiž, že v pořadí druhé rozhovory současného projektu budeme realizovat v delším časovém odstupu,¹⁸ než je v orálně historických výzkumech běžné, tedy v rozpětí půl až jednoho roku. V několika případech se stalo, že narátorovi zemřel někdo blízký, nebo se mu naopak narodilo vnouče, překonal nemoc či změnil zaměstnání. I na straně tazatelů docházelo ke změnám, které nás určitým způsobem ovlivňovaly v nalézání jiných nuancí, které jsme dříve neviděli. To vše je nedílnou součástí kvalitativního výzkumu, a proto je nutné i potřebné nechat vstoupit do hry reflexivitu, sebeuvědomění si badatele.

¹⁶ VANĚK, Miroslav. Časosběrný postup a orální historie. In: VANĚK, Miroslav (ed.) *Sto studentských evolucí*, s. 52-64.

¹⁷ NEALE, Bren. Generating Data in Qualitative Longitudinal Research: A methodological review.

¹⁸ Stejným směrem se ubírali i výzkumníci v jednom z projektů *Timescapes*, který byl zaměřen na seniory starší 75 let. Mezi nahráváním rozhovorů měli osmnáctiměsíční pauzu, během níž dokonce dva narátoři zemřeli, což bylo riziko, s nímž výzkumníci počítali. Místo toho, aby tazatelé hledali narátory nové, rozhodli se druhá interview vést s pozůstalými rodinnými členy, zajímali se o jejich vzpomínky na zemřelé a jaký na ně měli zemřelí příbuzní vliv. Více viz BORNAT, Joanna. Oral History and Qualitative Research. *Timescapes methods guides series* 2012, Guide No. 12.

Reflexivita a výměna rolí

Rozhovory, které s narátory realizujeme, jsou determinovány samotnou dynamikou rozhovoru, naším vzájemným vztahem s dotazovaným atd. Musíme si uvědomit a reflektovat naše vlastní vnímání, vliv, pohled a rozhodnutí, která během výzkumu neustále děláme.¹⁹ Reflexivita je proces vnitřního dialogu a kritického sebehodnocení vlastní pozice i aktivní a explicitní poznání, že tato pozice může ovlivnit výzkumný proces i výsledek.²⁰ Reflexivita pomáhá etice výzkumu a udržení rovnováhy mezi oběma účastníky na opačných stranách stolu. Je třeba počítat s odlišnými osobními charakteristikami danými věkem, pohlavím, politickými názory, vzděláním, náboženským vyznáním, osobními zkušenostmi atd., které ovlivňují proces vzájemného utváření vztahu mezi tazatelem a narátorem.²¹ Výsledná interpretace získaného materiálu je nahlížena očima badatele a jeho kulturními standardy. Tazatel by se neměl skrývat za masku „neutrálního vědce“, a vyhýbat se odhalení vlastního já. Orální historici si musí být vědomi toho, jaké postavení zaujímají ke svým vypravěčům a jedním ze způsobů je „about se do bot druhého“.²²

Pro badatele může být prospěšné vyzkoušet si pozici narátora na vlastní kůži. V jednom takovém experimentu došel Alan Wong k závěru, že celý proces začal ještě před tím, než dostal první otázku. Dopředu se totiž připravoval na to, co řekne, jednak aby to bylo zajímavé a také aby zanechal na tazateli dobrý dojem.²³ Tazatelem byl navíc profesor dotyčného, což vytvářelo další specifickou situaci. Narátor přirozeně nechtěl svému profesorovi říci všechno a zamýšlel se pak nad tím, jak by se cítil, pokud by se nechal nahrávat někým, koho nezná. Podobný diskomfort může pocítit každý narátor v momentě, kdy zvažuje, zda raději vyprávět „dobrou story“ anebo ochránit nějaké tajemství. Wong zmiňuje, jak bylo poučné uvědomit si, jaká měl očekávání do chvíle, než se začalo nahrávat v kombinaci s tím, když už věděl, jak takový rozhovor probíhá.²⁴

¹⁹ WONG, Alan. *Conversations for the Real World*, s. 245.

²⁰ BERGER, Roni. Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative Research. *Qualitative Research*, March 2013, s. 2-3. [Online] Dostupné z URL: <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468794112468475?journalCode=qjra>> [Cit. 2019-08-12].

²¹ Srov. YOW, Valerie. Ethics and Interpersonal Relationships in Oral History Research. *Oral History Review* 22/1, Summer, 1995, s. 53. a BERGER, Roni. Now I see it, now I don't, s. 2-3.

²² WONG, Alan. *Conversations for the Real World*, s. 239.

²³ WONG, Alan. *Conversations for the Real World*, s. 249-252.

²⁴ Autorka těchto řádků si také vyzkoušela „být na druhé straně“. Vybavují se mi úplně stejné pocity, jaké zmiňuje Wong: kombinace jistého předporozumění, jak orálně historický rozhovor probíhá, tedy toho, co se ode mě očekává a zároveň nervozita, zda budu schopná podat zajímavý

Vstupní specifika realizovaných rozhovorů a narátorů

Naši narátoři – bývalí vysokoškolští studenti – tvoří specifickou skupinu, jsou to vzdělaní lidé, většinou aktivní, když už ne na politické tak minimálně na občanské bázi, kteří se rádi a poměrně otevřeně vyjadřují k různým společenským otázkám. Proto nepřekvapí, že někteří z našich narátorů byli osloveni i organizací Paměť národa, která s nimi nahrála rozhovory zaměřené především na jejich vzpomínky na události z listopadu 1989.²⁵

Na následujících stránkách na několika případech ukáži, jakými způsoby se osoba tazatele projektuje do celého rozhovoru, jak ovlivňuje vzpomínání narátorů v jednotlivých třech projektech. Zaměřím se na to, do jaké míry jsou vyprávění narátorů konzistentní v čase, a jak se odvíjí interakce mezi týměž narátorem a dvěma či třemi jinými tazateli.

Dříve než se budu věnovat konkrétním rozhovorům, ráda bych na tomto místě zmínila poměrně kuriózní situaci, která vypadá na první pohled nepravděpodobně, ale může se během časosběrného výzkumu přihodit. Jak již bylo řečeno, v současném projektu jsme nahrávali rozhovory s identickou stovkou narátorů²⁶ jako před dvaceti lety. Ve dvou případech však tazatelka omylem nahrála rozhovory se jmenovci původních narátorů. U prvního z nich se podařilo odhalit chybu již po několika minutách prvního rozhovoru, ačkoli jméno i vysoká škola, na níž narátor studoval, souhlasilo, ukázalo se, že „nový“ narátor je o několik let mladší. Přesto jsme se rozhodli převážně z „diplomatických“ a etických důvodů, rozhovor ve sbírce ponechat. Ve druhém případě se na záměnu přišlo téměř až na konci projektu, těsně před dokončením třísvazkové publikace, která je jeho hlavním výstupem. I v tomto případě je „nový“ narátor mladší, listopadových událostí roku 1989 se také aktivně účastnil a s „původním“ narátorem se jeho

---

příběh. Tazatelem byl můj kolega, přesto se mi nechtělo o některých okolnostech vyprávět. Zajímavé a poučné je přečíst si po osmi letech protokol ze zmíněného rozhovoru, v němž se vše zmíněné odráží: „Rozhovor byl posléze veden v příjemné přátelské atmosféře, při kterém narátorka velmi plynule formulovala svůj životní příběh. Delikátní otázky narátorka vždy velmi kulantně opsala, přesto se jim v rozhovoru příliš nevyhýbala...Narátorka působila zpočátku poměrně nervózním dojmem, leč postupně z ní nervozita opadávala, začala gestikulovat rukama. Z jejího rozhovoru byla znát její výzkumná praxe a také schopnost poutavě vyprávět.“ Jednalo se o projekt „Orální historie a bádání o soudobých dějinách na půdě ÚSD“.

²⁵ Viz heslo Studentský aktivista během sametové revoluce v ČSSR. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/studentsky-aktivista-behem-sametove-revoluce-v-cssr>> [Cit. 2019-08-12].

²⁶ Již při plánování projektu bylo zřejmé, že se nám z různých důvodů nepodaří nahrát opakované rozhovory s totožnou stovkou narátorů jako před dvaceti lety. Rozhodli jsme se doplnit předpokládaný „výpadek“ pomocí tzv. kontrolního vzorku nových narátorů.

život mírně prolíná. Na první pohled nebyla záměna zřejmá, stačilo si ovšem důkladně přečíst rozhovor dvacet let starý a rozhovor současný a bylo jasné, že se jedná o dvě rozdílné osoby. Při velikosti našeho souboru rozhovorů (jen přepisy současných rozhovorů čítají zhruba 6 500 stran) jsme na tento fakt bohužel přišli relativně pozdě i z toho důvodu, že jsme vůbec nepředpokládali, že by k takovému omylu mohlo dojít. Poměrně stresující zkušenost hlavně v druhém případě nás přiměla promýšlet nové etické a profesionální výzvy v orálně historickém výzkumu. Uvádím zde tuto kuriozitu jako jakési memento pro všechny tazatele: je skutečně velmi důležité být na rozhovor dobře připraven a z dostupných pramenů si o narátorovi zjistit co nejvíce informací, než být pak zaskočen tím, že nahrávám rozhovor s někým úplně jiným, což samozřejmě ve výsledku není příjemné žádnému z účastníků tohoto trojúhelníku tedy ani tomu, kdo je omylem nahráván.

Až na zmíněné výjimky jsme všechny rozhovory realizovali bez vážnějších problémů a vytvořili tak širokou pramennou základnu využitelnou pro budoucí badatele různých oborů. Analýza následujících rozhovorů může sloužit jako malá ukázka širokého potenciálu naší sbírky.

Analýza rozhovorů s vybranými narátory

Začnu rozhovorem s **Pavlem Lagnerem**²⁷, v němž jsem v současném projektu vystupovala jako tazatelka. Dvacet let starý rozhovor nahrával Milan Otáhal²⁸, který se zaměřil především na centrální událost roku 1989, tedy studentskou demonstraci 17. 11. a následně na průběh studentské stávkové oči narátora. Jednalo se spíše o detailní popis listopadových událostí 1989. Jednak bylo potřeba doplnit „bílá místa“ na mapě událostí z konce roku 1989 a současně studentské hnutí obecně bylo odborné téma Milana Otáhala, který se tedy ptal velmi konkrétně a zasvěceně. V původním rozhovoru naopak nebyla zachycena společenská ani osobní situace narátora na konci devadesátých let, ostatně to ani nebylo cílem oproti současnému projektu, v němž jsme se snažili narátory přimět k reflexi současné veřejné i soukromé situace. Před dvaceti lety nahrával rozhovor sedmdesátník s třicátníkem, což je přirozeně odlišná situace oproti situaci nahrával-li čtyřicátnice s padesátníkem. Narátor prošel určitým vývojem, který v současném rozhovoru spontánně reflektoval. Již při prvním rozhovoru mi vyprávěl podstatné osobní problémy a zážitky, aniž bych je jakkoli v obecné rovině zmiňovala či

²⁷ Narátorům bylo při prvním projektu kolem třiceti let, dnes jsou to padesátníci.

²⁸ Historik soudobých dějin a bývalý disident; zabýval se především obdobím tzv. normalizace, narozen 1928.

se na ně dokonce prvoplánově ptala (např. rozvod, střídavá péče o dítě, hospitalizace na JIPu). Lze hovořit o jisté formě jakéhosi přirozeného, byť specifického životního bilancování.

Pokud jde o rozhovor realizovaný v rámci Paměti národa, tazatelkou v něm byla o dvacet let starší literární vědkyně zabývající se mimo jiné též jazykem komunistické totality. Narátor byl v tomto případě nahráván na základě tipu editorky Paměti národa, byl vybrán z knihy Sto studentských revolucí. Obsahově je tento rozhovor podobný tomu z konce devadesátých let, a navíc se v něm částečně objevuje i polistopadová životní pout' narátora.

Základní narativy spojené s dospíváním, studentským obdobím a listopadem 1989 byly stejné v našem původním projektu i v rozhovoru pro Paměť národa. Jednalo se například o vzpomínky na „nomenklaturní“ gymnázium, silný zážitek při společné modlitbě Otčenáš v prvních revolučních dnech roku 1989 nebo pohřeb Jana Patočky:

„My jsme bydleli na Břevnově vedle benediktýnů u Markéty a na břevnovský hřbitov se dívali ze zadního traktu baráku. Jednoho dne jsme nešli do školy, nemohli jsme a nevěděli proč, ale byli jsme rádi, že jsme se ani neptali, ale matka nás omluvila... [Ulice] Pionýrů zavřená, všude policajti na motorkách, vrtulníky a na Markétě byly motorky a my jsme vůbec netušili, o co jde a teprve večer, když sinálí rodiče byli oba dva brzo doma, teď byla taková pochmurná atmosféra a teprve večer z vysílání, které bylo rušené, a táta ležel na posteli a furt přeladoval. Všude bylo zhasnuto a my kluci jsme leželi každý z jedné strany, máma seděla na posteli a všichni jsme poslouchali, že se konal pohřeb pana doktora Patočky. A slyšeli jsme každé desáté slovo... a teprve ten den nám táta vysvětlil, kdo to byl, a že existuje Charta 77 a o co vlastně jde.“²⁹

O dvacet let později vnímáme ve vzpomínce na stejnou událost totožnou atmosféru, opakuje se motiv velkého hluku daného policejními manévry a také silné rozrušení rodičů narátora:

„Ten [den] si pamatuji, jako by to bylo včera. Mně bylo sice deset jedenáct let, ale pamatuji si to, protože jsme nešli do školy, máma nechtěla, abychom šli do školy, omluvila nás, protože se odehrávaly policejní manévry, a já si pamatuju, že randál, rachot, hluk těch vrtulníků a motorek byl tak velký, že i v tom bytě to bylo nesnesitelný..., ale pamatuju si díky

²⁹ Rozhovor Milana OTÁHALA (historik ÚSD AV ČR) s Pavlem Lagnerem (v roce 1989 student DAMU), v květnu 1997 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

tomu obrovskému hluku a tomu, jak naši byli zoufalí, nešťastní... že ho ani pohřbít nenechali v klidu. Bezmoc a vztek mých rodičů společně s tím hlukem, to se mi tak vrylo do paměti, že si ten pohřeb opravdu pamatuju. “³⁰

Podobně se objevují stejné narativy popisující devadesátá léta v našem současném rozhovoru a rozhovoru Paměti národa. Jde např. o náhodné, ale pro narátora ve svém důsledku jedinečné a důležité setkání s tehdejším ministrem kultury Jindřichem Kabátem, které bylo v obou případech podáno jako humorná historka, která však zásadně „zahýbala“ životem narátora:

*„A stál jsem jednou u Anděla a přede mnou zastavila 613. (smích) To vidím jako dneska. A z té 613 vylezl Jindřich Kabát. A říkal – no to jsem rád, že tě vidím. Kafrali jsme na chodníku, ptal se, co dělám. Já jsem mu říkal, jak jsem otrávený, do Pardubic se vrátit nechci a v Praze být nemůžu. A on říkal – no a nechceš jít se mnou na Ministerstvo kultury? (smích) Já jsem říkal – no to teda opravdu nechci. A on – no já jsem ministr a někoho tam potřebuju...“*³¹

*„Stál jsem u Anděla. Zastavila černá šestsettrináctka, kterou jsem z duše nenáviděl, a z ní vylezl Jindřich Kabát v sáčku a ptal se, co dělám. Já jsem řekl, že momentálně nic. On řekl: Nechceš jít se mnou na ministerstvo? Já jsem ministr.“*³²

Ve všech třech projektech byl narátor otevřený, vycházel tazatelům vstříc, stejně jako tazatelka Paměti národa jsem jej vnímala jako citového a ochotného člověka. Ostatně kromě zmíněných projektů vystupoval i v několika dokumentárních filmech věnujících se událostem roku 1989. Vzpomínání na tyto události má tedy narátor již poměrně zažitě a konzistentní i po dvaceti letech. Zároveň však byl narátor nakloněn i novým aktuálním otázkám současného projektu.

Další příklad, kterému se chci podrobněji věnovat, jsou rozhovory s **Tomášem Ctiborem**. Před dvaceti lety byl tazatelem také Milan Otáhal, ovšem u tehdejšího druhého rozhovoru byl jako druhý tazatel přítomen i Miroslav Vaněk, který si s narátorem od té doby tyká. V současném projektu to byl dokonce první narátor, za nímž se vypravil, protože očekával bezproblémový průběh setkání.

³⁰ Rozhovor Věry SCHMIEDTOVÉ s Pavlem Lagnerem v dubnu 2017 v Praze. Rozhovor uložen v digitální sbírce Paměti národa.

³¹ Rozhovor Petry SCHINDLER-WISTEN (historička ÚSD AV ČR) s Pavlem Lagnerem (v roce 1989 student DAMU), v březnu 2017 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

³² Rozhovor Věry SCHMIEDTOVÉ s Pavlem Lagnerem v dubnu 2017 v Praze. Rozhovor uložen v digitální sbírce Paměti národa.

Toto očekávání se beze zbytku naplnilo, od začátku se jednalo o hodně osobní rozhovor mající charakter kamarádského povídání. Důležité je zmínit, že narátor a tazatel jsou vrstevníci a pozice tazatele se tak v určitých ohledech blížila pozici tzv. insidera. Tazatel měl díky již vybudované přátelské vazbě s narátorem snazší „vstup do terénu“. Mohl lépe než jiný tazatel vnímat a rozumět jemným odstínům a reakcím narátora, který se otevřeně rozhovořil i o osobních a pracovních krizích. Rozhovor měl bilanční charakter jak v osobní rovině, tak v hodnocení toho, kam jsme se jako společnost necelých třicet let po sametové revoluci dostali. Miroslav Vaněk nebyl v tomto případě jen posluchačem, ale mnohem více se do rozhovoru sám zapojoval, hovořil i o svých životních zkušenostech a peripetiích. Rozhovor se tak blížil opravdovému konverzačnímu dialogu, jak o něm hovoří například Wong.³³

Pokud jde o rozhovor pro Paměť národa, ten s Tomášem Ctiborem nahráli studenti střední školy v rámci projektu Příběhy našich sousedů, což narátor reflektuje i v rozhovoru s Miroslavem Vaněkem jako milý zážitek:

„... už mám dokonce papír na to, že jsem pamětník. Během měsíce... mám druhý zážitek ze vzpomínání, mě to potěšilo, že ses ozval. A oni [studenti] přišli za mnou domů... a přišli připravení, a zajímalo je to. Byla to krásná konfrontace s dětma, které se narodily už v tomto tisíciletí. To jsou děti, kterým je 14, 15 a pro ně je komunismus něco, jako pro nás byla druhá světová válka, z hlediska vnímání. Ale bylo to velmi milé.“³⁴

Stejně jako ve dvacet let starém rozhovoru popisuje narátor v rozhovoru se studenty události roku 1989, například o výborné organizaci na UMPRUM během stávk:

„... všichni během opravdu jednoho dopoledne, to bylo všechno zorganizovaný a fungovalo to... Jedině jehovisti přišli, že oni nemůžou, my jsme říkali, jo v pořádku.“

T: „Vy jste tam měli skupinu jehovistů?“

³³ Pokud má být orálně historický rozhovor skutečnou konverzací, pak by měl i tazatel odpovídat na otázky a sdílet své zkušenosti a zážitky s narátorem tak, aby oba zúčastnění měli rovnocennou znalost o životě toho druhého. WONG, Alan. *Conversations for the Real World*, s. 256.

³⁴ Rozhovor Miroslava VANĚKA (historik ÚSD AV ČR) s Tomášem Ctiborem (v roce 1989 student UMPRUM), v lednu 2017 ve Slovanské Lhotě. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

N: „Jo, ti přišli, ale v klidu, v pohodě, tam nebyl žádný problém, tam se nikdo nepřemlouval, tam se jenom organizovali věci... Zcela spontánně, tam se neřešilo, tam se organizovalo, jak to má být. To bylo neuvěřitelné, my jsme byli během pondělka připravení na všechno.“³⁵

„Okupovali jsme školu. Převzali jsme klíče. U nás to byla celá škola kromě jehovistů, ti nemohli kvůli vyznání. Překvapilo mě, že my jako umělci jsme byli snad nejzorganizovanější škola, okamžitě jsme měli systém zásobování a všeho. Dodnes mě fascinuje z manažerského pohledu, jak to geniálně fungovalo. Ty lidi se na ničem nedomlouvali. Ráno jsme přišli do školy a během jednoho dne bylo všechno obsazené, zorganizovaný, všichni měli svoje role a úkoly a jelo to jako stroj.“³⁶

V porovnání se všemi rozhovory z našich dvou projektů se v rozhovoru se studenty narátor daleko více snaží vysvětlovat atmosféru doby před rokem 1989, kterou si dnešní náctiletí nedokáží představit:

„A teď si představte, že se dostáváte do věku, kdy začínáte mít nějaký přání, touhy, ambice... ale nemáte šanci je naplnit. Vnější svět byl hodně neutěšenej...“³⁷

Dospívajícím tazatelům dále například vysvětluje, jak komunistický režim vydíral jedince přes příbuzné apod. Narátor v sobě nezapře pedagogickou zkušenost, při vzpomínkách na předrevoluční dobu užívá i vizuální symboliku, tehdejší dobu prezentuje jako černobílou.

Stejně jako v prvním případě byl narátor ve všech projektech ochotný poskytnout svůj životní příběh, který měl ve všech třech projektech stejný narativní základ, ovšem pokaždé jinak podaný. V prvním rozhovoru z konce devadesátých let se narátor s o dvě generace starším tazatelem-historikem věnuje konkrétním popisům životních zkušeností z konce osmdesátých let, především roku 1989; rozhovor se studenty o dvacet let později má stejné zaměření, je však vyprávěn v takřkajic „lehčím“ duchu; a rozhovory vedené s historikem, vrstevníkem a přítelem v jedné osobě mají spíše bilančně filosofický rozměr i charakter kamarádského povídání.

³⁵ Rozhovor Milana OTÁHALA (historik ÚSD AV ČR) s Tomášem Ctiborem (v roce 1989 student UMRUM), v září 1997 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

³⁶ Rozhovor studentů střední školy s Tomášem Ctiborem v prosinci 2016 v Praze. Rozhovor uložen v digitální sbírce Paměti národa.

³⁷ Rozhovor studentů střední školy s Tomášem Ctiborem v prosinci 2016 v Praze. Rozhovor uložen v digitální sbírce Paměti národa.

V souvislosti s tím, jaký styl vyprávění narátoři volí (ať už s ohledem na tazatele jako v předcházejícím příkladu či třeba aktuální náladu), se odvíjí i lingvistická rovina jejich vzpomínání. Jemné jazykové nuance lze vypořovovat například v rozhovoru, který v rámci současného projektu realizovala tazatelka o generaci mladší než narátor. Ten ji při vyprávění nepřímě oslovoval maskulínem: *Toto sledování probíhalo asi čtyři dny, kdy jste neustále byl pod dozorem, ať už jste jel autem, šel po ulici...*³⁸ Je to možná jen kouzlo nechtěného, každopádně i to o něčem vypovídá a do jisté míry odráží temperament narátora. Těžko si představíme opačnou situaci, kdy by narátorka v podobném duchu oslovovala muže tazatele feminínem.

Jako třetí příklad jsem vybrala rozhovory s **Janem Doskočilem**, který se jako narátor účastnil dokonce čtyř projektů, celkem tedy šesti rozhovorů.³⁹ Můžeme jej označit za zkušeného „profesionálního“ pamětníka. Vyprávění narátora tomu odpovídá, ve všech rozhovorech je konzistentní, obsah vzpomínání je ustálený. Při analýze rozhovorů se mi zdálo, že tazatelé neměli tentokrát zásadní vliv na jejich výslednou podobu. Důležité zážitky se objevují v každém interview a liší se jen v drobnostech. Například historka o roznášení letáků v prvních dnech sametové revoluce je ve všech rozhovorech doprovázena pocíty strachu, který narátor zažíval:

*„Tu noc jsme se věnovali roznášení letáků, ráno v pondělí jsme nabrali balík, ruksak letáků a jednotlivě jsme se plížili, já po fakultní nemocnici, po fakultě, různě jsme to vylepovali. Báli jsme se hrozně, schovávali jsme se, jako všichni.“*⁴⁰

„Já jsem se samozřejmě snažil uplatnit letáky, které jsem měl. Takže jsem se s nimi různě plížil po fakultě a po městě. Kromě mých letáků ale v Hradci v pondělí dopoledne žádné jiné letáky nebyly. Vzpomínám si, že úplně první leták jsem se značným strachem vylepil na fakultě na

³⁸ Rozhovor Lucie MARKOVÉ (doktorandka FHS UK) s Radkem Šindelářem (v roce 1989 student Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni) v červnu 2017 v Hostivici. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

³⁹ Dva rozhovory vznikly v roce 1997 pro projekt Sto studentských revolucí, dva rozhovory v následném projektu v červenci 2017 a říjnu 2018. Pro Paměť národa se narátor účastnil dvou rozdílných projektů, se dvěma různými tazateli, ale obsahově byly rozhovory podobné a týkaly se hlavně listopadových událostí v Hradci Králové. První rozhovor byl realizován v dubnu 2017 – Příběhy 20. století a druhý v říjnu 2018 – Příběhy regionu – Královehradecký kraj. Viz <https://www.pamet-naroda.cz/cs/doskocil-jan-1965>

⁴⁰ Rozhovor Miroslava VANĚKA (historik ÚSD AV ČR) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v srpnu 1997 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

pánských záchodcích nad pisoáry. Za čtvrt hodiny jsem se tam byl podívat, jestli tam ještě je, a už tam nebyl.“⁴¹

„Já jsem se snažil o přestávkách mezi výukou uplatnit někde ty letáky. Ale docela dost jsem se bál. Já si pamatuju, já už jsem to říkal asi několikrát, že první leták jsem vylepil na pánském záchodku nad pisoár, který vyzýval už nevím přesně k čemu. Za pět minut poté, co jsem ho vylepil, jsem se tam byl podívat, jestli tam ještě je a už ho někdo sundal.“⁴²

Dvacet let starý rozhovor byl poměrně krátký, strohý, narátor působil skromným dojmem a svou roli ve stávkovém výboru nijak nepřeceňoval. Ochotně se zapojil do pokračování našeho současného projektu, i když byl z opětovného oslovení překvapen, protože si původní rozhovor nepamatoval.⁴³ O rok později však již bylo těžší domluvit se na pokračování rozhovoru, tazatelka v průběhu emailové komunikace vyzorovala, že se změnila nálada narátora a při setkání tvář v tvář působil unaveným dojmem. Následný rozhovor tazatelka vnímala jako pamětníkův poslední návrat k listopadovým událostem, které chce poté uzavřít a již se k nim nevracet. Vzhledem k tomu, že tento rozhovor se uskutečnil jen dva týdny po rozhovoru pro Paměť národa, nabízí se otázka, jestli narátor nebyl jednoduše vyčerpán z vypravování a vzpomínání na listopadové události stále dokola. V následném projektu nám šlo sice i o promýšlení dalších událostí (viz výše), ale narátor se už zřejmě nedokázal nadchnout pro reflexi nových zkušeností a zážitků. Do jisté míry na tom mohl mít podíl i aktuální stav narátora.

Nicméně i přesto nebo právě proto, že narátor zřejmě naposledy rekapituloval listopadové zkušenosti, došlo u něj po dvaceti, resp. třiceti letech k určité sebereflexi. Patrné je to například ve vzpomínkách na činnost v akademickém senátu, v němž byl narátor aktivní, a který měl na starosti reorganizaci na tamní fakultě. V devadesátých letech hodnotí změny ambivalentně: něco se povedlo lépe, něco hůře. V současnosti už byl k aktivitám akademického senátu z počátku devadesátých let kritičtější. V rozhovoru pro Paměť národa již na rovinu reflektuje, že ne všechny věci se tehdy řešily správně a spravedlivě, čehož mu je teď líto. V našem projektu hodnotí tyto události také spíše negativně, ale chyby, které se staly, zahaluje do hávu mladického nadšení.

⁴¹ Rozhovor Martina OCKNECHTA s Janem Doskočilem v dubnu 2017 v Hradci Králové. Rozhovor uložen v digitální sbírcce Paměti národa.

⁴² Rozhovor Lucie RAJLOVÉ (doktorandka FHS UK) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v červenci 2017 v Hradci Králové. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírcce COH.

⁴³ Dlužno dodat, že ani tazatel si jej podrobněji nevybavoval.

„Bylo tam pár lidí z původního stávkového výboru, já mezi nimi, pak jsme pokračovali v Akademickém senátu, kde jsem to táhnul tak do jara. Udělaly se nějaké změny na fakultě, možná dobré, možná méně dobré. Několik pedagogů, kteří byli nejvíc zkompromitováni, se tenkrát z fakulty podařilo dostat. Někdy na jaře to pro mě taky skončilo.“⁴⁴

„Měli jsme tehdy jistou pravomoc mluvit do určitých personálních otázek. Ne vždycky to bylo správné nebo spravedlivé. Vedoucí komunistické strany na fakultě musel odejít a odejít museli i další, kterým jsme vyjádřili nedůvěru. Ale vím nejméně o jednom člověku, kterému jsme vyjádřili nedůvěru naprosto neoprávněně, a musím říct, že na to nejsem příliš hrdý.“⁴⁵

„... protože jsem dost dlouho potom ještě působil v akademickém senátu, fakulta se dost reorganizovala a přestavovala. V té době měli studenti v akademickém senátu paritu... do spousty věcí jsme poměrně hodně, až to nebylo ku prospěchu věci, mohli mluvit. V mladickém nadšení jsme napáchali spoustu věcí, které jsme nemuseli.“⁴⁶

Na posledním krátkém příkladu, rozhovorech s **Milanem Podobským**, je pozoruhodné, jak se na první pohled nekompatibilní dvojice „uhlazená“ tazatelka a „uondaný“ narátor dokázala vyladit. Jednalo se o rozhovor v současném projektu a tazatelka přiznala, že byla velmi překvapena, jak rozhovor pěkně plynul. Narátor sice nemluvil spontánně, čekal na přihrávkou, odpovídal pomalu, ale smysluplně a nebránil se odhalit i určité životní kotrmelce, které jej potkaly. Rozhovor má spíše dialogický rozměr a porovnám-li jej s rozhovorem dvacet starým i rozhovorem pro Paměť národa⁴⁷, které mají spíše věcný a popisný charakter, působí tento osobnějším a intimnějším dojmem. Společné všem rozhovorům je pomalé rozvážné tempo, které odráží povahu narátora.

⁴⁴ Rozhovor Miroslava VAŇKA (historik ÚSD AV ČR) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v srpnu 1997 v Hradci Králové. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

⁴⁵ Rozhovor Martina OCKNECHTA s Janem Doskočilem v dubnu 2017 v Hradci Králové. Rozhovor uložen v digitální sbírce Paměti národa.

⁴⁶ Rozhovor Lucie RAJLOVÉ (doktorandka FHS UK) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v červenci 2017 v Hradci Králové. Přepis rozhovoru uložen v Digitální sbírce COH.

⁴⁷ Tazatel stejně jako narátor pochází z učitelského prostředí, o generaci starší, sám pamětník v Paměti národa pod hesly: Svědci lokálních událostí z éry komunismu, Vyšetřovanec StB - nepřátelská osoba. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/kuzel-karel-1946>> [Cit. 2019-08-12].

Závěrem

Za patnáct či dvacet let plánujeme další pokračování v rozhovorech s vysokoškolskými studenty aktivními během sametové revoluce. Ideální varianta, že by se příště s narátory sešli stejní tazatelé jako nyní, se pravděpodobně zcela nenaplní. Jako zkušení a znalí tazatelé bychom mohli stavět na již získaných vazbách s narátory a těžit tak z výhod podobajících se těm, které užívá výzkumník insider. Jak ale vyplývá ze současných rozhovorů, není na škodu, pokud rozhovor nahrává s projektem „nezatížený“ tazatel. Ten totiž může vidět danou okolnost čerstvým pohledem, může spatřit téma v jiných souvislostech a pokládat nové otázky.

Tazatelé (a následně i výzkumníci, kteří s materiálem dále pracují) jsou v jakémkoliv kvalitativním výzkumu účastníky sociálního prostoru, který je konstruován díky jejich přítomnosti a který určuje chování všech zúčastněných. Je důležité uvědomit si, v jakém místě právě stojí narátoři na pomyslné životní časové ose a zároveň si uvědomit, kde na ni stojíme my tazatelé. Jakým způsobem jsme se jako aktéři orálně historického interview dostali do přítomného momentu, co jsme doteď prožili, co jsme očekávali, co se nám splnilo, co se nepodařilo apod. Ani analýza a interpretace rozhovorů nejsou akty nezávislé na ostatních okolnostech. Potřebné schopnosti pro úspěšnost této práce jsou nabývány a formovány prostřednictvím procesů sociální interakce.⁴⁸

Mezi tři praktické věci pro udržení rovnováhy mezi zkušeností tazatele a narátora patří tzv. protokol o rozhovoru, konzultace s kolegy⁴⁹ a opakovaná analýza rozhovoru. Je užitečné podívat se po nějaké době znovu a s odstupem na ten samý rozhovor a reflektovat rozdíly mezi tím, co jsme jako tazatelé viděli z tehdejší pozice, která se od té doby mohla změnit, a mohlo se změnit i naše nazírání na rozhovor. V každém okamžiku výzkumu bychom se měli ptát sami sebe, v jakém postavení se právě nacházíme vzhledem k potencionálnímu ovlivnění výzkumu.

Orálně historické interview není ohraničeno jednoduše zapnutím a vypnutím diktafonu, ale je ovlivněno, resp. vykládáno tím, co se děje před jeho nahráváním a zároveň i po jeho ukončení.

⁴⁸ JENSEN, Olaf – WELZER, Harald. Ein Wort gibt das andere.

⁴⁹ Komparační analýzu více badatelů a konzultace doporučuje i BERGER, Roni. Now I see it, now I don't, s. 11.

Použité zdroje / References

Literatura

BERGER, Roni. Now I see it, now I don't: researcher's position and reflexivity in qualitative Research. *Qualitative Research*, March 2013, s. 1-16. [Online] Dostupné z URL: <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1468794112468475?journalCode=qjra>> [Cit. 2019-08-12].

BORNAT, Joanna. Oral History and Qualitative Research. *Timescapes methods guides series* 2012, Guide No. 12. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.timescapes.leeds.ac.uk/about/timescapes-methods-guide-series.html>> [Cit. 2019-08-12].

JENSEN, Olaf – WELZER, Harald. Ein Wort gibt das andere, oder: Selbstreflexivität als Methode. *Forum: Qualitative Sozialforschung*, Volume 4, No. 2, Mai 2003.

NEALE, Bren. Generating Data in Qualitative Longitudinal Research: A methodological review. *Timescapes Working Paper* no 8, 2017. [Online] Dostupné z URL: <<https://timescapes-archive.leeds.ac.uk/publications-and-outputs/>> [Cit. 2019-08-12].

OTÁHAL Milan – VANĚK Miroslav. *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu životopisná vyprávění*. Praha: Lidové noviny, 1999.

SKILLANDER, Katherine Miller – FOWLER, Catherine. Od longitudinálních studií k časosběrným dokumentům: návraty do infra-obyčejných životů. *DOK revue* 2015, č. 3. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.dokrevue.cz/clanky/od-longitudinalnich-studii-k-casosbernym-dokumentum-navraty-do-infra-obycejnych-zivotu>> [Cit. 2019-08-12].

THONFELD, Christoph. Collecting and Interpreting Qualitative Research-Elicited Data for Longitudinal Analysis. The Case of Oral History Data on World War II Forced Labourers. *Historical Social Research*, Vol. 34, No. 3, 2009, s. 60-70.

VANĚK, Miroslav (ed.) *Sto studentských revolucí. Vysokoškolští studenti roku 1989. Životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*. Praha: Academia a Ústav pro soudobé dějiny, 2019.

VAŇKOVÁ, Markéta. Výzkumník lapený. Úvahy k (a)symetrii vztahů mezi výzkumníkem a zkoumaným. *Biograf* 52-53, 2010. [Online] Dostupné z URL: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=5307>> [Cit. 2015-09-12].

WELZER, Harald. Das Interview als Artefakt. Zur Kritik der Zeitzeugenforschung. *BIOS* 13, 2000, s. 51-63.

WONG, Alan. Conversations for the Real World: Shared Authority, Self-Reflexivity, and Process in the Oral History Interview. *Journal of Canadian Studies*, Winter 2009, Volume 43, No 1, s. 239-263.

YOW, Valerie. Ethics and Interpersonal Relationships in Oral History Research. *Oral History Review* 22/1, Summer, 1995, s. 53.

Seznam rozhovorů

Studenti v období pádu komunismu v Československu – životopisná interview. Přepisy rozhovorů uloženy v Digitální sbírce COH [Online] Dostupné z URL: <<http://www.coh.usd.cas.cz/projekt/studenti-v-obdobi-padu-komunismu-v-ceskoslovensku-zivotopisna-interview/>> [Cit. 2019-08-12].

Rozhovor Milana OTÁHALA (historik ÚSD AV ČR) s Tomášem Ctiborem (v roce 1989 student UMPRUM), v září 1997 v Praze.

Rozhovor Milana OTÁHALA (historik ÚSD AV ČR) s Pavlem Lagnerem (v roce 1989 student DAMU), v květnu 1997 v Praze.

Rozhovor Miroslava VAŇKA (historik ÚSD AV ČR) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v srpnu 1997 v Praze.

Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech. Přepisy rozhovorů uloženy v Digitální sbírce COH [Online] Dostupné z URL: <<http://www.coh.usd.cas.cz/projekt/studentska-generace-roku-1989-v-casosberne-perspektive-zivotopisna-interviews-po-dvaceti-letech/>> [Cit. 2019-08-12].

Rozhovor Miroslava VAŇKA (historik ÚSD AV ČR) s Tomášem Ctiborem (v roce 1989 student UMPRUM), v lednu 2017 ve Slovanské Lhotě.

Rozhovor Lucie RAJLOVÉ (doktorandka FHS UK) s Janem Doskočilem (v roce 1989 student lékařské fakulty UK v Hradci Králové), v červenci 2017 v Hradci Králové.

Rozhovor Petry SCHINDLER-WISTEN (historička ÚSD AV ČR) s Pavlem Lagnerem (v roce 1989 student DAMU), v březnu 2017 v Praze.

Rozhovor Lucie MARKOVÉ (doktorandka FHS UK) s Radkem Šindelářem (v roce 1989 student Vysoké školy strojní a elektrotechnické v Plzni) v červnu 2017 v Hostivici.

Studentský aktivista během Sametové revoluce v ČSSR. Rozhovory uloženy ve sbírce Paměti národa [Online] Dostupné z URL: <<https://www.pametnaroda.cz/cs/studentsky-aktivista-behem-sametove-revoluce-v-cssr>> [Cit. 2019-08-12].

Rozhovor studentů střední školy s Tomášem Ctiborem v prosinci 2016 v Praze.

Rozhovor Martina OCKNECHTA s Janem Doskočilem v dubnu 2017 v Hradci Králové.

Rozhovor Věry SCHMIEDTOVÉ s Pavlem Lagnerem v dubnu 2017 v Praze.

O autorece

Mgr. Petra Schindler-Wisten, PhD. (*1976) je orální historička, antropoložka a výzkumná pracovnice ÚSD AV ČR, v. v. i.

E-mail: schindler@usd.cas.cz

Sonda do duší černých baronů, aneb pomocné technické prapory ve vzpomínkách pamětníků / A Probe into the Souls of Black Barons, or the Auxiliary Technical Regiments in the Memories of Contemporary Witnesses

Radek Švec

Abstrakt

Ve své studii se zabývám důvody vzniku pomocných technických praporů, právními aspekty jejich založení, složením těchto jednotek i jejich velitelského sboru. Dále pak jejich pracovním nasazením, pracovními podmínkami členů a jejich ekonomickým přínosem pro stát. Přiblíženy jsou rovněž okolnosti jejich zrušení a postihy jejich bývalých členů až po následnou rehabilitaci těchto lidí v demokratickém státě. Studie je doplněna autentickými postřehy bývalých „pétépáků“, čímž jsem se chtěl alespoň částečně oprostít od pouhého faktografického popisu pomocných technických praporů a obohatit tuto složku dějin o prožitou historii konkrétních osob (tedy o to, jak situaci v dané době vnímali a prožívali sami pamětníci – jedinci, kteří u PTP sloužili, byli jimi ovlivněni a kteří chtěli nechtěli tyto jednotky spoluvytvářeli).

Abstract

In my study I deal with the reasons of the creation of the Auxilliary Technical Battalions, the legal aspects of their establishment, the composition of these units and their command corps. Furthermore, their workload, working conditions of members and their economic contribution for the state. The circumstances of their abolishment and sanctions of former members untill the rehabilitation of these people in the democratic state are discussed as well. The study is enriched by authentic remarks of former „PTPs“, by which I wanted to partially distinguish from the mere factual description of the Auxilliary Technical Battlions and enrich this part of history with memories of specific people (so, how was the situation perceived by those who served or were influenced by PTP and by those who co – created these units.

Klíčová slova: Pomocné technické prapory, PTP, černí baroni, politická perzekuce, nezákonnosti 50. let, orální historie, rozhovory s pamětníky

Klíčová slova v angličtině: Auxiliary Technical Battalions, Black Barons, Politically unreliable persons, Political Persecution, Oral history, Memories of Contemporary Witnesses.

Úvod

Príslušníci pomocných technických praporů (PTP) byli lidé, kteří se svými postoji a životním počínáním stali nepohodlnými tehdejšímu komunistickému režimu a které místo standardních vojenských povinností čekal pobyt v pracovních táborech, kde je kromě vyčerpávající fyzické práce čekalo i ponižování, resp. pošlapávání jejich lidské důstojnosti.

Hned na začátku je třeba zmínit, že značná část veřejnosti zná problematiku PTP pouze z románu Miloslava Švandrlíka *Černí baroni*, který s typickou literární nadsázkou a humorem podává satirický obraz skutečnosti, ve kterém byl pobyt v PTP „jedna velká legrace“. Tento román ovšem bohužel vůbec nevychází z reálného fungování PTP, nýbrž z fungování technických praporů (TP), kde spisovatel sloužil a kde byly poměry o mnoho snesitelnější a jen stěží srovnatelné s realitou podmínek u PTP. Švandrlíkova kniha se stala velmi populární a nedá se jí upřít, že pomohla do povědomí veřejnosti dostat samotný fenomén PTP (v polistopadové době se navíc stala námětem pro stejnojmenný film i seriál). Na druhou stranu ovšem vytvořila o tomto fenoménu poněkud falešnou a zavádějící představu. Změnu zkresleného pohledu na PTP nepřinesly ani vědecké monografie či jiné odborné publikace vydané po roce 1990. O tom, jak problematický je ještě dnes pohled na bývalé „pétépáky“, svědčí i jakási nejistota státních orgánů při provádění některých obecnějších zákonů a předpisů, které se vztahují k odškodnění politické perzekuce těchto lidí.

Existence vojenských pracovních jednotek využívaných k politické perzekuci byla v Československu před veřejností spíše utajována, stejně tak jako vládnoucí režim tajil i ostatní způsoby zneužívání moci k politické perzekuci svých odpůrců. Nelze tudíž informace o pomocných technických praporech hledat na stránkách dobového tisku (snad jen s výjimkou podnikových časopisů či zpráv o vyznamenání příslušníků pomocných technických praporů za dosažené pracovní výsledky na samém konci působnosti těchto útvarů). Existence PTP si odborné práce všimaly pouze zcela okrajově a žádná ucelená monografie nevznikla. Několik desítek let o této problematice domácí historiografie téměř zcela mlčela (jen několik málo zmínek se objevilo v pracích vydaných v emigraci). Teprve po politicko-společenských změnách v roce 1989 se postupně zvyšoval zájem o poznání historie pomocných technických praporů, především v souvislosti s obnoveným úsilím o odškodnění bývalých příslušníků těchto vojenských pracovních útvarů, organizačně sdružených ve Svazu PTP. Od roku 1992 začal vycházet (nepravidelně) Zpravodaj Svazu PTP, vydávaný v roce 1992 také jako příloha deníku Metropolitán. K historii PTP se vyjadřovaly i některé další časopisy,

například Obrana lidu, Reflex či Studentské listy. První odbornou monografií o vzniku, vývoji a činnosti PTP, která se následně stala základem dalšího zkoumání, napsal Jiří Bílek v roce 1992. Tento autor, který se specializuje na dějiny druhé poloviny dvacátého století (především pak na vojenství a historii československé armády), publikoval na téma PTP kromě množství studií a článků celkem čtyři ucelené monografie. V roce 1996 vydal obsáhlou syntetickou práci nazvanou *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak*, která podrobně líčí okolnosti vzniku a působení PTP včetně historie jednotlivých praporů. Za zmínku stojí určitě také kniha *Pomocné technické prapory* s podtitulem *O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, která vyšla v roce 2002. Tato práce si existence PTP všimá nejen z hlediska jejich organizačního vývoje, ale i z pohledu každodenního života jejich příslušníků. Nalezneme zde tedy popis takřka celé základní služby těchto vojáků, počínaje příchodem k jednotce a konče propuštěním do civilu, jejich denní řád, ubytování, stravování i trávení volného času. Zajímavým materiálem je jistě i studie Petra Vanička *Čepičkovi otroci v paměti národa*, byť se v ní objevují v odborné literatuře jen stěží akceptovatelné pojmy a sám autor mnohdy dochází k závěrům, o jejichž relevanci se dá přinejmenším diskutovat. Je to však logické vzhledem k tomu, že obdobné problémy mohou nastat, když se autoři snaží psát o nelehkém období, které sami prožili a které více či méně poznamenalo podstatnou část jejich života. Na druhou stranu právě konfrontace historických událostí s prožitým poznáním je podle mého názoru nepochybně velkou devizou této práce.

K výzkumu PTP pomocí metody orální historie jsem vybral celkem 4 narátory, kteří těmito jednotkami prošli. Prostor byl dán lékaři Oldřichu Richtero-
vi, katolickému knězi Jaroslavu Karlovi a sedlákům (označovaným vládnoucím režimem jako „kulaci“) Václavu Pokornému a Štěpánu Královci. Tito narátoři v jednotlivých rozhovorech popisovali svoje působení u PTP i to, jak následně toto působení ovlivnilo jejich další život. Osobně se ztotožňuji s názorem, že orální historie má svůj nezastupitelný a specifický význam pro výzkum totalitních společností, kde neexistovala pluralita pramenů a kde převažovaly dokumenty stranické provenience, které navíc zaznamenávaly jen takové události, které jejich původci považovali ze svého hlediska za významné. Ba co více, právě díky orální historii mohla být v současném postmodernistickém přístupu k ne příliš vzdálené minulosti nahrazena zavádějící a uměle vybudovaná kolektivní paměť individuální kolektivní pamětí s mnohem větší vypovídající hodnotou o celé společnosti.

Problematika pomocných technických praporů (PTP)

Komunistická strana Československa (KSČ) začala po získání absolutní politické moci v Československu v únoru 1948 budovat stalinský model socialismu, v němž hrály důležitou úlohu různé formy politických represí a perzekucí. První represe začaly již v únorových dnech roku 1948 a v dalších měsících se dále stupňovaly a postupně zasahovaly stále větší okruh lidí. Šlo například o propouštění ze zaměstnání, vylučování ze studií, násilné vystěhovávání, pronásledování církve či rozpouštění demokratických institucí a spolků. Tyto represe se staly nejen součástí oficiální politiky komunistického státu, ale dokonce jedním z jeho důležitých pilířů při řešení prohlubujícího se rozporu mezi režimem a společností. Mezi specifické druhy mimosoudních perzekucí, které byly uplatňovány v armádě, kde k tomu byly přirozeně zvláště příhodné podmínky, patřil také systém pomocných technických praporů, známých pod zkratkou PTP, zavedených v československé armádě v letech 1950–1954.¹

Pomocí PTP měli být vojáci považováni za nespolehlivé izolováni od bojových útvarů. K dalším důležitým důvodům vzniku PTP patřilo zajištění levné pracovní síly pro vybraná hospodářská odvětví, kde bylo zapotřebí vysoké fyzické námahy a kde by si civilní zaměstnanci mohli vydělat jen malé množství peněz.² Realizaci výstavby jednotek PTP byl pověřen náměstek ministra národní obrany Bedřich Reicin.³ Je třeba zmínit, že vznik PTP, podmínky přidělování k nim i průběh služby neměl oporu v československých dobových zákonech ani v mezinárodním právu (to samé platilo již dříve pro vznik silničních praporů ženijních pluků). V podstatě se jednalo o hrubé porušení článků 2, 12, 14 a 21 z „Úmluvy o nucené nebo povinné práci“ podepsané na Valném shromáždění Mezinárodní organizace práce v Ženevě v roce 1932:⁴

- nesmí se na nikom vymáhat práce pod pohrůžkou trestu
- doba nucené práce může být maximálně 60 dnů v roce
- nucená práce musí být odměňována v hotovosti beze srážek a poplatků (strava, ošacení, ubytování atd.)

¹ KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister a Průpěl, 2001, s. 253.

² VANDASOVÁ, Jana. *Místo zbraní lopaty*, A Report: Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR, no. 1, 2009, s. 17.

³ JUZA, Josef. Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Praha: Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, Svaz PTP okresní klub, 1996, s. 31.

⁴ VORÁČ, František. *Návrat byl nežádoucí. Příběhy pětépáků z Blanenska*. Brno: Barrister a Průpěl, 2012, s. 19.

- je zakázáno používání nucené práce pro činnost v podzemí hlubinných dolů

Jejich existence odporovala i dobovému právnímu řádu, neboť byla v rozporu s platným branným zákonem, který dovoľoval využití vojáků v činné službě k pracovní činnosti jen za mimořádných podmínek a to pouze dočasně.⁵ Tento způsob internace, za nějž lze umístování k PTP praporům označit, představoval vysoký stupeň politické perzekuce a na stupnici forem masové nezákonnosti stály tyto tresty bez soudu na nejvyšší příčce v blízkosti politických procesů. Politická usnesení vydávaly anonymní komise, proti jejichž rozhodnutí nebylo odvolací právo. Vše se tedy odehrávalo bez soudu a bez přítomnosti postiženého. Tímto způsobem se kromě PTP naplňovaly také tábory nucených prací (TNP). Pro rok 1950 byl připraven nový odvodový systém, který stanovil provést politickou prověrku branců již v období od soupisu osob povinných odvodem do vlastního odvodu, a zcela nově tak byla vytvořena „politická“ kategorie C – *schopen pro PTP*, která byla v září 1950 změněna na kategorii E – *politicky nespolehlivý* (ta měla následně absolutní přednost před všemi zdravotními klasifikacemi: kdo dostal „éčko“, byl poslán do PTP třeba i s vážnou nemocí nebo defektem).⁶ Vojáci zařazení do nově vzniklých útvarů PTP absolvovali pouze pořadový výcvik beze zbraní a byli určeni výhradně k pracovní činnosti a převýchově.⁷

Kritéria tzv. „politické nespolehlivosti“ byla následující:⁸

1. Osoby, které se dopustily trestných činů podle dekretů prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. a č. 138/1946 Sb. (velký a malý dekret) nebo podle nařízení SNR č. 33/1945 Sb., dále osoby, které se dopustily trestných činů podle zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. a byly za to odsouzeny nebo jsou stíhány.
2. Osoby dodané do táborů nucených prací.
3. Osoby, které byly nebo jsou majiteli továrny nebo jiného podniku s počtem zaměstnanců větším než deset.

⁵ FAJSTAUEOVÁ, Hana. *Pomocné technické prapory. Osudy odvedených z Jičínska, Sobotecka, Novopacka a Hořicka*. Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2007, s. 9.

⁶ Tamtéž.

⁷ BORÁK, Mečislav. *Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti*. In: Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2000, s. 83.

⁸ FAJSTAUEOVÁ, s. 10.

4. Osoby, které vlastnily nebo vlastní pozemky o výměře nad 20–30 ha podle úrodnosti, které lze označit jako venkovské boháče.
5. Osoby, které vlastnily velkoobchod.
6. Osoby, které vlastní movitý majetek, který je pramenem bezplatného zisku nejméně 10 000 Kč měsíčně.
7. Osoby, které byly po únoru 1948 odstraněny akčními výbory z veřejného života.
8. Osoby, které jsou dětmi nebo manžely osob uvedených v bodech 1–7.
9. Osoby, které po únoru 1948 byly z politických důvodů vyloučeny ze studia na školách.
10. Osoby, jejichž rodiče nebo sourozenci uprchli do zahraničí.
11. Osoby, které pokládá SNB za politicky nespolehlivé z jiných, zde neuvedených důvodů.

Porovnání těchto kritérií s kritérii obdobných směrnic z ledna 1949 ukazuje, že v roce 1950 byl vedle politických důvodů hlavní důraz položen na majetkové poměry: každý majetný člověk se i v armádě stával potenciálním nepřitelem. Body 8 a 10 stanovovaly vinu dětí za své rodiče (nebo i další příbuzné) a bod 11 umožňoval podle libovůle komise za politicky nespolehlivého označit v podstatě každého. Pouze 1. bod měl oporu v platném právním předpisu, ostatní kritéria byla evidentně diskriminující a bez právní opory. Složení samotných PTP bylo vskutku velmi pestré. Většinou zde byli studenti vyhození po únoru 1948 ze studií, synové funkcionářů nekomunistických stran, Sokola i dalších organizací, chlapci z rodin živnostníků i zemědělců, duchovní a seminaristé, Romové, Maďaři a Němci (ti zde byli umístěni právě kvůli své národnosti, neznalosti jazyka či analfabetismu) a v neposlední řadě také alkoholici a recidivisté trestaní v civilu za kriminální delikty.⁹ K nim byli přiřazováni branci vyučení v žádoucích oborech, zejména mladí horníci a stavaři, kteří zastávali funkce mistrů a instruktorů pracujících vojáků.¹⁰ Toto „promíchání“ bylo záměrné s cílem narušit vnitřní soudržnost jednotek a vytvořit dobré podmínky pro konflikty a donášení. Krátce po svém vzniku začaly být jednotky PTP využívány také k řešení problému branců, kteří z náboženských důvodů odmítali vojenskou službu se zbraní. K pomocným technickým praporům byli přemístěni i ti, kteří byli odsouzeni pro

⁹ BÍLEK, Jiří. *Vojáci i občané druhé kategorie: "pětépáci"*. Na okraj jednoho výročí, Dějiny a současnost no. 4, 2016, s. 36.

¹⁰ Tamtéž.

odpírání vojenské základní služby z náboženských důvodů (jednalo se v první řadě o svědky Jehovovi a adventisty sedmého dne, označované v dokumentech jako „náboženští sektáři“) a po odsouzení si odpýkávali trest ve vojenských věznicích.¹¹

Kvalita velitelského sboru PTP byla velmi nízká. Přestože podle původních pokynů mělo velitelství ženijního vojska vybírat k PTP nejlepší důstojníky a ty neschopné vyměňovat, skutečnost byla jiná, k PTP posílalo ženijní vojsko nejvíce problémové a často morálně silně narušené důstojníky a poddůstojníky, kterých se chtělo zbavit. Nezanedbatelnou část velitelského sboru dále tvořili vojáci západních nebo východních armád, ale i protektorátního vojska, přičemž se většinou jednalo o osoby přeložené z trestu.¹²

Již na počátku června 1950 byl připraven komplexní materiál o způsobech vyhledávání, izolace i využití „politicky nespolehlivých“, který v polovině června předložil dvacátému zasedání Ústřední pracovní skupiny generál Jaroslav Procházka.¹³ Tento materiál byl schválen na zasedání Nejvyšší rady obrany státu (tedy orgánu, který slučoval státní i stranické kompetence). Oficiálním dnem vzniku PTP bylo 1. září 1950. Největšího rozmachu pomocné technické prapory dosáhly v letech 1951-1952, kdy na základě usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ ministr národní obrany Alexej Čepička nařídil povolat na časově neomezené výjimečné vojenské cvičení osoby ve věku od 17 do 60 let, včetně nevojáků (šlo zejména o tzv. kulaky bránící se vstupu do JZD a jejich syny, bývalé továrníky či majitele činžovních domů). K 1. lednu 1952 se v PTP nacházelo celkem 23 865 osob a jejich počet se stále zvyšoval.¹⁴ Postupně bylo do konce roku 1953 vytvořeno celkem 18 pomocných technických praporů, kterými prošlo podle odhadů až 60 tisíc mužů.¹⁵ Povolané osoby pracovaly nejen na vojenských stavbách (zde šlo hlavně o výstavbu letišť, kasáren, skladů nebo výcvikových prostor), ale také v dolech (zejména na Ostravsku a Kladensku), ve stavebnictví (podíleli se například na výstavbě pražského sídliště Petřiny či stavbě

¹¹ BÍLEK, Jiří. *Zneužití pomocných technických praporů proti odpíračům vojenské služby*. In: BLAŽEK, Petr (ed.) *A nepozdvihne meč. Odpírání vojenské služby v Československu 1948–1989*. Praha: Academia, 2007, s. 55.

¹² HEZKÝ, Jiří. *Almanach domazlických pětépáků*. Domažlice: Okresní úřad Domažlice, 2002, s. 14.

¹³ BÍLEK, Jiří. *Pětépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Vyprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie*. Plzeň: Nava, 1996, s. 22.

¹⁴ FAJSTAUEROVÁ, s. 9.

¹⁵ BLAŽEK Petr. *Nástroj třídní perzekuce*. In: Černí baroni od Černé věže. České Budějovice: Měsíc ve dne, 2017, s. 17.

železniční trati Havlíčkův Brod – Brno), kamenolomech, lesním hospodářství a zemědělství. Pro práci ve stavebnictví a ve prospěch vojenské správy sloužily lehké PTP, které byly organizačně tvořené čtyřmi rotami, čítajícími dohromady přibližně osm set mužů.¹⁶ První čtyři lehké PTP byly zřízeny reorganizací stávajících silničních praporů v Mimoně, Svaté Dobrotivě, Městě Libavě a Lešti.¹⁷ Nejprve do nich přišly oběti církevních perzekucí (kněží, řeholníci a seminaristé), následně „politicky nespolehliví“ branci, nastupující k výkonu základní vojenské služby. Druhým typem byly těžké PTP (někdy nazývané též důlní) o šesti rotách s tisícem dvěma sty vojáky, jejichž úkolem byla těžba uhlí.¹⁸ Těžké PTP byly samostatnými vojenskými útvary ženijního vojska s vlastní hospodářskou a státní agendou, které byly podřízené přímo velitelství vojenských okruhů, přičemž velitelé se cítili být více zaměstnanci dolů než příslušníky armády. Vojáci zde byli často nasazováni do nejtěžších důlních podmínek, v nichž jinak obvykle pracovali především vězni.¹⁹ V náročných podmínkách docházelo často k úrazům, někdy i smrtelným. Jejich příčinou bylo mnohdy nedostatečné zaškolení do hornického řemesla a z toho plynoucí podceňování či dokonce absolutní nedodržování bezpečnostních předpisů (k čemuž byli příslušníci PTP přímo či nepřímo nuceni vedením podniků, pro které bylo jedinou důležitou věcí plnit stanovený plán), přičemž nebyl brán velký ohled ani na hygienu a zdravotní stav mužstva. Například u lehkých PTP vykonával lékařskou službu pouze zdravotník vybavený lékařskou brašnou a to z důvodu velkého množství odloučených jednotek na různých (mnohdy značně odlehklých) pracovištích. V důsledku toho se stávalo, že vážně nemocný se dostal k lékařskému vyšetření někdy až po delší době, což mělo pochopitelně nepříznivý vliv na průběh i výsledek jeho léčby.²⁰ Jenom během roku 1952 došlo u všech pracovních vojenských jednotek (tedy včetně pomocných technických praporů) k 2750 lehkým, 518 těžkým a 40 smrtelným úrazům (celkem tedy k 3308 úrazům).²¹ Jedná se bezpochyby o značně vysoké číslo. Jednou z důležitých příčin tak vysoké úrazovosti bylo zcela jistě zařazování příslušníků PTP na zvláště nebezpečná pracoviště, na nichž normální civilní

¹⁶ JUZA, s. 31.

¹⁷ BÍLEK, Jiří. *Vojáci i občané druhé kategorie*, s. 35.

¹⁸ JUZA, s. 31.

¹⁹ BORÁK, s. 86.

²⁰ RICHTER, Oldřich. *Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu medika – pětépáka*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 16.

²¹ HOLEC, František. *Pracovní úrazy u PTP*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 12.

zaměstnanci odmítali pracovat, což si samozřejmě vojáci dovolit nemohli, neboť neuposlechnutí rozkazu pro ně mělo neblahé následky. Ačkoli z ostatních let existence PTP nemáme v dosavadní literatuře o úrazech přesné údaje, je pravděpodobné, že byly podobné. Během poměrně krátké existence PTP zemřelo v dolech a na stavbách 140 lidí, většinou z důsledku špatné bezpečnosti práce.²² Nejvíce členů PTP přišlo o život při práci v dolech (bylo to zejména při závalech, kdy docházelo hlavně ke zlomeninám lebky, vazů, krční páteře, přerušení míchy či zlomení pánve, ale náleželo sem také například usmýkání důlní lokomotivou).²³ Nutno podotknout, že číslo smrtelných úrazů je neúplné, protože v dané době se o úrazech na šachtách psát nesmělo, aby se neoslaboval oficiální nábor občanů do hornictví. Za práci příslušníků PTP dostávala vojenská správa od podniků mzdu, ze které však vojáci dostávali jen menší část, neboť většina prostředků jim byla odebrána jako úhrada za to, co jim mělo být vojenskou správou poskytováno bezplatně, jednalo se zejména o ubytování, stravování a oblečení. Například za práce v podzemí posílaly doly 155 Kčs za směnu na pracovníka, po srážkách však tato částka klesla pouze na necelých 35 Kčs, z nichž navíc voják dostal „na ruku“ pouze polovinu, protože ta druhá mu byla uložena na vkladní knížku, kterou měli u sebe velitelé.²⁴ Tyto úspory ovšem byly při měnové reformě v roce 1953 znehodnoceny. Zvláště velké možnosti pro úplné finanční znevýhodnění vojáků pak vytvářela zásada, podle které mzdu neobdrželi vojáci, kteří byli v kázeňském trestu, a jejich mzda se odváděla do fondu odměn velitelů.²⁵ Příslušníci PTP dosahovali vysokých výkonů a často vysoce překračovali stanové normy – například v lednu 1952 splnili normy na 162,2 %, v únoru na 151,46 % a březnu dokonce na 165,64 %.²⁶ Jejich oficiálně přiznávaná produktivita byla v průměru o 20–40 % vyšší než u civilních zaměstnanců.²⁷ Jaký přínos měly tyto vojenské pracovní jednotky pro československou ekonomiku, ukazuje jedině souhrnné vyúčtování, které se zachovalo z roku 1952. Lehké PTP vyprodukovaly zisk 19 milionů Kčs a těžké PTP pak až přes 39 milionů Kčs.²⁸ Celkově se odhaduje,

²² MAREK, Vladimír. *Černým baronem doopravdy*, A Report: Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR, no. 25–26, 2009, s. 35.

²³ HOLEC, František. *Pracovní úrazy u PTP*, s. 14.

²⁴ BÍLEK, Jiří. *Vojáci i občané druhé kategorie*, s. 37.

²⁵ ŽÁČEK, Rudolf. *Pomocné technické prapory jako forma zneužití branného zákona k organizování masových politických represí*. In: Tábory nucené práce a další projevy prezekucí 1948–1954. Opava: Katedra historie Slezské univerzity, 1991, s. 58.

²⁶ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV 1992, s. 38.

²⁷ VANÍČEK, Petr. *Čepičkoví otroci v paměti národa*. Praha: Primus, 2006, s. 51.

²⁸ BÍLEK, Jiří. *Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbíječkou. K 60. výročí zrušení posledních pomocných*

že za dobu své existence odevzdaly PTP státu úctyhodné dílo v hodnotě přes 2 biliony korun v nové měně.²⁹ Nebude tak jistě daleko od pravdy tvrzení, že právě režimem proskribovaní „pétépáci“ měli nemalý podíl na celkové výkonnosti národního hospodářství.

Politický sekretariát ÚV KSČ rozhodl o zrušení posledních PTP a instituce výjimečných vojenských cvičení 26. dubna 1954.³⁰ Nemalou roli v tomto rozhodnutí hrálo určité uvolnění po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda a s tím spojená snaha komunistického režimu v Československu zaretušovat největší nezákonnosti a krutosti a ukázat tak svoji „vlídnější tvář“. Skončilo téměř šestileté nejvyhraněnější a nejotevřenější zneužívání armády k politické perzekuci. Přesluhující vojáci byli propuštěni, vojáci povoláni k PTP v roce 1952 byli přeraženi do technických praporů, z nichž byla značná část pokračováním PTP pouze s jiným režimem. Někteří zde byli drženi ještě i po skončení prezenční služby až do konce listopadu 1954 v rámci vyhlášeného mimořádného cvičení.³¹ Téměř všichni členové PTP odsloužili v armádě mnohem víc než stanovené dva roky, někteří i bezmála dvakrát tolik. Propuštění mohli dosáhnout pouze ti, kdo se přihlásili v rámci náboru do hornictví nebo stavebnictví na dobu nejméně 3 let.³² Nenávist komunistického režimu se podepsala na osudech mnohých mužů na dlouhá léta a mnohým změnily roky dřiny a ponižování téměř celý život. Příslušníci těchto praporů museli jít často pracovat do určených míst a až do roku 1989 byli různým způsobem režimem utiskováni. Je známo mnoho případů, kdy byli sledováni Státní bezpečností, jen těžko sháněli slušné zaměstnání a nemohli zastávat vyšší pracovní funkce. Jenom hrstce z nich se podařilo v dalších letech života uskutečnit své životní plány například získáním vysokoškolské kvalifikace (v některých případech třeba i tím, že navzdory svému přesvědčení takřikajíc „ohnuli hřbet“ a stali se členy KSČ). Různě postihovány byly i jejich rodiny, především děti, kterým nebylo umožněno studovat. Rehabilitace a odškodnění se příslušníci pomocných technických praporů dočkali až v demokratickém státě, kdy také mohli obnovit Svaz PTP (byl založen již v roce 1968, ale po okupaci Československa byl zrušen a jeho funkcionáři byli pronásledováni). Stalo se tak v únoru roku 1990 na celostátním sjedu PTP v Průmyslovém paláci na pražském Výstavišti.³³ Tato organizace vedená

---

technických praporů, Historie a vojenství, vol. 63, no. 3, 2014, s. 27.

²⁹ VANÍČEK, s. 51.

³⁰ BÍLEK, Jiří. *Vojáci i občané druhé kategorie*, s. 34.

³¹ VANÍČEK, s. 40.

³² BORÁK, s. 87.

³³ BÍLEK, Jiří. *Vojáci druhé kategorie. Aneb neříkejme jim černí baroni*. Praha: Knižní klub, 2010, s. 269.

Josefem Horákem byla zaregistrována ministerstvem vnitra 10. května 1990 a její činnost se zaměřila na tři hlavní oblasti: podchytit co největší počet bývalých příslušníků PTP, seznámit veřejnost s jejich skutečnými osudy a usilovat v rámci nápravy v minulosti spáchaných křivd o rehabilitaci „pétépáků“.³⁴ Ministerstvo obrany k jejímu provedení zřídilo rehabilitační komisi PTP, která spolu s odvolací komisí posuzovala všechny žádosti o rehabilitace. I v následujících letech byla přijata další právní opatření, která bývalým členům PTP alespoň částečně kompenzovala jejich těžký úděl v minulosti. Kromě odškodnění za úrazy a nemoci, kterými trpěli v době své vojenské služby, mají ti, kteří byli prokazatelně k PTP zařazeni z politických důvodů, nárok na příplatek k důchodu (jehož výše se řídí délkou vojenské služby), na lékařskou péči ve vojenských zdravotnických zařízeních a příplatky na rekondiční a lázeňské pobyty, na bezplatnou pečovatelskou službu, na bezplatné jízdné veřejnými dopravními prostředky a na slevu na pevnou telefonní linku.³⁵ Státní orgány i Armáda České republiky se tedy k této problematice postavily se širokou a důslednou snahou o nápravu křivd způsobených komunistickým režimem.

Výpovědi pamětníků

Nyní se pokusím zaměřit na několik nejdůležitějších okruhů, ve kterých porovnám jednotlivá sdělení narátorů s historickými poznatky a fakty získanými z písemných pramenů. Nechci zde tvrdit, že postřehy narátorů musí být vždy objektivnější než ty získané historiky z dalších pramenných zdrojů, mohu však podotknout, že u většiny mých narátorů byla v jejich výpovědích znát životní zkušenost, byla z nich cítit velká míra vyzrálosti a často i komplexnosti pohledu. Pravděpodobně to je velkou měrou způsobeno úctyhodným věkem narátorů, kteří již dovedou vnímat věci s odstupem, částečně i s nadhledem a nevidět svět pouze a jen černobíle.

Důvod přiřazení k PTP

Sami příslušníci pomocných technických praporů se ve většině případů nikdy oficiálně nedozvěděli, proč byli k pomocným technickým praporům přiřazeni. Pan Pokorný v rámci našich rozhovorů uvedl, že důvod jeho přiřazení k PTP byl pravděpodobně majetkový: „Já jsem se tam dostal pravděpodobně proto, že rodiče měli asi dvacet dva hektarů půdy a byli vedeni jako kulaci.“³⁶ Pan Richter se nikdy důvod svého zařazení nedozvěděl, ani při následné prověrkce. Domnívá se

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž, s. 272.

³⁶ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným (bývalým příslušníkem PTP), dne 5. 12. 2015 v Chanovicích, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece.

však, že zkrátka – jak se říká – moc mluvil: „Pro mnohé mluvení jsem se holt asi dostal do takového nepříznivého světa, kromě toho otec byl lékař v Klatovech. Tak to byl asi důvod, proč jsem se tam dostal, ale oficiálně mi nikdo nikdy nic neřekl.“³⁷ Ačkoli tehdy argumentoval tím, že je jeho přiřazení k PTP jednak nezákonné podle branného zákona a jednak i pro společnost nevýhodné, protože už do něho stát investoval peníze, které by měl vrátit tím, že bude vykonávat službu lékaře, nebylo mu to nic platné. Pan Karl se o své budoucí příslušnosti k PTP dozvěděl už před nástupem a ani jemu nepomohla argumentace, že zdravotníci jsou spíše zapotřebí u normálního vojenského útvaru. U pana Královce tomu bylo podle jeho vyjádření zřejmě podobně jako u pana Richtera: „K mému zařazení k PTP mi také pomohl výrok, který jsem pronesl při příležitosti předvolání na národní výbor: Když kobyla dodělává, nejvíc kope. Bylo to ode mě poněkud předčasné tvrzení.“³⁸ Taktéž ani jemu však nikdy nebylo sděleno, z jakého důvodu byl k PTP přiřazen. Tento častý jev potvrzuje ve své knize *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci* i Jiří Bílek: „Většina vojáků poslaných k PTP nevěděla, jaký druh vojenské služby jim byl určen, a obvykle spíš jen tušila, co toho bylo příčinou.“³⁹

Náročnost pracovního režimu

Pan Karl charakterizuje pracovní nasazení takto: „Dělalo se, aby se dělalo, jak to bylo zvykem za komunistů. Práce se nějaká udělala, něco se vykazalo, a jestli to bylo takové nebo makové, to bylo jedno.“⁴⁰ V tomto případě je to zřejmě dáno také tím, že pan Karl pracoval většinu svého působení u PTP jako elektrikář a přece jen neabsolvoval tu nejnamáhavější fyzickou práci přímo při těžbě jako ostatní narátoři. Co se týče vnímání obtížnosti práce ve výpovědích ostatních narátorů, pan Richter hovoří o tom, že to byl naštěstí už na podobnou práci zvyklý, protože před nástupem na vysokou školu pracoval po maturitě dva měsíce v cíhelně. Přesto dodává: „Byla to dřina, ale strašlivá, protože to uhlí ještě šlo, když se nakládalo, horší bylo, když se potom střílel kámen a musel jste tou velkou lopatou nakládat ten odstřelený kámen. Některé kusy byly tak velké, že se musely rozbíjet palicí nebo se musely nechat ležet.“⁴¹ Pan Pokorný byl zvyklý pracovat

³⁷ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP), dne 10. 1. 2016 v Zelené Lhotě, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece.

³⁸ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem (bývalým příslušníkem PTP), dne 7. 2. 2016 v Klatovech, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece.

³⁹ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002, s. 86.

⁴⁰ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem (bývalým příslušníkem PTP), dne 24. 1. 2016 v Klatovech, přepis rozhovoru uložen v soukromém archivu Radka Švece.

⁴¹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

odmala v zemědělství, takže podle jeho slov bylo možné práci v dole zvládnout, byť podotýká: „Podmínky tam byly na začátek úplně tragické, hlavně tam bylo horko.“⁴² Také pan Královec říká, že jemu ani ostatním, kteří byli zvyklí na fyzickou práci, to výjimečně náročné nepřipadalo, zároveň ale poukazuje na zcela odlišné případy: „Nakonec pokud se týče mě a těch dalších chlapců, kteří byli vlastně zvyklí na fyzickou práci, tak jim to ani tolik nepřišlo. I když i mezi nimi byly případy, že tam sfárali jednou a víckrát už je tam nikdo nedostal, i když jim hrozili nebo byli zavření. Zkrátka už i tam plakali a měli záchvaty nervové a už je tam nikdo nedostal, tak je museli nechat na povrchu.“⁴³ Lze tedy souhlasit s názorem Petra Vaníčka, že pracovní nasazení v útvech PTP nebylo procházkou rozkvetlým sadem, ale namáhavou dřinou, a to zvláště pro ty, kteří na manuální práci do té doby nebyli zvyklí.⁴⁴

Jiří Bílek v publikaci *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak* uvádí, že povinností vojáka bylo odpracovat denně osmihodinovou pracovní směnu (192 hodin měsíčně). Na požadavek příslušného závodu ovšem mohl velitel zvýšit celkový počet odpracovaných hodin na 240, ani to však nebylo v praxi často dodržováno a nucená práce přes čas se stala součástí „převýchovy“.⁴⁵ Toto potvrzuje vyprávění pana Pokorného, který uvedl, že pracovní doba sice byla osmihodinová, ale obden se kvůli plnění plánu musela dělat „tuplovka“: „Pracovní doba byla 8 hodin, ale nedodržovala se. Za měsíc takových sto hodin navíc.“⁴⁶ V tomto případě byl tedy limit 240 hodin překračován mnohonásobně. Pan Královec rovněž potvrzuje, že pokud se plán neplnil, přesčasy se dělaly. Pan Richter přesčasy dělat nemusel, často však byl nucen pracovat i v neděli.

Bezpečnost práce

Konečné číslo počtu úrazů za dobu existence PTP, které zmiňuji v předešlé části textu, myslím hovoří samo za sebe. Pan Karl poukazuje ve své výpovědi například na to, že nebylo nic neobvyklého, když někteří na pracovišti požívali alkohol: „To jsem se divil, to bylo jenom pár kluků, kteří už zřejmě z domova byli zvyklí nasávat, nosili si alkohol, prostě tvrdý. Kolikrát to dopadlo blbě na pracovišti. Mohli se zranit, tak se uklidili prostě a bylo vyřízeno. Pak se probudil, když byl konec směny, a odtáhli jsme ho.“⁴⁷ Jiří Bílek tak ve své knize *Pomocné*

⁴² Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

⁴³ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Králavcem.

⁴⁴ VANÍČEK, s. 48.

⁴⁵ BÍLEK, Jiří. *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak*, s. 66.

⁴⁶ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

⁴⁷ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem.

technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci do značné míry oprávněně konstatuje, že mnohé úrazy nepochybně souvisely s nízkou kázní, která u PTP byla.⁴⁸ S tímto názorem ovšem ve svém článku *Pracovní úrazy u PTP* nesouhlasí František Holec, který poukazuje na to, že jednou ze skutečných příčin bylo kromě náročnosti práce hlavně nedostatečné nebo vůbec žádné zaškolení.⁴⁹ I pan Karl dodává, že u jejich útvaru neproběhlo žádné školení o bezpečnosti práce. Stejně tak tomu bylo v případě pana Richtera: „Rozdali nám takové ty knížečky, bezpečnostní předpisy na dolech a druhý den šup důl Mír. Já potom sám z píce, když jsem se dostal do Ostravy k zubaři, tak jsem si tam koupil Základy hornictví od profesora Stočese a z toho jsme se to učil, protože jsem věděl, že je třeba o tom něco vědět.“⁵⁰ Nelze ovšem předpokládat, že podobně iniciativní byl každý „pétépák“. Pan Královec absolvoval pouze jednodenní školení, pan Pokorný dvoudenní. Při působení u PTP naštěstí nikdo z narátorů k úrazu nepřišel, tudíž se u nich ani nedají analyzovat jejich příčiny. Nicméně pravdou je, že za takovou krátkou dobu školení se skutečně jen stěží dalo vstřebat to, co se učňové v oboru hornictví učili tři roky.

Velitelé

Pan Pokorný poukazuje na to, že velitelé byli různí. Výstižně dodává: „Některý byl solidní a některý byl jako hovado.“⁵¹ Podobně situaci hodnotí František Voráč, který poukazuje na různé typy velitelů od lidských až po „nelidské“, od tátoevských typů až po tyrany. Poznamenává také, že u nižších velitelů šlo mnohdy o primitivy, někdy i negramotné, vylévající si na podřízených vztek, který museli pociťovat při styku s většinou vzdělanými mladými chlapci.⁵² O tomto problému hovoří téměř stejně všichni narátoři. Pan Karl poukazuje na to, že jejich velitel si byl dobře vědom toho, že měl v útvaru lidi, kteří ho svou inteligencí převyšovali: „Velitel si zřejmě byl dobře vědom toho, že tam má lidi, kteří ho svou inteligencí převyšují, to byli vesměs vysokoškoláci, nebo z větší části, z takových sedmdesáti procent. Byl to bývalý vládní voják z doby protektorátu, který se ocitl na italské frontě a přeběhl k Američanům a vrátil se potom s americkou armádou. A poněvadž byl zřejmě taky politicky nespolehlivý, tak ho dali jako velitele těm pétépákům. A my jsme se dozvěděli, že sice byl v americké armádě, ale jako

⁴⁸ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 140.

⁴⁹ HOLEC, František. *Pracovní úrazy u PTP*, s. 12.

⁵⁰ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁵¹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

⁵² VORÁČ, s. 23.

kuchař.“⁵³ Také pan Královec potvrzuje, že nešlo o příliš inteligentní osoby: „Na mě si zasedl nějaký polocikán, nějaký desátník Dlouhý, tak ten mi odpíral vycházky. Měli jsme vůči sobě takovou nějakou antipatii. Dostal jsem vycházku a bylo to před kinem, prý jsem ho špatně pozdravil, tak mě tam nechal, musel jsem se postavit do pozoru, pořadovým krokem a zdravit ho. A tak jsem tam běhal a zdravil ho... To nebyli nějakí inteligentní lidé skutečně a navíc toto chování umožňoval i celkový pohled na ty pétépáky, to měli i ti velitelé v sobě“.⁵⁴ Pan Richter dokonce jako František Voráč hovoří o tom, že někteří z nich neuměli ani číst, a tak žádali vždy někoho z podřízených, aby předčítal. František Holec ve svém článku *Potlačování lidské důstojnosti u PTP* hovoří o tom, že mezi důstojníky či poddůstojníky se našli i ti s lidskou tváří a lidským jednáním, ovšem dále upozorňuje, že naopak mnozí se snažili programově snižovat lidskou důstojnost příslušníků PTP.⁵⁵ Pan Královec v dalším vyprávění dodává, že k oblíbeným trestům patřilo ostříhání dohola (důvodem byl například pozdní příchod z vycházky). Skutečnost, že velitelé praporů dávali vojáky často stříhat dohola, potvrzuje ve své knize i Petr Vaníček.⁵⁶ Pan Richter uvádí dokonce i jeden případ fyzického násilí spáchaném na jeho kamarádovi: „Přišel za dva dny, hubu modrou. Povídá, hoši, já jsem spadl ze schodů. Oni si ho vzali obézetřáci, vyslýchali ho, nic mu ale nedokázali, protože nic neudělal.“⁵⁷

Ubytování

Jiří Bílek ve své knize *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci* uvádí, že ubytování příslušníků PTP zůstalo po celou dobu jejich pobytu na vojně až na nepočtené výjimky velmi špatné.⁵⁸ Mečislav Borák ve své studii popisuje, že šlo nejčastěji o staré objekty bývalých zajateckých a internačních táborů s nevyhovujícím vybavením, obvykle umístěných přímo poblíž dolu.⁵⁹ V rámci svědectví našich narátorů hovoří podobně pan Pokorný, který objekty k bydlení charakterizuje jako „napůl spadlé boudy“. Pan Richter hovoří o ubytovacích podmínkách následovně: „Ubytovali nás v příšerných podmínkách, v takovém opuštěném hostinci po Němcích. Tam jsme byli

⁵³ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem.

⁵⁴ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem.

⁵⁵ HOLEC, František. *Potlačování lidské důstojnosti u PTP*. In: *Tábory nucené práce a další projev perzekuce 1948-1954*. Opava: Katedra historie Slezské univerzity, 1991. s. 63.

⁵⁶ VANÍČEK, s. 53.

⁵⁷ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁵⁸ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 104.

⁵⁹ BORÁK, 86.

celá rota, čili 250 chlapů. Záchod jeden suchý, jak byla hospoda venkovská, pumpa na dvoře, během krátké doby koloběh žumpa-pumpa, žumpa-pumpa, z pumpy tekla močůvka, ale oni nás nenutili, abychom to pili, to nám vozili kafe ve várnících, ale mýt jsme se museli v potoce.“⁶⁰ Oproti tomu pan Karl uvádí, že ubytování v budovách, které zabralo vojsko psychiatrické léčebně, bylo relativně dobré: „Na těch pokojích normálně žádné dvojáky, jednoduchá lůžka, jenomže narvaný jedno vedle druhého pochopitelně, ale jinak nic zvláštního.“ Podobně hovoří i pan Královec, který mluví o poměrně kulturních ubikacích.

Stravování

Pan Karl a pan Pokorný popisují stravování shodně jako dobré, stejně jako pan Královec, který ho hodnotí takto: „Stravování šlo, bylo celkem dobré, oni nás potřebovali živit, abychom mohli dělat.“⁶¹ Oproti tomu pan Richter podotýká, že v případě neplnění normy alespoň na 80 % procent dostávali pouze základní dávku potravin. Dodává k tomu: „Strava to byla taková dost chatrná, našťěští chleba tam bylo dost, ten jsme si mohli ukrojit a vzít s sebou a černá káva tam byla z melty.“⁶² Miloš Klang ve svém článku *Ponižování lidské důstojnosti* uvádí dokonce případy, kdy „pétépáci“ z důvodu neplnění normy dostávali pouze chleba.⁶³ Jiří Bílek se tohoto problému dotýká opět v knize *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, kde uvádí, že toto snižování přidělu jídla při neplnění pracovní normy nemělo (na rozdíl od jiných postihů a trestů) oporu v žádném předpisu ani vnitřní normě a bylo s velkou pravděpodobností svévolným rozhodnutím velitele a formou šikanování.⁶⁴ V tomto ohledu pomáhal panu Richterovi a ostatním „pétépákům“ z jeho útvaru havíř, který jim nosil domácí jídlo. Co se týče například balíčků z domovů, pan Karl potvrzuje, že balíčky mohly chodit. Pan Pokorný vysvětluje: „Oni nám tam toho moc poslat nemohli. Tak jednou za 2 měsíce přišel balíček, ten se stejně rozdal mezi kamarády.“⁶⁵ Pan Královec navíc uvádí, že obsah zásilek byl kontrolován. Pouze pan Richter měl tu zkušenost, že balíky s potravinami byly zakázané, a když chtěl někdo někomu něco poslat, musel tak učinit prostřednictvím

⁶⁰ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁶¹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem.

⁶² Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁶³ KLANG, Miloš, *Ponižování lidské důstojnosti*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 23.

⁶⁴ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 111.

⁶⁵ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

haviře. Fakt, že v některých případech velitelé zakazovali balíky přijímat, potvrzuje v citované knize i Jiří Bílek.⁶⁶

Lékařská péče

Z našich narátorů o lékařské péči zajímavě hovoří zejména pan Richter: „Radši o tom nemluvit, strašlivé. Jenom pro ilustraci, aby se moc nechodilo na ošetřovnu (kdo se cítil nemocný, tak se musel při nástupu zapsat do knížky nemocných a šlo se na ošetřovnu, ta byla mimo tábor, v ulici tam byl dlouhý barák, to byla ošetřovna a bydlel tam velitel), aby se omezilo to chození, to stonání, tak kdo šel na ošetřovnu, nedostal 14 dní žádnou vycházku. Já jsem tam přestal potom chodit, když mi něco bylo, tak jsem se kurýroval sám. Maminka byla zaměstnaná na zubárně v Klatovech, tak její obvodní lékař mně vždycky poslal recept, respektive mamince, vyzvedla, dala to do malého balíčku a poslala jako dopis, tak jsem ošetřoval i ty kluky, kteří tam nešli, protože měli třeba odřenou ruku, nebo něco takového, chodili ke mně, tam jsem jim to obvazoval.“⁶⁷ Jiří Bílek ve své knize *Pomocné technické prapory – o jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci* uvádí, že většina lékařů se snažila v duchu Hippokratovy přísahy nemocné léčit podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, mnohdy i proti vůli velitelů.⁶⁸ Nutno ovšem podotknout, že velitelé se někdy (jako v případě pana Richtera) snažili „pětépákům“ zabránit v tom, aby lékaře navštívili. O lékařské péči hovoří ve své studii také Mečislav Borák, který píše, že zdravotní péče byla na velmi nízké úrovni a často byla zajišťována pouze svépomocí v rámci praporu.⁶⁹ Poněkud lakonicky se o zdravotní péči vyjadřuje pan Pokorný: „Lékařská péče si ani nepamatuju, že by u té naší roty nějaká byla.“⁷⁰

Volný čas

Z vyprávění pana Karla je patrné, že příslušníci PTP dokázali k ulehčení své situace využít i pěvecké, hudební či další kulturní kroužky a akce, které se u všech PTP vytvářely „dobrovolně z rozkazu“: „Taky jsem tam dal dohromady pěvecký kroužek, pak se dal dohromady ještě muklovský orchestr, opravdu, bylo to sice malinké složení, ale byly tam housle, bylo tam čelo, trubka, harmonika,

⁶⁶ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 113.

⁶⁷ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁶⁸ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 115.

⁶⁹ BORÁK, s. 86.

⁷⁰ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

buben, ještě tam bylo něco, už si nepamatuju. A tak jsme zpívali různé písně, hlavně chtěli na nás prostě ty socialistické. Na to jsem se vykašlal a zpívali jsme jenom národní nebo takové ty písně v tom moderním stylu.“⁷¹ To samé poznamenává ve své knize *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak* i Jiří Bílek. Podle něj představovaly tyto kroužky (zejména pěvecké, který byly nejoblíbenější) pro všechny „pétépáky“ vítanou a vyhledávanou možnost úniku z účasti na jiných, mnohem nepříjemnějších akcích.⁷² Téměř totožně se vyjadřuje ve svém článku i František Cisarík.⁷³ Také veselý tón ve vyprávění pana Karla a mnohé vtipné historky, kterými toto téma našeho rozhovoru okořenil, tomu napovídají. Nadřazení „pétépáků“ zkrátka považovali hudbu a zpěv za velmi účinný prostředek k převýchově, ve skutečnosti to pro „pétépáky“ byla příjemná úniková cesta od jiných povinností.

Dovolenka (opuštění ubytovacího prostoru)

Pan Pokorný říká, že mohl rodinu navštívit nanejvýš jednou za měsíc, když nebyly problémy. Pan Richter dostal dovolenku jen dvakrát po dobu celého působení u PTP, pan Karl dokonce pouze jednou: „To jsem si vlastně vydupal hned ten první rok na Vánoce, pod záminkou, že si chci přivést housle, abych mohl hrát s orchestrem. Tak jsem byl doma asi tři nebo čtyři dny. Ale na Boží hod už jsem musel být zase v útvaru. To bylo jediné, kdy jsem byl doma. Jinak žádnou dovolenku jsem nedostal.“⁷⁴

František Holec ve svém článku *Potlačování lidské důstojnosti u PTP* uvádí, že na dovolenku nebyl nárok.⁷⁵ Jiří Bílek sice připomíná, že dovolená v délce 10 dnů za rok byla jednou z náležitostí, na kterou měl nárok každý voják základní služby, zároveň ale podotýká, že řada velitelů u PTP její udělování považovala pouze za jakýsi druh odměny. Poddůstojníci a důstojníci tak de facto svévolně rozhodovali o tom, zda se vojáci za celou dobu své služby vůbec podívají domů a na jak dlouho.⁷⁶ Pan Královec vypráví o své zkušenosti s dovolenkou následovně: „Když mi otec v roce 1952 těžce onemocněl, což bylo potvrzeno nemocnicí, požádal jsem o dovolenku, kterou jsem sice po úpěnlivých prosbách obdržel,

⁷¹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem.

⁷² BÍLEK, Jiří. *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak*, s. 37.

⁷³ CISARIK, František, *Zvláštní rota 52. PTP sv. Dobrotivá*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 37.

⁷⁴ Rozhovor s panem Karlem.

⁷⁵ HOLEC, František. *Potlačování lidské důstojnosti u PTP*, s. 65.

⁷⁶ BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*, s. 122.

dovolenku jsem však musel napracovat a slova velitele „na pohřeb budeš chtít dovolenku znova“ plně vystihovala atmosféru doby.“⁷⁷

Osobní věci

Rozdílně hovoří dva naši narátoři o osobních věcech, jako byly například deníky, knihy, skripta. Jaroslav Karl uvádí: „Kontrolováno nebylo vůbec nic. Opravdu vůbec nic. I kdyby tam měli atomovku, tak to nikdo nezkontroloval.“⁷⁸ Oproti tomu pan Královec vypovídá takto: „Bylo to kontrolované, otevřeli kufr, prohlédli kufr, to bylo takhle každý týden. Já jsem si přinesl několik knih, vzal jsem si je s sebou už na vojnu, většinou mi to politruk přebíral, zabavil mi to, ukradl.“⁷⁹ O těchto prohlídkách osobních věcí se zmiňuje ve svém článku také František Holec, který hovoří o tom, že prohlídky se často dělaly v nepřítomnosti „pétépáků“ a rozházené knihy byly záměrně nechávány na zemi.⁸⁰

Nedobré plány s „pétépáky“

Na nedobré plány komunistického režimu s příslušníky PTP poukazuje pan Richter: „Inak ten život v lágru, jak jsem se už zmínil, měli s námi plány nedobré. Dozvěděli jsme se to víceméně nedopatřením, protože tadyhle ti naši instruktoři, velitelé, ti spolehliví poddůstojníci, ti si zase rádi nechávali za sebe v hospodě platit. Když byla vycházka, tak oni se vždycky k někomu přifařili a nechali si platit. Protože to bylo zadarmo, tak si vždycky dali, a když si dali, tak povídali. Jo a tak jeden, jen si nemyslete, že až přijdou Američani, to byla válka v Koreji, to byla skutečně velice napjatá situace, že vás tady odsud osvobodí, nikam, půjde se pryč a pro každého z vás je kulka připravená.“⁸¹

Nejednalo se však vždy jen o výhrůžky alkoholem podroušených velitelů. Petr Vaníček hovoří ve své knize o materiálech získaných z moskevských archivů. Ty ukazovaly, že v plánech Stalina a Gottwalda měli být ti, kdo se během působení u PTP „nepolepší“, transportováni do sibiřských gulagů.⁸² O tomto faktu hovoří i Stanislav Juza, který také dodává, že tyto materiály byly zveřejněny až po nástupu Gorbačova.⁸³

⁷⁷ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem.

⁷⁸ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem.

⁷⁹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem

⁸⁰ HOLEC, František. *Potlačování lidské důstojnosti u PTP*, s. 64.

⁸¹ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem.

⁸² VANÍČEK, s. 47.

⁸³ JUZA, s. 46.

Ovlivnění dalšího života

Zajímavě o svém dalším osudu hovoří pan Pokorný, který se ke své následné práci v dolech zavázal podepsáním závazku během působení u PTP. Hovoří o tom, že si na hornické povolání natolik zvykl, že by u této profese zůstal natrvalo, protože to bylo finančně výhodné.

V dalším vyprávění však dodává, že měl problémy později, když nastupoval do zaměstnání v obchodě: „Když jsem se vracel do zaměstnání, ve kterém jsem byl vyučený, tak to byly dost velké problémy a nadhazovali, že jsme byli u PTP, takoví jako nepřátelé režimu, ale potřebovali mě v tom obchodě, tak mě vzali.“⁸⁴

Pan Richter uvádí, že působení u PTP ovlivnilo jeho další život jedinečně pozitivně. Jako příklad uvádí absolvování zkoušky z předmětu marxismus-leninismus, kterou se mu podařilo vykonat hladce, protože vyučující byl obeznámen s tím, že pan Richter působil u PTP. Dodává, že ani později v zaměstnání to proti němu nikdy neuplatňovali. Oproti tomu pan Královec (který se podobně jako pan Pokorný zavázal pro civilní práci v dolech) byl donucen vstoupit do JZD: „Svůj závazek pracovat v dolech jsem po návratu do svého bydliště předložil referátu práce ONV. Referent mi smlouvu odebral se slovy: „Žádné doly, do JZD půjdeš.“ S pohrůzkou trestního stíhání při nesplnění příkazu. Po této hrozbě mi nezbylo nic jiného než nastoupit do úpadkového JZD, které mělo pracovní jednotku 3 koruny.“⁸⁵ Snad ze všeho nejzajímavější je případ pana Karla, který byl přímo z PTP převezen do vězení, kde byl následně dlouhá léta komunistickým režimem držen.

Závěr

Vznik a existence pomocných technických praporů jsou součástí historie československé armády, ve které byly jejich členové bezpochyby nejvíce diskriminovanou složkou. Zavedení PTP je jedním z typických projevů počátečního období budování totalitního systému, kdy se Komunistická strana Československa snažila izolovat, zastrážit, nebo přímo zlikvidovat své skutečné či potencionální politické odpůrce. Vznik pomocných technických praporů vytvářel hned několik možností, jak odstranit „politicky nespolehlivé“ osoby z civilního života, potrestat je, pokusit se je „převychovat“ a zároveň je využít jako levnou pracovní sílu v nejdůležitějších oblastech československého národního hospodářství.

⁸⁴ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným.

⁸⁵ Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Králavcem.

Príslušníci PTP byli vskutku podivnou součástí armády. Setkávali se zde duchovní, studenti vyhození ze studií, jejich profesori, kulaci, živnostníci a jejich synové, ale i zloději, alkoholici, násilníci a další recidivisté. Vedle lopaty, krumpáče a sbíječky, které se staly jejich „služební zbraní“, je spojoval jakýsi cejch méněcennosti, který jim byl vypálen možná hlouběji, než si sami mysleli. S některými z nich šel totiž téměř celý život. Těch pár let vojenské služby se jim během dalšího života často připomínalo. Ať už při hledání zaměstnání nebo například tehdy, když jejich syn nebo dcera chtěli jít studovat. Říká se, že nejhorším pozůstatkem komunistické moci byly nemocné lidské duše. Není však lehké dobrat se pochopení důsledků zmíněného a svým způsobem ojedinělého druhu internace pro duši obětí. Pocit krivdy v mnohých zůstal, ale někteří z nich umí brát svůj dřívější nelehký úděl s nadhledem.

Zveřejněním autentických pohledů bývalých „pétépáků“ jsem se chtěl alespoň částečně oprostít od pouhého faktografického popisu existence pomocných technických praporů a obohatit tuto faktografickou složku dějin o prožitou historii konkrétních osob. Záměrem moderní historické vědy, resp. moderního a aktuálního postmodernistického přístupu v historických vědách, je ukázat člověka ve vztahu k okolnímu světu, jeho chování v situacích, které mu přinášel každodenní život a které on sám často nemohl jakýmkoli způsobem ovlivnit.

Jsem přesvědčen o tom, že tyto individuální příběhy v žádném uspořádání lidské společnosti neztratí svoji hodnotu a mohou se stát pramenem přístupným dalším badatelům (historikům). Tím spíše, že většina dobových dokumentů s touto tematikou byla skartována a následná odborná literatura vznikala pouze na přeživším torzu těchto písemných pramenů. Naslouchat vyprávění lidí, kteří byli pod záminkou vojenské služby izolováni v nelehkých podmínkách pracovních táborů a proti své vůli a nepřiměřeně dlouho nuceni k těžké práci spojené s pokusem o násilnou ideologickou převýchovu, je vskutku velice zajímavé a snad se stane také podnětným v tom, aby výzkum problematiky PTP pokračoval i v budoucnosti.

Použité zdroje / References

Literatura

BÍLEK, Jiří. *Pétépáci aneb Černí baroni úplně jinak. Výprávění o jednom z bílých míst naší nedávné historie*. Plzeň: Nava, 1996.

BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory 1950–1954. Vznik, vývoj, organizace a činnost*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny ČSAV 1992.

BÍLEK, Jiří. *Pomocné technické prapory. O jedné z forem zneužití armády k politické perzekuci*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.

BÍLEK, Jiří. *Vojáci druhé kategorie. Aneb neříkejme jim černí baroni*. Praha: Knižní klub, 2010.

BÍLEK, Jiří. *Vojáci i občané druhé kategorie: “pétépáci”*. Na okraj jednoho výročí, Dějiny a současnost no. 4, 2016, s. 34–37.

BÍLEK, Jiří. *Vojáci s lopatou, krumpáčem a sbíječkou. K 60. výročí zrušení posledních pomocných technických praporů*, Historie a vojenství, vol. 63, no. 3, 2014, s. 17–27.

BÍLEK, Jiří. *Zneužití pomocných technických praporů proti odpíračům vojenské služby*. In: BLAŽEK, Petr (ed.) *A nepozdvihne meč. Odpírání vojenské služby v Československu 1948–1989*. Praha: Academia, 2007, s. 55–57.

BLAŽEK Petr. *Nástroj třídní perzekuce*. In: Černí baroni od Černé věže. České Budějovice: Měsíc ve dne, 2017, s. 15–17.

BORÁK, Mečislav. *Fenomén tzv. vojenských táborů nucené práce v Československu a jeho mezinárodní souvislosti*. In: Slezský sborník. Acta Silesiaca. Čtvrtletník pro vědy o společnosti, Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea, 2000, s. 78–92.

CISARIK, František. *Zvláštní rota 52. PTP sv. Dobrotivá*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 37–41.

FAJSTAUEOVÁ, Hana. *Pomocné technické prapory. Osudy odvedených z Jičínska, Sobotecka, Novopacka a Hořicka*. Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2007.

HEZKÝ, Jiří. *Almanach domažlických pétépáků*. Domažlice: Okresní úřad Domažlice, 2002.

HOLEC, František. Potlačování lidské důstojnosti u PTP. In: Tábory nucené práce a další projevy perzekuce 1948-1954. Opava: Katedra historie Slezské univerzity, 1991.

HOLEC, František. *Pracovní úrazy u PTP*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 12–15.

JUZA, Josef. Svědectví o PTP okresu Rychnov nad Kněžnou. Praha: Okresní úřad Rychnov nad Kněžnou, Svaz PTP okresní klub, 1996.

KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel. Komunistický režim a politické procesy v Československu. Brno: Barrister a Principal, 2001.

KLANG, Miloš. *Ponižování lidské důstojnosti*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 22–23.

MAREK, Vladimír. *Černým baronem doopravdy*, A Report: Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR, no. 25–26, 2009, s. 34–35.

RICHTER, Oldřich. *Zdravotní služba a hygienické poměry u PTP z pohledu lékaře – pětépáka*. In: Svědectví o organizaci a životě PTP. Sborník příspěvků přednesených na konferenci o PTP 19. a 20. června 2002 v Praze. Praha: Ústřední rada PTP-VNTP, 2003, s. 16–21.

VANDASOVÁ, Jana. *Místo zbraní lopaty*, A Report: Čtrnáctideník Ministerstva obrany ČR, no. 1, 2009.

VANÍČEK, Petr. Čepičkovi otroci v paměti národa. Praha: Primus, 2006.

VORÁČ, František. *Návrat byl nežádoucí. Příběhy pětépáků z Blanenska*. Brno: Barrister a Principal, 2012.

ŽÁČEK, Rudolf. *Pomocné technické prapory jako forma zneužití branného zákona k organizování masových politických represí*. In: Tábory nucené práce a další projevy perzekucí 1948-1954. Opava: Katedra historie Slezské univerzity, 1991, s. 55-62.

Rozhovory

Rozhovor Radka ŠVECE s panem Václavem Pokorným (bývalým příslušníkem PTP), dne 5. 12. 2015 v Chanovicích, přepis rozhovoru uložen v archivu Radka Švece.

Rozhovor Radka ŠVECE s panem Oldřichem Richterem (bývalým příslušníkem PTP), dne 10. 1. 2016 v Zelené Lhotě, přepis rozhovoru uložen v archivu Radka Švece.

Rozhovor Radka ŠVECE s panem Štěpánem Královcem (bývalým příslušníkem PTP), dne 7. 2. 2016 v Klatovech, přepis rozhovoru uložen v archivu Radka Švece.

Rozhovor Radka ŠVECE s panem Jaroslavem Karlem (bývalým příslušníkem PTP), dne 24. 1. 2016 v Klatovech, přepis rozhovoru uložen v archivu Radka Švece.

Přílohy

Příloha č. 1 – První číslo zpravodaje Svazu PTP z roku 1990

ZPRAVODAJ SVAZU PTP

CERVEN 1990 - ČÍSLO 1

Report o 2. sjezdu Svazu PTP

Sobota 17. února 1990 byla pro nás dnem radostného setkání 3529 přítomných a asi 2000 nepřítomných účastníků tohoto sjezdu. Toto připočteno na celkový stav počtu 5500 účastníků znamená přibližně vstupně ve výši 32. — Kdo na 1. účastníka.

Přípravy výboru Sjezdu PTP musel celou akci připravit v reálné době krátce době velmi těsně za ztížených časových, finančních i schůzovacích podmínek. Navíc v den konání sjezdu ještě došlo do ránních hodin ze 18. na 17. února 90 (z pátka na sobotu) se konal v prostorách Sjezdového paláce v Praze 2. „Myslivý plán“ se svou důležitou nepůdnou. Den po nás (v neděli) byl opět sjezd KPV. Tedy dostává organizaci „pro“ (KPV — Kancelářské politických vězňů).

A jak tedy byla — PO VALCE JE KAŽDÝ GENERÁLEM, kdekoliv nezavazovaný kritizací, aniž si ověřil celou řadu věcných konceptů, které museli poradit se vládními. První je o politování konstatovali, že se naklí i takové jednotlivci a „podivní“ účastníci sjezdu, kteří svými provokacemi poznávkami zpochybňovali politický vzhled přípravného výboru k hospodářskému výsledku sjezdu. Tito lidé nám byli neznámí a připomínali strážce bývalých trestních porádek.

Závěrem výbor Svazu PTP podává všem přítomným PTP iobě hlasem:

Il sjezd PTP splnil svoje poslání a stal se tak oficiální členskou základnou SVAZU PTP, radně zaregistrovanou po mnoho organech na MV ZP dne 10. 5. 1990 pod čj. VSP 1 - 195 90 - R.

Z hlavního referátu Ing. P. Marka na 2. sjezdu

Mý, přetápí, říjeme v pořádku mladé a střední generace vězňů pouze díky va-
še kauce našich kamarádů se zhrani, či lépe řečeno bez zhrani Svandrlika. Bohužel
skutečnost byla mnohem smutnější.

Pro komunistické pořízení v r. 1948 všimne ne-
správné orientace neprofitní hospodářství na
těžké průmysl, začala být nedostatek všeho
a tímto i vlna v pracovních sil. Jiz v r. 1948
1948 se při těžbě nových prací třicet tisíc
Sukolů, skautů, kupříkladu a jiných nepříte-
lů. To však komunistům nestačilo a

1. listopadu 1948 první 70 příslušníků
1. silničního praporu bylo odesláno do vo-
jevského lázeňského ústavu u Mimonu. Byli
to vězňové absolventi zálohových důstojnických
škol, vojenské akademie a několik an-
šverových důstojnických škol. Z politických
důvodů byli degradováni a pracovali na vy-

stavě letišť. Vloni a na vojenském stát-
ku Orlimova byl poslán 100 130 km denně
O několik dní později byl zvezen 16. státní
praporek ve sv. Dobruvě. V lednu 1949 vzni-
kal „taková“ „Dobruva“ „dostatek“ „odliš-
ného“ „jaké“ „Konstruktivně odlišný“ „techni-
ke“ „důlní práce“ „které“ „končí“ „svět“ „činnosti“
25. 9. 1950 V letošním roce se jednání na-
cházelo prostředky mluvit oboje a noma pna
zei Kleonata Petrowa de. Orliska Pomo-
ně technické praporů. Tente zločinů nádpá,
který poma ve své chodby, měl za cíl vy-
tvořit komunistické dva problémy: na
získat velice levnou pracovní sílu pro
obnovu letiště, nebezpečné a pro civilní oby-
vatelstvo nebezpečné práce, za druhé se
zavazet desítkami svých údajných nek
letenských nepřátel, na které neměli dostatek
důkazů, aby je zavřeli první. Zřejmě těchto
jak se jim to líbilo. Politicko-terapeutických
praporů, byl ak. vojenská zcela neobdobná,
který byli do zločinů a umělecké des-
tinnosti vojáci, ale rychle i do řady des-
tinnosti vojáků, rudi, mluvíci, des. i rodině.
Které tito, zpočátku ztratili svého zvláštní
— Spektrum lidí, kteří byli vyhlázeni většinou
akčními nebo národními výbory do těchto
demonstrací: pracovat, byla značná škola.
Byli tam poučení vězňové, smrtelní kon-
spirační rukouci a jejich synové, řemeslníci
a živnostníci a jejich synové, středoškola-
ci a vysokoskoláci, kněží, teologové a studijní
teologové, degradovaní důstojníci i vysídlení
zálohnické armád, vyvinouci však nebyli
ani domáci, státníci byli příslušníci člné
strany než komunistické, byli v lunka. Se-
kolik či obilí nebo prostě chodit do kate-
dru a svou byl zpochybňovat.

[Překladání na str. 17]

K našemu druhému sjezdu

Po těchto letech jsme se tedy dočkali.
17. února jsme měli v Praze sjezd, který jsme
připomínali a sňhodňovali, obchodní se ak-
cí, na rholi mohli setkat a připravit tak
jedině pro zlatou moat organizaci — Svazu
PTP.

Takže teli, kteří nás všem bylo. Někte-
říka při tře, někdo ušláhl jím řádo. Bala
to tak přehrávat, že jsme ani nepočítali od
kvalitního „převlék“ „skotičnou“ „upřesňující“ regis-
trační listek. Těchto budeme muset lid, už
v podmínkách zálohového státu, dít všech
ná dohodou.

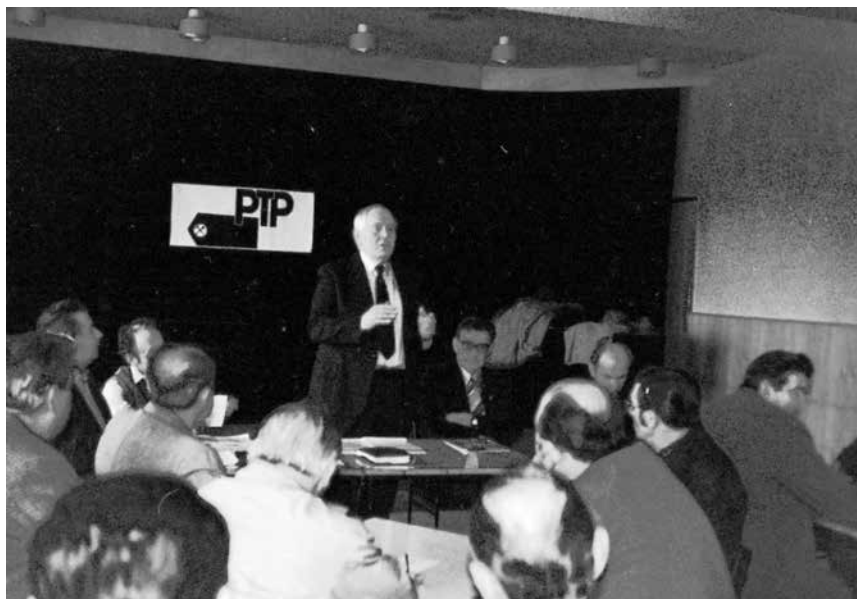
Na sjezdu jsme měli hodně minoritních
hnutí. Uvědomte si, že jsme ani nepočítali od
mládežnické národní organizace, ministerstva
práce a sociální péče, komunistické strany
Občanského fóru. Závěrem MNO se nám
mnoho za poslední léta, museli jsme také
přijít, to se bude mít možnost o reha-
bilítaci. Přistupné komise až na několik
genov. Členi Svazu upřesňují ty, kteří
jsem trache nepřítelem, že se na svých au-
cích od sjezdu pracuje, i když v podmínkách
domácích, a tedy naprosto nevhodných.
Něco můžeme sdělit už v tomto našem zpra-
vování, něco podnět příst. To lidmi se ale
domnívá už z našich řad.

Jsem přesvědčen, že si budeme mít zlep-
šené podmínky, budeme s nimi, s novými
řadami a členy, v uvolněném kontaktu. Mno-
ho však budeme muset upravit. Jdou to věci
organizace, programové a tím i časové na-
rovné, v některých případech i časové tá-
lečnosti, které udělné upravu pozrve. Ale
přesně ten, který se stali některých škol, že
všim přetřepků sdělné, jak jsme pokro-
li i co budeme moci ještě udělat. To se však
práce všech komisi, včetně těch, které za-
jímají rehabilitace, důstojní, mužské členy
i podnikání, organizaci dalších setkání
v zemských a krajských strukturních pří-
padně při organizaci příštího sjezdu.
Chceme také samostatně podporovat zmi-
něná kontakty, v prvé na vlastní síly,
prostě nás informovat.

Emil PRAŽAN

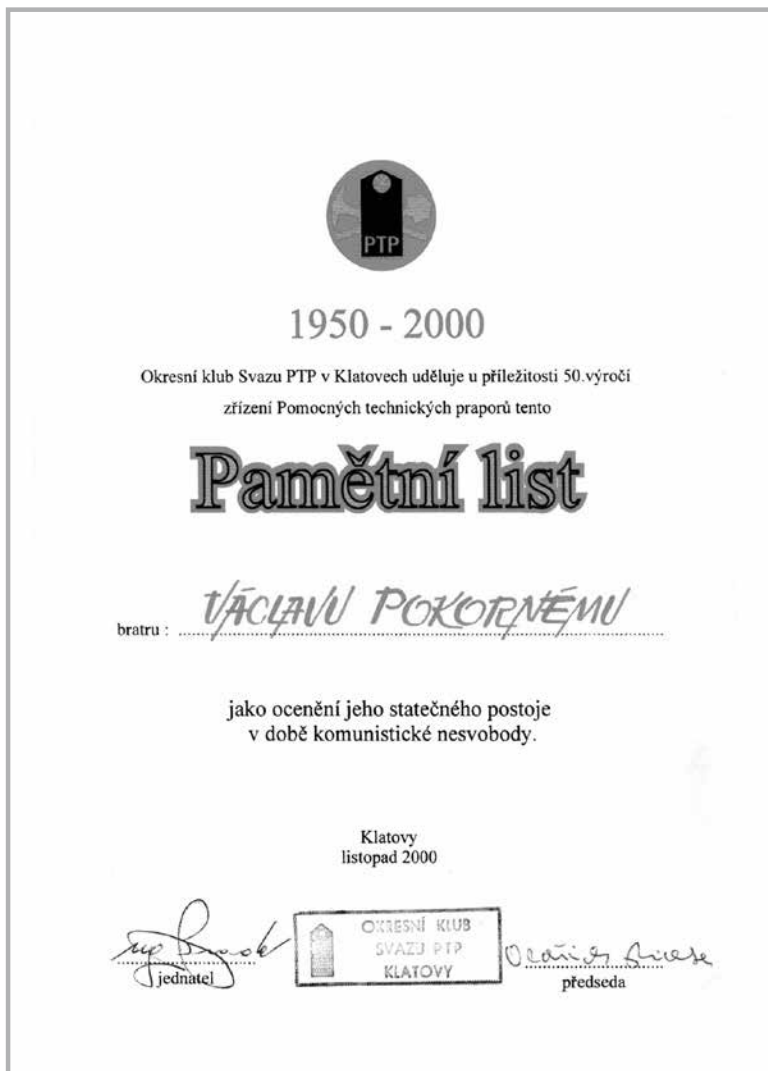
Zdroj: Archiv pana Richtera.

Příloha č. 2 – Pan Richter na zakládající schůzi OK PTP Klatovy

Zdroj: Archiv pana Richtera.

Příloha č. 3 – Pamětní list pana Pokorného

Zdroj: Archiv pana Pokorného.

Příloha č. 4 – Rozhodnutí o odškodnění pana Pokorného

Ministerstvo obrany České republiky
Vojenský úřad sociálního zabezpečení
Vršovická 1429/68, 101 00 Praha 10

Čj.: 205296

Pan
Václav Pokorný
Chanovice 71
34101 Horažďovice 1

ROZHODNUTÍ

Na základě Vaší žádosti ze dne 07.05.2002 Vám podle ustanovení § 2 nařízení vlády číslo 102/2002 Sb., o vyplacení jednorázové finanční náhrady ke zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem osobám zařazeným do vojenských táborů nucených prací, **přiznávám** v souladu s ustanovením § 1 odst. 1 a 2 nařízení vlády číslo 102/2002 Sb., jednorázovou finanční náhradu ve výši 15000,- Kč, slovy PATNÁCTISÍC Kč.

ODŮVODNĚNÍ

Podle potvrzení ze dne 05.06.2002 jste byl zařazen do vojenského tábora nucených prací v době od 01.12.1950 do 25.11.1952, tj. 24 započatých měsíců. Podle § 1 odst. 1 a 2 citovaného nařízení vlády činí výše jednorázové finanční náhrady za každý i započatý měsíc částku 625,- Kč v případě, že doba zařazení do tohoto tábora trvala nejméně 12 měsíců.

Vzhledem k prokázané době strávené ve vojenském táboře nucených prací Vám podle ustanovení § 1 odst. 2 nařízení vlády číslo 102/2002 Sb., náleží jednorázová finanční náhrada v celkové výši 15000,- Kč.

POUČENÍ

Proti tomuto rozhodnutí lze podat podle ustanovení § 61 odst. 1 zákona číslo 71/1967 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů, do 15 dnů ode dne jeho doručení rozklad ke zdejšímu úřadu.

V Praze dne 18. června 2002

Ředitel
Ing. Miroslav VRŠOVSKÝ

Pro korespondenci s VUSZ uvádějte vždy rodné číslo
Tel. spojení – 02/20201550

Zdroj: Archiv pana Pokorného.

Příloha č. 5 – Z korespondence pana Královce se Svazem PTP

Svaz PTP - Česká republika
vojenské tábory nucených prací
Ústřední rada

Křížíkova 12 - Box 65
186 21 Praha 8

Pan
Štěpán Královce
Aretinova 180
Klatovy IV

Váš dopis

ze dne

Náša zn.
č. j. 3/30/PTP/Lop/O1

Praha, dne 26.2.2001

Ústřední rada Svazu PTP - VTNP potvrzuje, že člen Svazu PTP - VTNP pan Štěpán Královce č. čl. průkazu 301-DO/O29, vykonal vojenskou základní službu v roce 1951 - 53 u 3 Pomocného technického praporu - Vojenského tábora nucených prací, jako politicky nespolehlivý voják, klasifikace " E ".

Od roku 1990 pracuje ve funkci předsedy Okresního klubu Svazu PTP - VTNP Domažlice, dále zastává funkci místopředsedy Oblastní rady Svazu PTP - VTNP Plzeň.

Svaz PTP - VTNP hodnotí bratra Štěpána Královce jako iniciativního, obětavého funkcionáře, který svojí činností přispívá k upevňování demokratických principů v naší společnosti.

SVAZ PTP - VTNP
vojenské tábory nucených prací
Ústřední rada
Křížíkova 12 - Box 65, 186 21 Praha 8

Vladimír Lopačuk
předseda Svazu PTP-VTNP ČR

Přílohy

Telefon
02/20 20 54 05

Platební spojení
ČSPO Praha 1, č. ú. 619854 - 018 / 0800

IČO
536377

Zdroj: Archiv pana Královce.

Příloha č. 6 – Dopis pana Královce do Svobodné Evropy

1. 1. 1992

Přijímám roku 1992 - 12. 12. 1992 předloženo ve výboru Ob. PTP DO

Radio Svobodná Evropa
MünchenObecní organizace pomoci
Pomoceňských technických praporů
Domazlice

Vážení redaktori rozhlasové stanice Svobodná Evropa.

Jako příslušníci Pomoceňských technických praporů (léta 1950-1959) obracíme se na vás s prosbou o pomoc. Naše sdělovací prostředky nemají o naší problematiku zájem. Prosíme o vaši pomoc při následujících skutečnostech: Přistupníci Pomoceňských technických praporů byli jedni z prvních obětí komunistického režimu padesátých let. Toto skutečnost však není plně ani parlamentem ČR přijímána tak jak by vedl ke sociální zodpovědnosti zastávaná. Naše požadavky na spravedlnost a přiměřenou rehabilitaci byly vyjednané přímo bez placetního přehození. Na základě tohoto portálu byla jako pakárna v západě o mimostátní rehabilitaci i štyřáky přiznáno finance, odškodnění ve výši zájmu dvojnásobné doby odpracování v PTP pro náklady dohodového zabezpečení.

Toto odškodnění za léta přezítá i Pomoceňských technických praporech a na mnohých oslabených diskriminací považujeme za zcela nedostatečné. V porovnání k jiným druhům odškodnění jest to navíc dvojnásobným zanedbáním. Komunistické osmařadostníci byli v některých letech napříkl u v. Obrna odškodnění v mnoha případech vyti. Tito lidé v mnoha případech obrátili v právním řízení výslovně peníze. Pro nás ještě platí je tato skutečnost dvojnásobná smutná jednak tím, že mezi těmito lidmi jsou i taci, kteří nám v padesátých letech ablikiti a také tím že vedl ke k zastávaným funkcím mají možnost pogratuovat odškodnění na rehabilitaci. Jako smutným je skutečnost že odškodnění byla z tohoto brána plně jako byla STB, která se ve většině případů přidělila na našem zpracování.

Šlo o na jezick napolitaneckim dobitnik vreditu odstavne vyplatit
nejaké daniel mizami kura. Naše spolocnost pri mame na dohodnu
nejakto tiste ymitajicih pletach reze, na druhe strane
protivnik na vyplatni 380 korunic dohodu. Kto pletaji? Tisro
pridavka byali namulavaty, eritoli, polistua i jim priznanci.
V letih existencie STP 1950-1954, prvot dohodu dohodu
30 tisic obicni, v dohodu dohodu se jezick priet zivotu na
vyplatih reze dohodu. Tiste financniho dohodnu pletaji se
prijaju totem 5-7 korunic mizami. Tato vaita v dohodnu pletaji
prijaju je atypni a v dohodnu diskriminacia pletaji a jezick
rodiu je celou dobu trvani totalitu.
Je preto tuha v dohodnu existenciu, parlamentu i cele spolocnosti
gospodarnost gudeniky pro amirivani obicni dohodnu pletaji
ekonomicky pletaji, pletaji pletaji, pletaji existenciu
pletaji i jezick rodiu pletaji.
Gudeniky pletaji pletaji pletaji pro obicni koji byli
komunistickemu rezimu neprijatelji sujin gudeniky, gudeniky,
prijaju a koji tento rezim nemali na zlatu pletaji
zajma iz dohodu ve v dohodu.
Vik dohodu tak v dohodu v dohodu zbrani se pletaji dohodu
dohodu, do evidencniho koji jim byla zapadna politika pletaji.
"E" ioe z namerna pletaji neprijatelji, rezimu neprijatelji.
Na v dohodu a dohodu pletaji dohodu v dohodu pletaji, pletaji
za bezprijatelji a pletaji dohodu s nimi byla neprijatelji.
To dohodu pletaji pletaji pletaji na pletaji, byli v dohodu pletaji
rezimu pletaji pletaji a pletaji, takto neprijatelji v dohodu
pletaji dohodu a dohodu s nimi pletaji. Pletaji byli pletaji pletaji
pletaji i k pletaji pletaji. Teto pletaji pletaji se
pletaji pletaji, pletaji i k pletaji pletaji a pletaji pletaji
s pletaji pletaji pro byli dohodu zivot.
Svoji pletaji pletaji pro spolocnost nemali pletaji pletaji.
ze pro mady museli pletaji dohodu dohodu na dohodu, pletaji
pletaji a razne dohodu pletaji a dohodu

Za nado najtari wite byla pozetrida strasna i vjpr, pitepel
nawedat kly ma tota slacka zkanj, byl na vojne na
nawito prwazni dact vojzbi TTP si zankazila 30 x vice miedu
qicimj tcmk do porednika dne mawito jecteli paje do
ciwla, si sa se cilm stame.

Po odchodu do civila, musel pletek přijmout práci podniku
 včelstva na státech, nebo v Zemědělském. Tato odvětví byla
 nejhorší práce, takže to byla další diskriminace.

Stalo si přetřep zlobit rodinu, podřítla distribuce a b
jako rodinu přislavní. Pato se plátno, jak se mrtve
jako přetřepi vyrovnat s tím, že lidé kteří cam po celou
dobu křesťanství ubližovali si čumí v demokracii v plátna a
pohled užívat vyrovnanost a tam je uplatněno přivěření
vlastnímu. Leť přetřepi quet životem nebýt prohrávkou doba, je
že má téměř právní vymezení před dobažním dohodám. Věže.
Pohled se týče zvažování rozdílu mezi dohodám totalitních křesťanů a
přetřepi kvantitativně; cožpak přetřepi málo za to, že vltavské
pro politické manipulativní rovnosti uplatňovat zastávat dříve
placeno funkce, nebo se uplatňovat v dříve placenosti problem
je spravovat, co, že totalitní křesťan má mrtvím dohodám
5.810 korun a přetřepi o 1.500 korun méně.

Vašim prijateljem zvažete, jerli by se mangle u veri
vobitveni stonici pripravit priklad o Pomoćnik tehničkih
pragorak, treba i na jekajivadi. Materijal jekajivak i vjekar.
Jekajivak jekajivak, vjekar materijal jekajivak i vjekar.

A 16.000 gđe pošte vam bih udešio. Mladi
Stjepan Kralovac, pretraga obitelji saza PT Donatiliće
kao roditelji zaštite protiv na adresa " "

Segai Kradove
Novi Kramolitz c. 38
345-35 p. Portakoc
obce Domazice -

O autorovi

Mgr. Radek Švec (*1991) vystudoval obory Obecné dějiny a Moderní dějiny na Fakultě filozofické Západočeské univerzity v Plzni. Od roku 2018 studuje doktorský obor Moderní dějiny na téže fakultě. V současné době se zabývá problematikou komunistického režimu v Československu, zejména politickou perzekucí a nezákonnostmi 50. let.

E-mail: svecr@khv.zcu.cz

ROZHOVORY A MATERIÁLY / INTERVIEWS AND ARTICLES

Sametová revoluce ve vzpomínkách občanů města Plzně / Velvet revolution in memories of the citizens of Pilsen

Petr Malecha – Adéla Trkovská – Marie Fritzová

Úvod

Letošní výročí pádu totalitního režimu u nás je doprovázeno četnými oslavami a připomínkovými akcemi. Vznikla řada publikací, portálů, výstav a projektů, které toto výročí u nás má připomenout. Také studenti předmětu Orální historie v praxi na Katedře historie Fakulty pedagogické ZČU se k této oslavě připojili svými pracemi, ze kterých vznikl tento kratší příspěvek.

Pár slov o Sametové revoluci

17. listopad je bezesporu klíčovým momentem našich moderních dějin a asi většinu z nás heslo: „*Máme holé ruce*“ nenechává klidným. Co se skutečně stalo na Národní třídě, je i dnes stále předmětem diskuse. „*Výšetřovací komise k 17. listopadu pracovaly několik let, vystřídalo se před nimi velké množství svědků, objevovaly se nejrůznější informace a postřehy a zdá se, že další nové skutečnosti na zveřejnění ještě čekají, až se budou otevírat další archivy.*“¹ Nicméně tvrzení prezidenta Miloše Zemana: „*že to žádný masakr nebyl... nebyla to žádná krvavá řež, byla to jedna z X demonstrací...*“², jen naznačuje, jak se dané téma v současnosti stává předmětem politické manipulace. Že se jednalo o zásah neadekvátní, násilný a brutální se dozvídáme jak z dobových vyšetřovacích zpráv, tak z dochovaných nahrávek a svědectví lidí, kteří na Národní třídě byli.³

¹ *Mýty a realita 17. listopadu 1989: žádné drama, nebo pouliční masakr?* [Online] Dostupné z URL: <https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/17-listopad-sametova-revoluce-myty-historie-narodni-trida-zasah-stb-komunismus_1711210630_ber> [cit. 2019-10-15].

² *Zárok SNB 17. listopadu nebyl MASAkr - Prezident Miloš Zeman - (Český rozhlas).* [Online] Dostupné z URL: <<https://www.youtube.com/watch?v=CqINTN20WOU>> [cit. 2019-10-15].

³ Viz např.: *První vysílání záběrů ze 17. listopadu 1989.* [Online] Dostupné z URL: <<https://www.youtube.com/watch?v=f2fGdV43hhk>> [cit. 2019-10-15].; HRADIL, Radomil. *17. listopad*

17. listopad a zásah na Národní třídě se stal rozbuškou, která odstartovala demokratizační změny v Československu a období, kterému se vžil název „Sametová revoluce“. Toto označení taktéž vyvolává celou řadu otázek, jednalo se skutečně o revoluci, nebo pouze o systémovou změnu či předání moci? I tato otázka je předmětem diskuse. Milan Otáhal a Miroslav Vaněk dle mého názoru poměrně trefně na tuto otázku odpovídají ve svém historickém úvodu v knize *Sto studentských revolucí*: „Společnost se nalézala v bodě, kdy vedení KSČ již nebylo schopno vládnout, ale opozice ještě nebyla připravena nebo schopna převzít moc.“⁴ Také fakt, že SSSR nebyl již schopný a ochotný užít násilí k udržení svých pozic ve východním bloku, můžeme chápat jako klíčový vnější faktor.

„Jaké jsou tedy hlavní argumenty pro použití slova revoluce? Především pohled k sousedům, tedy do Polska a Maďarska, opravňuje k opatrnosti před vylučováním revoluce z instrumentáře historika. Dlouhodobé, velmi postupné a na jednáních u kulatých stolů založené změny v Polsku a Maďarsku ukazují zcela jinou dynamiku. Právě toto srovnání ukazuje, že byt' jen potenciál násilnosti v Československu, jakkoli je z dlouhodobějšího pohledu poměrně nevýznamný, je oproti vzájemným garancím opozice a vládnoucí moci v Polsku a Maďarsku podstatně dramatičtější.“⁵

Všechny hlavní události se odehrály v Praze, nicméně svým dílem k přeměně přispěla i okolní města. Události podzimu 1989 v Plzni jsou zachyceny především v publikaci Miroslava Antona⁶ a rozhovorech jednotlivých účastníků. Naši čtyři narátoři jsou lidé, kteří sice nebyli přímo politicky aktivní, ale demonstrací v Plzni a Praze se aktivně účastnili, níže předkládáme jejich vzpomínky společně se stručným komentářem průběhu listopadu 1989 v Plzni.

Sametová revoluce v Plzni

První větší demonstrace roku 1989 se odehrála v Plzni již 6. května, a přestože nebyla oficiálně povolena, sešlo se asi 300-400 účastníků. Ti následně byli legitimováni příslušníky policejních složek a později pokutováni za nepovolené shromáždění.⁷ Zásahu na přípravě a organizaci této akce měly plzeňské občanské

89 – co se stalo na Národní. Lelokovice: Framesa, 2019. ISBN 9788090741447; OTÁHAL, Milan, VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 9788071063377.

⁴ OTÁHAL, Milan, VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 9788071063377, s. 24.

⁵ *Revoluce, nebo převrat?* [Online] Dostupné z URL: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/cesta-k-listopadu-1989/revoluce-nebo-prevrat/>> [cit. 2019-10-15].

⁶ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

⁷ „26. dubna byla Městským národním výborem města Plzně oznámena pokojná protifašistická demonstrace k osvobození města plánovaná na sobotu 6. května. Trojice oznamovatelů (Jiří Šašek, Jan Rampich a Jindřich Kolář) byla 5. května pozvána tzv. k projednání, na kterém byla demonstrace

iniciativy – Charta 77, Hnutí za občanskou svobodu, Demokratické iniciativy, Sdružení T. G. Masaryka a jednotlivci z řad Společnosti přátel USA. (Vaněk 1993: 94).

„V tom květnu to bylo, když se oslavovalo osvobození Americkou armádou, manžel tam dokonce fotil (originály několika fotografií přináší). Film museli vytočit a tajně odnést, aby je nechytily.“⁸

„...Vše vyvrcholilo první nepovolenou demonstrací za svobodu, která se konala v květnu 1989 na náměstí Míru v Plzni, pokud si tedy dobře vzpomínám. Zúčastnilo se jí zhruba 300 lidí a výkonná moc kupodivu nezasáhla.“⁹

Plzeňské hnutí odporu nebylo zdaleka tak konstituované jako to pražské. Na dalších demonstracích 21. srpna a 28. října se objevilo pouze několik desítek účastníků. Velká podpora byla proto směřována disentu do Prahy. Nikdo netušil, co se stane v Praze 17. listopadu. V Plzni se ten den odehrálo jen poklidné studentské shromáždění.¹⁰ V pátek 17. listopadu odpoledne v 16 hodin, v době, kdy se v Praze na Albertově v areálu Univerzity Karlovy sešli před budovou Patologického ústavu studenti, kteří poté šli v průvodu až na Národní třídu, se studenti sešli i v Plzni. V Kopeckého sadech přišla památku Jana Opletala uctít jen asi stovka studentů.¹¹

„Ne o tomhle nic vůbec nevím teda. Až ta stávka, když jsme šli ze Škodovky na náměstí.“¹²

18. listopadu se první jedinci v Plzni dozvídají o situaci v Praze, většinou z rádia Svobodná Evropa, nebo z německých televizí ARD a ZDF.¹³

---

po formální diskuzi zakázána. A ačkoliv byla většina organizátorů těsně před akcí zatčena a v pátek i sobotu 5. a 6. května 1989 probíhaly po celém městě ostentativní policejní manévry, demonstrace k uctění památky padlých amerických vojáků se přesto uskutečnila.“ Duben 1989: O válce jako za války. Zapomenutá demonstrace v Plzni. [Online] Dostupné z URL: <<https://plus.rozhlas.cz/duben-1989-o-valce-jako-za-valky-zapomenuta-demonstrace-v-plzni-7752471>> [cit. 2019-10-15].

⁸ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní O. B., bývalou pracovnící Škoda Plzeň, 1989 aktivní účastnicí protirežimních akcí, dne 2. 5. 2019 v Plzni.

⁹ Rozhovor Adély TRKOVSKÉ (studentky Katedry historie FPE ZČU) s panem J. Š., aktivním účastníkem protirežimních akcí, dne 12. 4. v Plzni.

¹⁰ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

¹¹ *Listopad 1989: Jak se revoluce odehrála na západě Čech*. Plzeňský deník. [Online] Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/kultura_region/listopad-1989-jak-se-revoluce-odehrala-na-zapade-cech-20141117.html> [cit. 2019-10-15].

¹² Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

¹³ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

„Viděla jsem to až v televizi a bylo to celej tejden. Myslím, že v tej televizi už to bylo i před sedmnáctým ty protesty a shromáždění a 17. to až vyvrcholilo.“¹⁴

„My v Plzni jsme se dozvíдали informace o dění v Praze zejména prostřednictvím západních vysílaček. Dokonce i v Československé televizi se objevovaly kusé informace o dění v Praze.“¹⁵

V Plzni vznikají první protestní petice. K protestnímu prohlášení dochází i v plzeňském divadle J. K. Tyla. Mezi hlavní postavy organizovaného hnutí odporu patřili například Josef Bernard, Ivan Čihák a další.¹⁶

„A taky vim, že v Plzni někdo v divadle stávkovali, ti herci a tak. A podporovali je známé osobnosti, ale to spíš v Praze asi.“¹⁷

V neděli 19. listopadu se objevují první jednotlivci mezi studenty, kteří počinají organizovat ostatní. Mezi jinými například student pedagogické fakulty Michal Šaman. Večer vyhláší stávkou DJKT, plánované představení se neodehrává. V pondělí se ke stávce připojuje i plzeňské divadlo Alfa. V tento den dochází také k ustanovení prvního stávkového výboru, a to výhradně ze studentů Lékařské fakulty pod vedením Marcela Hájka. V pondělí 20. listopadu studenti v Plzni začínají kooperovat s disentem. Jako první začali stávkou připravovat studenti lékařské fakulty. „*Děkan Macků nám předal klíče od fakulty a řekl, že bojujeme za svou budoucnost a že nám v tom nebude a nechce bránit,*“ vzpomíná Marcel Hájek.¹⁸ Lidé se v pondělí 20. listopadu také scházejí před Komorním divadlem Josefa Kajetána Tyla.¹⁹ Na počátku nového týdne se odehrálo setkání na půdě pedagogické fakulty. Děkan Brichta vystoupil proti protestům a odsoudil postup studentů. I přes nesouhlas vedení fakulty byl zvolen stávkový výbor, který děkan odmítl, ale toleroval stávkou studentů jako takovou.²⁰ V úterý 21. listopadu v Plzni proběhla první velká demonstrace, před lékařskou fakultou

¹⁴ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

¹⁵ Rozhovor Adély TRKOVSKÉ (studentky Katedry historie FPE ZČU) s panem J. Š., aktivním účastníkem protirežimních akcí, dne 12. 4. v Plzni.

¹⁶ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

¹⁷ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

¹⁸ *Listopad 1989: Jak se revoluce odehrála na západě Čech*. Plzeňský deník. [Online] Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/kultura_region/listopad-1989-jak-se-revoluce-odehrala-na-zapade-cech-20141117.html> [cit. 2019-10-15]. Některé zdroje také hovoří až o 6000 účastníků.

¹⁹ *Jak v roce 1989 pronikala revoluce do krajských měst*. Česká televize. [Online] Dostupné z URL: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1008378-jak-v-roce-1989-pronikala-revoluce-do-krajskych-mest>> [cit. 2019-10-15].

²⁰ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

se sešlo asi tři tisíce lidí.²¹ I ve středu 22. listopadu se konala několikatisícová demonstrace tentokrát na náměstí Republiky. K občanům zde promluvili Miroslav Anton, Bernard, Samková zpívala hymnu. Dav skandoval různá hesla – už je to tady, sláva studentům...

„Na Samkovou si pamatuju, jak zpívala hymnu, na tom shromáždění jsme myslím byli, ale už si to moc nepamatuju, tady na téhle fotce to je ona (ukazuje herečku na své fotografii).“²²

Ve 20:00 je ustanoveno Občanské fórum.²³ OF v Plzni založili a reprezentovali známí příslušníci Undergroundu a nezávislých iniciativ. Mezi jinými například Miroslav Anton, který o plzeňském revolučním listopadu později napsal knihu, ze které také čerpá tento příspěvek. Oficiálními mluvčími OF se stali: František Navrátil, Miroslav Anton, Marcel Hájek, Vladimír Líbal, Alexandra Procházková a Jiří Šašek.²⁴

V zakládacím prohlášení se OF v Plzni přihlásilo k OF v Praze. Vyzývá ke spolupráci všechny občany, zástupce všech podniků a institucí v Plzni. Zakladatelé plzeňského OF si plně uvědomovali důležitost angažovanosti dělníků. Tento první oficiální dokument byl podepsán všemi zástupci, kteří byli přítomni založení Občanského fóra v Plzni. Na dokumentu se objevila čtyři jména s kontaktními adresami: František Fabian (Obroda), Miroslav Anton (Literární klub Plzeň), Vladimír Líbal (HOS) a Petr Formánek (Charta 77). Přirozenými partnery se stali studenti, členové divadel a umělci.²⁵ Milice strhávají plakáty, studenti rychle vylepují nové, v Plzni je také celkový nedostatek novinových tiskovin. Plakátů v ulicích postupně přibývá. Většinou se jedná jen o nápisy napsané na čtvrtce, případně papíru. Tato iniciativa pochází z velké většiny od studentů.²⁶ Vzhledem k aktivitě milic určitě obyčejní občané cítili také pocit strachu z eskalace situace.

„Měli jsme i strach, jako aby to nepřerostlo do nějaký války.“

²¹ Listopad 1989: *Jak se revoluce odehrála na západě Čech*. Plzeňský deník. [Online] Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/kultura_region/listopad-1989-jak-se-revoluce-odehrala-na-zapade-cech-20141117.html> [cit. 2019-10-15].

²² Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní O. B., bývalou pracovnící Škoda Plzeň, 1989 aktivní účastnicí protirežimních akcí, dne 2. 5. 2019 v Plzni.

²³ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

²⁴ *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách* [sborník]. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4.

²⁵ KRATOCHVÍLOVÁ, Lucie. *Listopad 1989 a přechod k demokracii na lokální úrovni studie vybraného města (Plzeň)*. Plzeň, 2017. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická, s. 30 podle Anton 1999, 44-47.

²⁶ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

Do občanský války, aby tu nebyly útoky vojáků a esembáků. Tak jsem radši nechodila ani po Plzni, aby mi někdo nezatkl. ²⁷

23. listopadu je znovu uspořádáno setkání na náměstí Republiky. Dorazilo zřejmě kolem 10 000 lidí. Studenti fakulty pedagogické obsazují konečně také budovu ve Veleslavínově ulici. ²⁸

Další den se na akci na náměstí Republiky objevilo již 20 000 lidí. Ze známých osobností vystupuje například Pavel Bobek. Dochází ke čtení svědectví ze 17. listopadu. Byl také oznámen plán uspořádat generální stávku, a to s platností od 12:00 dne 27. listopadu. V reakci na revoluční dění odstupuje ze své funkce Miloš Jakeš. Díky tomu se značně uvolňuje vysílání České televize. Ukazují se záběry z Národní třídy a také se vysílají první rozhovory se studenty. ²⁹

„Na to si pamatuju, jak se začaly vysílat věci, který předtím nešly v televizi, i ty zmlácený studenty a tak. ³⁰

V pondělí 27. listopadu přichází den generální stávky. Generální stávka mezi 12. a 14. hodinou proběhla na celém území ČSSR, ve všech městech a obcích, ve většině továren, podniků a institucí. Nepřetržité provozy projevily solidaritu manifestačně. Dle průzkumu Ústavu pro výzkum veřejného mínění se stávky zúčastnilo 75 % občanů. ³¹

Před branami Škodovky od časného rána stojí studenti a rozdávají letáky. Vevnitř Škodovky zase zaznívají pokyny od vedení, aby se stávkovalo jen symbolicky. ³²

„To si nepamatuju, já si jen pamatuju, jak jsme šli průvodem. To jsme asi ve dvanáct vyšli na náměstí. V práci to bylo tak, že mladý byli pro, ty byli všichni nadšený. Nás tam bylo osm v kanceláři. Čtyři byli starý před důchodem a čtyři jsme byli mladý. Tak mladý jsme byli nadšený a starý byli proti a říkali abychom se nepodávali tomu nadšení, že uvidíme, že komunismus byl lepší. Myslím, že nějaká z nich byla i ve straně, ta šéfová. ³³

²⁷ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

²⁸ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

²⁹ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

³⁰ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s panem J. M., bývalým dělníkem Škoda Plzeň, 1989 na pozici pracovníka ve výrobě, dne 2. 4. 2019 v Plzni.

³¹ VLČEK Tomáš. *Sametová revoluce 1989 pondělí 27. listopadu 1989*. [Online] Dostupné z URL: <http://www.totalita.cz/1989/1989_1127.php> [cit. 2019-10-15].

³² ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

³³ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní

„Tam bylo všude lidí, už ani nevím, jestli studenti. Víím, že ve Škodovce se hodně orodovalo, i přes rozhlas a tak. Větší to ale bylo v Praze to povstání. Ve Škodovce bylo shromáždění u Lenina u pomníku u první brány a pak se šlo průvodem na náměstí.“³⁴

„Když po nějaké době byla vyhlášena generální stávka, ke které se přidala celá plzeňská Škodovka, kde jsem tehdy pracoval, bylo rozhodnuto. Pod tlakem okolností se vládnoucí garnitura musela vzdát svých pozic a předat moc novým vůdcům, kteří vzešli zejména ze signatářů Charty 77 a vyhozených komunistů z roku 1968.“³⁵

Škodovka byla velice důležitá, protože měla 40 000 zaměstnanců a reprezentovali jí především dělníci zaměstnanci, o které se režim opíral.³⁶ Protesty proti režimu vedl uvnitř podniku především Josef Bernard. Ve Škodovce proběhla manifestace, zpívala se hymna a poté padl dotaz, kdo se vydá na náměstí Republiky. 20 000 lidí zvedlo ruku a ve 13:00 se tento zástup vydal hromadně na náměstí.³⁷

„Vyšli jsme první bránou a pak po Tylově myslím a potom na náměstí i nějaký transparenty tam byly, ale my jsme je neměli. My jsme zvonili jenom klíčkama asi. No říkaly se ty hesla, třeba to už je to tady, a to už nevím, to si nepamatuju. Víím, že jsme došli na náměstí a tam už mluvili lidé.“³⁸

Zde se vystřídali s účastníky předchozího setkání, kteří se již postupně rozházeli. Vyvolávala se hesla, plzeňští obyvatelé přivítali, že je Škodovka z velké části na straně protestů. Tento okamžik byl důležitým mezníkem plzeňských protestů. Režim rázem ztratil svoji oporu v dělnících.³⁹

„Jo to tam byli už nějaký myslím, že jsme se k nim připojili. Bylo tam pódium a střídali se řečníci a taky se zpívala hymna. Cítila jsem, že už to bude lepší, až ten komunismus bude pryč, to už jsem neměla takovej strach, jako když to začínalo. Zdálo se mi, že jsme tam všichni za jedno, nebo nevím, jak to jinak říct.“⁴⁰

Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

³⁴ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s panem J. M., bývalým dělníkem Škoda Plzeň, 1989 na pozici pracovníka ve výrobě, dne 2. 4. 2019 v Plzni.

³⁵ Rozhovor Adély TRKOVSKÉ (studentky Katedry historie FPE ZČU) s panem J. Š., aktivním účastníkem protirežimních akcí, dne 12. 4. v Plzni.

³⁶ *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách* [sborník]. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4.

³⁷ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

³⁸ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

³⁹ ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

⁴⁰ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní

V úterý se pokračovalo ve stávce. Shromáždění na náměstí Republiky podporovalo požadavky Občanského fóra. „*Po generální stávce Občanské fórum Západočeského kraje začíná navazovat kontakty se státními orgány a složkami Národní fronty. Fórum v kraji se řídí centrálně stanovenými zásadami. Shoduje se s vedením podniku Škoda na jednotném postupu. Upresnili si okruh otázek, které chtějí projednat s hospodářským vedením závodu (Pravda 29. 11. 1989: 1-2). První koordinační schůzka se zástupci Občanského fóra všech závodů a odborových organizací podniku Škoda Plzeň se konala 7. prosince 1989. Zástupci jednání si zvolili sedmičlenný koordinační výbor OF Škoda a přijali programové zásady pro jeho další působení (Pravda 8. 12. 1989: 2).*“⁴¹

Vývoj v Plzni poté navazuje na celonárodní dění, v jehož centru ležela samozřejmě Praha. Po rezignaci Miloše Jakeše na pozici generálního tajemníka ÚV KSČ ze dne 24. listopadu, obrovských demonstrací na Letné, slibu nové vlády a několika dalších politických změn, vznikla 10. prosince 1989 jedenadvacetičlenná federální vláda. Do jejího čela se dočasně postavil Marián Čalfa. Komunisté se poprvé po 41 letech ocitli v menšině. Tato vláda ještě složila slib do rukou prezidenta Husáka, který poté abdikoval. Vznikla tak vláda tzv. národního porozumění. Jako hlavní kandidát na prezidenta republiky byl vybrán Václav Havel.⁴²

Jak hodnotíte vývoj po roce 1989?

*„No máme se teďko lepší, ale starý lidi s tím nesouhlasí, ty říkají, že bylo lepší v komunismu a taky můj známý z NDR hrozil, abychom tu novou republiku nepodporovali, že komunisti jsou nejlepší a že nám sem najedou cizí firmy a celý nás zruinujou. Myslím, že je větší svoboda, ale zase nebyly takový rozdíly v platech, ředitel tehda míval jenom o trochu víc, teď jsou ty rozdíly mnohem větší, ale zase se může jezdit do ciziny, můžou se říkat názory, chodit k volbách a volit se kdo chce, takže myslím celkově je to lepší.“*⁴³

„To víš, něco je lepší, něco je horší. V obchodech si teď koupíš, co chceš a můžeš jezdit kam chceš, ale zase rozdíly mezi lidma jsou teď velký. Ti boháči si žijou dobře a chudáci chodí do práce a maj sotva na nájem.“

Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

⁴¹ KRATOCHVÍLOVÁ, Lucie. Listopad 1989 a přechod k demokracii na lokální úrovni studie vybraného města (Plzeň). Plzeň, 2017. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická, s. 32-33.

⁴² ŠAJTAR, Jaroslav. *Chronologie událostí bouřlivého roku 1989, které vedly k sametové revoluci v Československu* [Online] Dostupné z URL: <<https://www.reflex.cz/rok-1989-sametova-revoluce>> [cit. 2019-10-15].

⁴³ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

Ani už se tak nestaví jako za komunistů, to se postavilo tolik věcí v Plzni. Dneska se tam nepostaví nic. Na auto jsem si vydělal rychlejc, bydlení bylo levnější. Takže je to dobře, že byla ta revoluce, ale zase tak růžový to dneska není, jak si to ty lidi tehdá představovali.“⁴⁴

„Rozhodně se máme líp. Přece jen ta svoboda slova není k zahoezení, můžeme jezdit kam chceme, říkat co chceme. Mě se nelíbilo hlavně to, že nás nutili dělat věci, co nechceme, to teď není. A to zboží v obchodech, to je jasný, ten rozdíl. Prostě považuju to za pozitivní, i když se moje očekávání určitě nesplnila na sto procent, ten vývoj je spíš k lepšímu.“⁴⁵

A: „Jak vnímáš důsledky revoluce nyní?“

J: „V některých věcech se moje očekávání naplnila, vadí mi ale věčné hašteření politiků, také mezinárodní situace není příliš dobrá.“

A: „Jak si myslíš, že by se Tvůj život odvíjel, kdyby revoluce neproběhla?“

J: „V roce 1988 jsem vážně uvažoval o emigraci. Bohužel v té době nebylo možné vycestovat na Západ, takže jsem se smířil se situací v tehdejší Československu. Dnes si myslím, že by to byla chyba. Člověk může být prospěšný své vlasti doma, i když situace není příznivá.“

A: „Jsi tedy zpětně rád, že se revoluce uskutečnila?“

J: „Každopádně musím říct, že ano. Myslím si, že změny byly k lepšímu a naše země se zařadila mezi civilizované evropské státy.“

A: „Jak bys tedy shrnul události listopadu 1989?“

J: „Po temném čtyřicetiletém totalitním období jsme začali konečně svobodně dýchat a užívat si znovunabyté svobody. Sametová revoluce prolomila ledy a dala nám naději, že se naše životy budou ubírat jiným směrem. Dnes opravdu záleží na každém, jak se snaží a jak je pilný. Pokud někdo chce, může svobodně studovat, pracovat v oboru, který ho naplňuje, a to bez omezení. Myslím si, že kdybych studoval střední školu v porevolučním období, dosáhl bych vyšší pracovní pozice, než ve které působím nyní. V tehdejší době mi bohužel scházela motivace k sebevzdělání. Jsem rád, že revoluce proběhla a myslím si, že její důsledky jsou určitě kladné.“⁴⁶

⁴⁴ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s panem J. M., bývalým dělníkem Škoda Plzeň, 1989 na pozici pracovníka ve výrobě, dne 2. 4. 2019 v Plzni.

⁴⁵ Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní O. B., bývalou pracovnící Škoda Plzeň, 1989 aktivní účastnicí protirežimních akcí, dne 2. 5. 2019 v Plzni.

⁴⁶ Rozhovor Adély TRKOVSKÉ (studentky Katedry historie FPE ZČU) s panem J. Š., aktivním účastníkem protirežimních akcí, dne 12. 4. v Plzni.

Použité zdroje / References

Literatura

ANTON Miroslav. *Listopad 1989 v Plzni*. Plzeň: Nava, 1999. ISBN 80-86473-55-4.

HRADIL, Radomil. *17. listopad 89 – co se stalo na Národní*. Lelokovice: Framesa, 2019. ISBN 9788090741447;

KRATOCHVÍLOVÁ, Lucie. *Listopad 1989 a přechod k demokracii na lokální úrovni studie vybraného města (Plzeň)*. Plzeň, 2017. bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta filozofická.

OTÁHAL, Milan, VANĚK, Miroslav. *Sto studentských revolucí*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 9788071063377.

Rok 1989 v Plzni a západních Čechách [sborník]. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003. ISBN 80-86473-55-4.

Internetové zdroje

Mýty a realita 17. listopadu 1989: žádné drama, nebo pouliční masakr? [Online] Dostupné z URL: <https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/17-listopad-sametova-revoluce-myty-historie-narodni-trida-zasah-stb-komunismus_1711210630_ber> [cit. 2019-10-15].

Zárok SNB 17. listopadu nebyl MASA KR - Prezident Miloš Zeman - (Český rozhlas). [Online] Dostupné z URL: <<https://www.youtube.com/watch?v=CqINT-N20WOU>> [cit. 2019-10-15].

První vysílání záběrů ze 17. listopadu 1989. [Online] Dostupné z URL: <<https://www.youtube.com/watch?v=f2fGdV43hhk>> [cit. 2019-10-15].;

Revoluce, nebo převrat? [Online] Dostupné z URL: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/cesta-k-listopadu-1989/revoluce-nebo-prevrat/>> [cit. 2019-10-15].

Listopad 1989: Jak se revoluce odehrála na západě Čech. Plzeňský deník. [Online] Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/kultura_region/listopad-1989-jak-se-revoluce-odehrala-na-zapade-cech-20141117.html> [cit. 2019-10-15].

Duben 1989: O válce jako za války. Zapomenutá demonstrace v Plzni. [Online] Dostupné z URL: <<https://plus.rozhlas.cz/duben-1989-o-valce-jako-za-valky-zapomenuta-demonstrace-v-plzni-7752471>> [cit. 2019-10-15].

ŠAJTAR, Jaroslav. *Chronologie událostí bouřlivého roku 1989, které vedly k sametové revoluci v Československu* [Online] Dostupné z URL: <<https://www.reflex.cz/rok-1989-sametova-revoluce>> [cit. 2019-10-15].

Listopad 1989: Jak se revoluce odehrála na západě Čech. Plzeňský deník. [Online] Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/kultura_region/listopad-1989-jak-se-revoluce-odehrala-na-zapade-cech-20141117.html> [cit. 2019-10-15]. Některé zdroje také hovoří až o 6000 účastníků.

Jak v roce 1989 pronikala revoluce do krajských měst. Česká televize. [Online] Dostupné z URL: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/1008378-jak-v-roce-1989-pronikala-revoluce-do-krajskych-mest>> [cit. 2019-10-15].

VLČEK Tomáš. *Sametová revoluce 1989 pondělí 27. listopadu 1989.* [Online] Dostupné z URL: <http://www.totalita.cz/1989/1989_1127.php> [cit. 2019-10-15].

Rozhovory

Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní O. B., bývalou pracovnící Škoda Plzeň, 1989 aktivní účastnicí protirežimních akcí, dne 2. 5. 2019 v Plzni.

Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s paní I. S., bývalou účetní Škoda Plzeň, 1989 na pozici mzdová účetní, dne 16. 4. 2019 v Plzni.

Rozhovor Petra MALECHY (studenta Katedry historie FPE ZČU) s panem J. M., bývalým dělníkem Škoda Plzeň, 1989 na pozici pracovníka ve výrobě, dne 2. 4. 2019 v Plzni.

Rozhovor Adély TRKOVSKÉ (studentky Katedry historie FPE ZČU) s panem J. Š., aktivním účastníkem protirežimních akcí, dne 12. 4. v Plzni.

Ukázky vítězných prací ze soutěže SOHI 2019: Hrdinové našich rodičů a prarodičů aneb „Chtěl jsem být jako...“

První kategorie (6. - 7. třída, prima – sekunda), 1. místo

Chtěl jsem být jako...

Karolína Šnebergová (Gymnázium a SOŠ Rokycany)

Moje babička se narodila v padesátých letech minulého století, kdy televize ještě nebyla součástí domácností, a tedy její hrdinové se objevovali na stránkách knížek, v kině anebo v jejím okolí. V kině obdivovala Vinnetoua, Old Shatterhanda a jejich společnou lásku Nšo-či, knihy dostávala každé Vánoce, vzpomíná na Juráška, Malého Bobše, Čuka a Geka, Robinsonku. Jejími největšími hrdiny však nebyli ti knižní. Vyrůstala ve společné domácnosti kromě svých rodičů i se svými prarodiči a hodně času trávila v jejich společnosti, kdy jí vyprávěli o svém životě, jejím prvním skutečným hrdinou tak byl právě její dědeček. Velmi důležitou roli pak hrál v jejím životě i její o dva a půl roku starší bratr. Ve vsi byla parta jeho kamarádů, moje babička v nejbližším okolí žádnou vrstevnici neměla, neustále se tedy snažila držet v jejich blízkosti. Kam se hnuli oni, běžela za nimi. Když lezli po stromech a trhali třešně, stála pod nimi a prosila také o nějaké, a když jí odmítli, naučila se vylézt na strom za nimi. V jejich vsi byla zřícenina hradu, i tam se snažila svému bratrovci stačit v lezení a zdolávání překážek.

I moje maminka vyrůstala na vsi, byla to sousední od té babiččiny, ale bylo to o třicet let později. Do domácností už přišla televize se svým pravidelným večerníčkem, kdy stateční, chytří a kamarádští byli Rákosníček, Křemílek a Vochoomůrka, Maxipes Fík. Odpolední pořady, jako byla Vega a Magion, vysílaly animované seriály, například Podivuhodná dobrodružství rodiny Smolíkovy, kde Ládínek v každém díle zažíval nové příhody a vítězil svojí odvahou. Když bylo mamince jako mně, přišla sametová revoluce a s ní i velký převrat v televizním vysílání, kde se začali objevovat seriály z dílny Walta Disneye – Chip a Dale, Kačer Donald, Micky Mouse a další. Největší úspěch u maminky však sklídil hraný seriál Beverly Hills 902 10, kde sourozenci Brendon a Brenda Walshovi se

svými přáteli Dylenem, Kelly, Donou, Davidem a Andreou zažívali teenagerovské starosti, žili životem středoškoláků se všemi úspěchy i neúspěchy. O všem mluvili, všechno nahlas řešili a snem mnoha maminčiných vrstevníků i jí samotné bylo žít jako oni. I přes záplavu televizních pořadů moje maminka nepřestala číst knížky, které ji provázely již od dětství. V dětství četla samozřejmě pohádky, v mém věku to byly už především dívčí romány od Stanislava Rudolfa – Pusinky, Markéty Zinnerové – Tajemství proutěného košíku a Lenky Lanzové – Miluji tě, Adame. Byla nejen velký čtenář, ale měla také moc ráda hudbu a tedy jejím snem bylo svého času i stát se zpěvačkou jako Iveta Bartošová. Svoji lásku ke knihám navzdory televizi se mi snažila moje maminka předat každovečerním předčítáním knížek. Četla mi i svoji oblíbenou knížku o Kájovi Maříkovi, který vyrůstal v hájovně, přátelil se se Zdeňou a s ní zažíval každodenní dobrodružství vzhledem ke své trochu neposlušné povaze. Měl však neobyčejně dobré srdce.

Přes veškerou maminčinu snahu jsem si ale oblíbila více televizi s jejím animovanými hrdiny jako byl Maxipes Fík a Mickey Mouse. Mojí nejoblíbenější hranou pohádkou se stalo Tajemství staré Bambitky, kdy jsem chtěla být jako Anička, nosila jsem stejné šaty a stejný účes, znala jsem celou pohádku doslova nazpaměť, dostala jsem i knižní podobu této pohádky a naučila jsem se díky písničkám z ní zpívat. Všichni to o mě věděli a vždy, když šla pohádka v televizi, jsem dostávala zprávy nebo mi kamarádi volali, abych ji neprošvihla. Dnes však asi většina mých vrstevníků opustila knížky i televizi a propadli youtube, kde sledují své hrdiny podle svých zájmů. Zprvu jsem sledovala cokoli, co kdo vysílal. Pak jsem si našla Jirku Krále a zaměřila jsem se na kreativní hru Minecraft. Teď už sleduji převážně holčičí videa, kde mluví o svých zájmech jako je gymnastika, tanec a zpěv, ale i obyčejné holčičí starosti. Chtěla bych být jako ony, což vlastně jsem, jen to nezveřejňuji. Mým největším koníčkem je hudba a inspirací se mi stala patnáctiletá Američanka Grace Vanderwaal, která si skládá své písničky sama. Díky ní jsem objevila ukulele a začal mě opravdu hodně bavit zpěv. Vloni jsem dostala lístky na koncert skupiny The Tap Tap, jejíž písničky se mi už dřív moc líbily a fascinovala mě jejich energie a obrovská chuť hrát a zpívat navzdory jejich postižení, jsou pro mě velkými hrdiny.

Každá z nás, babička, maminka i já, jsme měly nebo máme své hrdiny, kteří nás inspirují a díky nim dokážeme třeba i to, co jsme si předtím neuměli představit, a je jedno, jestli to byl dědeček nebo bratr, žijící ve společném domku, nebo zpěvačka, žijící na opačné straně zeměkoule, jestli jde o to vylézt na strom nebo se naučit zpívat. Najít si hrdinu není těžké, protože jsou to všichni kolem nás, záleží, jak se na ně díváme.

Druhá kategorie (8. - 9. třída, tercie – kvarta), 1. místo

Chtěla jsem být jako...

Anežka Brahová (Gymnázium Stříbro)

Je neskutečné, jak moc zaleží na pojetí této věty. Jak moc se mohou lišit odpovědi založené na úhlu pohledu. „Kým jsi chtěla být, když jsi byla malá?“ Je to souvětí, přec věta jednoduchá. Položila jsem ji dvěma ženám, které znám celý život. Celý *svůj* život. A dokonce ony samy musely dlouho přemýšlet.

Moje babička mi řekla, že žádný vzor, hrdinu nebo idol jednoduše neměla, protože na to nebyl čas. Že měla vlastní život a ani ji nenapadlo nad tím přemýšlet. Myslím, že je to dobře, že během dospívání měla plno zájmů. Například mi vyprávěla, že celé dny „létala“ venku s kamarády a když byla starší, tak přišla éra vesnických zábav. „Chodívali jsme na čaje.“ vyjádřila se. Možná jsem paranoidní, ale nemohla jsem si pomoci. Z oděru její odpovědi jsem cítila ten typický názor, který chovají starší lidé k naší generaci. Jako by vyprávěla letní vzpomínky ze svého dětství, ale ve skutečnosti mi vmetala do obličej, že celá naše generace je zkažená, že nic pořádně neumíme a že jsme pořád jenom na „těch internetech“. I přesto, že si myslím, že její pohled je uměle zkeslený a mylný, obávám se, že kdyby se role obrátily, situace by se moc nezměnila.

Odvedla jsem pozornost zpět na to, koho obdivovala. Když jsem se zeptala tímto způsobem, tak to byla zpěvačka Marie Rottrová.

Moje mamka nad tím přemýšlela snad ještě déle. To, že v mém věku už chodila na střední školu a pobývala na internátu, způsobilo, že často vzhlížela k lidem ve svém okolí. Ke starším spolužačkám. To by bylo neskutečně těžké téma k charakteristice, protože ti lidé už prakticky neexistují. Změnili se. Měníme se každou chvíli, která je menší než setina vteřiny, ale v tomto věku, kdy ani nevíte, kdo jste, jsou změny předcházející vývoj osobnosti obzvlášť viditelné. Nemám žádné představy o tom, jaké ty starší spolužačky byly. Prosila jsem, aby nad tím ještě chvíli přemýšlela...

Karel Kryl, to byla odpověď, která přišla potom, a ze které jsem byla úplně nadšená. Protože to na své mamince obdivuji zase já a jsem ráda, že jsem zdědila její smysl pro spravedlnost a stejné morální hodnoty. Karla Kryla máme rády obě.

Neznám ho asi tak dobře jako ona. Těžko posoudím, zda to, co říká, chápeme stejně. Těžko posoudit, zda to vůbec chápeme. Ale to, že ona zažila minulý režim, ještě neznamena, že pojem „nesvoboda“ je mi naprosto cizí a nesrozumitelný. Když začne hrát „Bratříčku, zavírej vrátka“ slzy se nám do očí hrnou oběma stejně. Poté si ještě vzpomněla na svou maminku. „Jak jsem ni mohla zapomenout?“ stěžovala si.

Pro mě je to těžší. Já nelovím v paměti, takže mi na mysli nevytane ten nejdůležitější člověk, který by mi byl vzorem. Musím se prodírat databází osob, do kterých jsem dříve měla nutkání se stylizovat, nebo které mě inspirují. Je jich tolik. Jeden není důležitější než druhý. Létaji mi hlavou tak, že by si Milada Horáková mohla podat ruku s Kurtem Cobainem. Myslím, že jsem jimi přeplněná. Připadám si jako muzeum fosilií, protože každý můj vzor ve mně zanechal otisk.

Asi rok zpátky jsem si začala lepit fotografie fiktivních postav i reálných osob na bok mé skříně. Teď jsem napočítala 52 lidí, kteří mě za posledních 365 dnů nějak ovlivnili. Například ve středu horní části skříně je izolepou přichycen T. G. Masaryk. Vedle Václava Havla a Jana Palacha tam také ale můžete najít třeba Clementine, postavu z filmu „**Eternal Sunshine of the Spotless Mind**“, která má modré vlasy. To je taky důvod, proč mě tak uchvátila. Dál na moji „stěnu slávy“ patří třeba Max z amerického seriálu „*Two Broke Girls*“. To je drzá holka s vulgárním humorem, která nosí výraznou, červenou rtěnku a pracuje jako servírka. Patří na moji skříň úplně stejně, jako například postava z filmu Dánská dívka. Ten byl natočený podle pravdivého příběhu prvního muže, který kdy podstoupil operaci změny pohlaví. Patří tam i její manželka, jenž ji plně podporovala, protože věděla, že jinak nemůže být opravdu sama sebou a šťastná.

Pokud byste si z každého z nich odnesli to, co zapřičiňuje, že jsou vylepeni v mém pokoji, mohli byste být „dokonalý“ člověk. Proč je slovo *dokonalý* v uvozovkách? Chtěla jsem tím vyjádřit jeho subjektivitu. Nepředstavujte si pod tím dokonalost opálených modelek v slušivých plavkách na pláži. Jejich instagramové fotky, které jsou upravovány v různých programech, aby se ubralo na velikosti stehů a přidalo na velikosti rtů. Fotky, ve kterých není ani troška pravdy. Fotky, které vytvářejí nespelnitelné ideály pro mnoho mladých lidí. Fotky, pod nimiž ovšem nesmí chybět srdceryvný citát o sebelásce a o kráse v odlišnosti.

Jak by si možná moje babička myslela, to není vina internetu. Člověk má neustálou potřebu porovnávat se s ostatními i v reálném životě. Dovoluji si říct, že více jak padesát procent mých znalostí pochází právě ze sociálních sítí. Díky nim se denně dozvídám tucty nových informací. Ať už se raduji z toho, že Evropská

unie schválila novelu o zákazu výroby jednorázových plastů, závidím Slovensku jejich novou prezidentku, nebo se dozvídám, že během dne jsou na světě zabity tři miliardy zvířat a že každý rok se vyhodí dvacet jedna miliard tun oblečení, vyrobeného dětmi a ženami ve špatných podmínkách za nehorázně nízké mzdy a že to samé oblečení se projede několik tisíc kilometrů, aby nám mohlo být nabízeno jako zboží, které nutně potřebujeme... Všechno to je zásluha těch, kteří se rozhodli platformy, původně využívané k zábavě, změnit na způsob, jakým věci měnit. A právě takovéto lidi si volím za své vzory.

Nemyslím pouze ty, co se rozhodli svůj způsob života sdílet a tím vzdělávat a motivovat ostatní, ale i ty, kteří se snaží být lepší každý den. Co každý den, být lepším člověkem každou chvíli, menší než setina vteřiny. Tak si představuji lidskou dokonalost.

Pokud přemýšlíte nad věcmi, které děláte, jste mým vzorem. Pokud se snažíte nikomu vědomě neubližovat, jste mým vzorem. Pokud se nebojíte prosazovat to, co si myslíte, že je správné, jste mým vzorem. Pokud odmítáte bezmyšlenkovitě přijímat názory za své, jste mým vzorem. Pokud nedáváte přednost pohodlnosti před spravedlností, jste mým vzorem. Pokud se nepovyšujete nad ostatní, tolerujete víry a nezakazujete lásku všem bez rozdílů, pokud děláte věci z dobrých důvodů, jste mým vzorem. Pokud ostatní neodsuzujete, jste mým vzorem. Pokud si nezakrýváte oči před bezprávím, dávejte si pozor, abych vás nepřilepila na skříň, protože jste mým vzorem. A pokud tohle všechno ještě neděláte, moc vás prosím: **Bud'te mým vzorem.**

Recenze / Reviews

HOUDA, Přemysl. *Normalizační festival: Socialistické paradoxy a postsocialistické korekce*. Praha: Karolinum, 2019. 180 s. ISBN 978-80-246-4387-8.

Igor Zavorotchenko

In certain period of the 20th century the flag idea of one trendy stream in the Western historiographic was a desire to use mathematical and science methods and instruments in historical researches. Today there are much less enthusiasts of that concept, and for the rest of historians the fundamental distinction between methodologies in Science and Humanitarian studies seems to become obviously. Nevertheless, even today we could see the excellent examples the historian use in his book the mathematical subject.

The subject is the Mobius strip, famous geometrical figure. The historian is PhDr. Přemysl Houda, Ph.D. from Prague. The book is his *Normalizační festival: Socialistické paradoxy a postsocialistické korekce*. And in my opinion the way to applicate the specific mathematical subject to a historiographic text is the pretty best one from all available ways: the Mobius strip serves for the author as nothing else but a brilliant metaphor, which helps to illustrate the ideas of his book about late socialistic era in Czechoslovakia.

In general, using some metaphors, allusions and parallels turned out quite worthy for the monography on the issue. It's not accidentally, because the author concluded the period shouldn't be describe in black and white, nor even in any predeterminate colours at all. He regards the contemporary mainstream discourse using for *normalization* age describing is insufficient for the topic discussion. The phenomena are much more complicated and need much more complex patterns for understanding.

Thus, the book's reader would be happy to confront with the collection of very interesting conception and ideas of the prominent intellectuals, as the American anthropologist A. Yurchak, the Italian historian A. Portelli, the French philosopher M. Foucault, the Italian writer and semiologist U. Eco, the French

sociologist and philosopher P. Bourdieu, the French anthropologist C. Levi-Strauss, the Russian philosopher and philologist M. Bachtin, the French philosopher and literature theoretician J. Derrida, the psychoanalyze founder S. Freud. That's just enough of the outstanding names to make the book's content interesting, isn't it?

And actually, the book not only concerns the ideas mentioned above but is built on the wide base of interviews of active actors of events and some documents from their personal and public archives. What are the actors we are talking about? It's a line of folk-artists and folk-concerts organisers, as J. Nohavice, M. Kaplan, K. Pokeš, M. Petriščák, J. Poláková, Z. Červená, J. Šrejber. Properly, why these ones?

To analyse the period researched P. Houda has pitched upon the specific field and the perspective: the folk music environment of the time. It became possible to him to thoroughly explore all the things. But it also gives him a try to generalize and summarize his conclusion much wider out of the folk music sphere itself as well. Frankly speaking, the proposed patterns likely is suitable for the late socialistic society and public sphere in Czechoslovakia generally.

In this way P. Houda has problematised the present depiction of that time and the use for it the term *grey zone*, or *island of freedom*, or *living in truth/in a lie*, and offer the alternative model. What are the essential points of such a model? Let's read the book!

KRÁTKÁ, Lenka. *Letos musíme být spokojenější než loni!: proměny české firemní kultury po roce 1989*. Praha: Karolinum, 2019. 214 s. ISBN 978-80-246-4385-4.

Marek Skála

Jen dva měsíce před výročím třiceti let od pádu komunistického režimu, v září roku 2019, vydalo nakladatelství Karolinum publikaci, která je završením několikaletého úsilí historičky Lenky Krátké. Ta v současné době vyučuje na Fakultě humanitních studií UK a působí jako vědecká tajemnice Ústavu soudobých dějin AV ČR v Praze. Výše zmíněný zlomový okamžik listopadu 1989 je pomyslným počátkem období, pro které se vžil název transformace. Tedy úsek dějin, na který se ve svém badatelském úsilí autorka zaměřila. Cílem publikace je postihnout proměny firemní kultury ve firmách se zahraniční kapitálovou účastí, a to optikou jejich zaměstnanců. Mapuje vývoj atmosféry v těchto firmách, nositelích “západní” firemní kultury, od počáteční euforie devadesátých let až do doby současné. Z takového časového rozpětí a zvoleného tématu plyne i nutnost značné interdisciplinarit provedeného výzkumu.

Pramenná základna studie se skládá z obsáhlého spektra zdrojů, zahrnující především data získaná metodou kvalitativního dotazování, která tvoří základní páteř výzkumu. O rozsáhlém záběru metody orální historie svědčí i počet třiceti jedna respondentů, kteří ve sledované etapě získali zkušenost u devadesáti osmi zaměstnavatelů, což lze považovat za počet více než dostatečný. Vedle narativních pramenů využila autorka již existující literaturu z široké sféry oborů, namátkou lze jmenovat ekonomii, personalistiku či sociologii. S ohledem na soudobost tématu čerpala také z pramenů audiovizuálních či dokonce ze zdroje, který není v historické vědě dosud příliš často vídaný – z diskuse na specializovaných webech. To vše ve výsledku dopomáhá k podání velice plastického obrazu vývoje firemní kultury.

Publikace je po krátkém poděkování uvedena kapitolou *Bylo to najednou jiné*. Ta nastiňuje problematiku, jíž se kniha zabývá, zároveň teoreticky a metodologicky ukotvuje badání do kontextu společenskovědních disciplín, přičemž vysvětluje dva výchozí předpoklady pro studium firemní kultury. Prvním je konstrukce ideálního neoliberálního já, ta v následujících tematických kapitolách

slouží jako určitý interpretační rámec. Druhým výchozím předpokladem je všudypřítomnost a zároveň odosobněnost personálního oddělení. Následující kapitola *Oni nevěděli, my jsme nevěděli*. sleduje vývoj firemní kultury od počátku transformace do současnosti, a to prizmatem zaměstnanců jedné firmy. Popisuje setkávání se s novým prostředím i adaptaci na zcela nové pracovní návyky a přístup k pracovníkům. Ku prospěchu věci je i ta skutečnost, že k případu jedné firmy autorka získala výpovědi jak narátorů, kteří část života strávili v podnicích před listopadovým převratem, tak i od mužů a žen narozených na sklonku osmdesátých let. Zkušenosti všech narátorů poté interpretuje v následujících dvou částech *Kdyby mě vyrazili, je to nová příležitost* a *Má to být za odměnu*. Ty poskytují reflexi běžného života v korporaci. Autorka zde například otevírá problematiku firemních hodnot, jakožto vyprázdněného konceptu připomínajícího bezobsažnost dogmat minulého režimu. Stejně tak lze nacházet připodobnění praxe personálního oddělení k někdejšími kádrovým komisím. Dále se zabývá přesahem pracovního života do volného času a osobního života, tedy tematikou mimopracovních aktivit či pracovní vyčerpání a zdravotní důsledky překotného pracovního tempa. Jednotlivý element všech studovaných témat lze spatřovat v posunu od nadšení z neomezených profesních možností, které přinesla politicko-ekonomická změna v devadesátých letech, po jisté vystřízlivění a zvýšení kritičnosti během desetiletí následujících. Poslední kapitola *Patřily k těm, kteří firmu řídili*. se soustředí na životy dvou žen, které prošly nejvyššími patry managementu.

V tomto případě autorka přistoupila k otištění redakčně upravených prepisů rozhovorů. Pohled vysoce postavené personalistky a finanční manažerky autorka také analyzuje a interpretuje. Zařazení prepisů považuji za zdařilý krok i z toho důvodu, že čtenář získá přístup k holému pramenu a dostává tak možnost vytvořit si vlastní přístup a případně i revidovat své mínění v tématu proměn firemní kultury.

Publikaci považuji za kvalitní počín rozšiřující poznání dějin doby polistopadové. Už jen látkou a časovým obdobím, jaké si autorka zvolila, sešla z vyšlapaných cest historické vědy a musela se potýkat nejen s terénní prací, ale také s neexistencí tuzemských historických prací, které by ji poskytly teoretický základ. Mimo jiné také oceňuji pečlivou práci s poznámkovým aparátem, každý méně srozumitelný užitý pojem je pod čarou vysvětlený případně i odkazuje na jiné publikace, jež se problematikou hlouběji zabývají. Tato sonda do vývoje firemní kultury v českém prostředí za poslední tři desetiletí si zaslouhuje pozornost nejen odborné veřejnosti věnující se soudobým dějinám, ale také odborníků jejichž

doménou je například sociologie, antropologie a další humanitní vědy. Dovolím si také říct, že zajímavou četbu představuje i pro laiky, především pro ty, kteří s pracovním prostředím v korporaci mají jakoukoliv zkušenost. V neposlední řadě je třeba zmínit, že použitá literatura, o níž autorka opírá svoji argumentaci, představuje užitečný seznam zdrojů pro další studium nejen firemní kultury ale dějin éry transformace a konsolidace ve své obecnosti.

VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956-1989*. Praha: Academia, 2010. 639 s. ISBN 978-80-200-1870-0.

Michaela Martinovská – Jitka Brzáková

Autorem recenzované knihy je český historik a průkopník orální historie, Miroslav Vaněk. V současné době je ředitelem Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. Zabývá se českými moderními dějinami, zejména oblastí nezávislých aktivit mladé generace před rokem 1989, problematikou opozice a mocenských elit. Mezi jeho další díla patří např. *Sto studentských revolucí, Ostrůvky svobody* aj.

Knihy byla vydána nakladatelstvím Academia v roce 2010, čítá 639 stran. Je obdařena autorovým věnováním, úvodním slovem Václava Havla a předmluvou od Radka Diestlera. Poté následuje úvodní kapitola a dále vlastní text knihy rozčleněn do devíti kapitol, podkapitol a v neposlední řadě závěrem.

Jak již napovídá název, kniha pojednává o hudbě v komunistickém Československu. Autor se nezabývá jen naší vlastí, ale také čtenáře „vezme“ do Anglie či Ameriky, kde nacházíme kolébky jazzu, rocku, rock, n' roll či metalu. Především se Miroslav Vaněk zaměřuje na to, jak byla vnímána hudba zde u nás a na jaká různá úskalí museli muzikanti narážet.

V knize se čtenář dozvídá například o problémech černošské hudby – černoši nebyli odsuzováni jen kvůli barvě pleti, ale především kvůli jejich hudbě. Byla považována za divokou až nestydatou. Proto se veřejnost snažila tuto hudbu zakázat. Pro někoho by tato věc mohla být překvapivá – kdo by si pomyslel, že hudba může být zakázána jen proto, že na ni lidé tancují jinak, než bylo zvyklé. Nahrávací společnosti dokonce sháněli „bílé“ zpěváky, aby nahráli cover verze černošských písní – bohužel neúspěšně. Dalším překvapením byl Elvis Presley. Asi by nikdo nehádal, že muž s tímto zvučným jménem byl odsuzovaný a dokonce i zakázaný.

Překvapivým faktem bylo také to, že hudba otevřela ženám oči – chtěly mít také svá práva, téma antikoncepce a chráněného sexu již nebylo tabu. Dalším

známým zpěvákem byl John Lennon – ten byl považován za buřiče, ale teenageři ho měli rádi. Lennon se dostal také do hledáčku FBI a měl být vyhoštěn ze země. Na jeho počest vznikl v Praze jakýsi památník, pamětní deska, která byla každý den přestříkávána a každý den ji lidé obnovovali. Když přišel nový fenomén punku, všechny složky byly opět v pohotovosti. Najednou nebyly nebezpečné vlasy dlouhé, nýbrž krátké. Také se za nebezpečné považovaly řetězy, kožené bundy nebo číra. Punkovou skupinu Sex pistols potkal zákaz vystupování. Tato skupina byla veřejně pomluvena a v televizích nebo v rádiích se setkali s bojkotem. Dalším problémem byl vznik metalu a heavy metalu. Církev se začala bouřit, jelikož byla toho názoru, že tento styl hudby je spojen se satanismem. Co se týkalo Československa, hudba se do ní dostávala velmi obtížně. Lidé poslouchali rádio, aby se vůbec mohli o hudbě něco dozvědět, jelikož u nás jsme byli pozadu. Koncerty zahraničních kapel se zde nekonaly a sehnat si desku bylo velmi obtížné. Ano, dostávaly se u nás desky, ale mnohdy s několikaletým zpožděním. Lidé si kupovali desky tajně na tržnicích. Mnohdy je ale odhalila STB a desky jim zničila. Pokud někdo vlastnil desku, byl považován za bohatého, protože mnohdy stály třetinu platu. V té době se platy totiž pohybovaly kolem 2000. Ten, kdo na to neměl, si desky od někoho půjčil nebo si ji natočil. Největší událostí byl koncert skupiny DEPECHE MODE v Praze. Lidé byli schopni čekat na lístky celou noc. Ovšem STB byla v pozoru. Očekávali komplikace a měli strach z problémů.

Ve druhé polovině knihy uvedené šestou kapitolou nazvanou Ideologie a rock se vyskytuje citace od Platóna, na které autor dila dokazuje, že vztah mezi hudbou, ideologií a náboženstvím je problémem s tisíciletou historií, a nikoliv pouze moderních dějin. Autor zmiňuje i velké soudní procesy s metalovými kapelami, ke kterým docházelo např. v Maroku. Obžalovaní byli obviněni z protistátní činnosti. Osud rock 'n' roll připodobňuje k osudu jazzu v tehdejší nacistické Německu a SSSR. Již od svého vzniku v 50. letech byl rock považován za nebezpečnou rozvratnou sílu.

Čtenáři jsou představovány citace z různých děl české a světové literatury či z projevů jednotlivých osobností, které na jednu stranu rock 'n' roll odsuzují nebo na stranu druhou rock 'n' roll brání před tehdejší negativistickým přístupem.

Další část je z velké části věnována represím a perzekuci rocku. Čtenář se zde mimo jiné dočte o Syndikátu vzniklém roku 1948, později přejmenovaném na Svaz českých spisovatelů, který zaštiťoval hudební oblast a spolupracoval s ostatními uměleckými svazy, které se staly v 60. letech spolutvůrci kulturní politiky a sehrály významnou roli při šíření svobodného prostoru. Napomohly tzv. obrodnému procesu v komunistické straně a ve společnosti a byly proti

okupaci Československa vojsky států Varšavské smlouvy. Svaz hudebníků byl jedinou legální platformou, kde se mohli členové souborů sdružovat a která jim poskytovala právní pomoc. Roku 1971 se ustavila autonomní část svazu, a to Jazzová sekce, která byla v 80. letech postavena mimo zákon a kvůli které se Svaz stal roku 1979 nežádoucím sdružením. Čtenáři jsou v dané kapitole představeny a blíže přiblíženy i další hudební instituce a organizace.

V další kapitole je představena samotná kritika a publicistika rock'n'rollu, jsou zde přiblíženy hudební časopisy a periodika, které ne vždy mohly vyjít v oficiálním nákladu, ale stávaly se tzv. podpultovým zbožím.

Po 9. kapitole následuje závěr, který ve stručnosti shrnuje informace z předchozích kapitol a vyslovuje pointu vyvěrající z dané problematiky. Mnoho poznatků recipient získává i z poznámek pod čarou, které prohlubují a rozšiřují vybrané téma. Čtenáři je představen bohatý ikonografický materiál, který na mnoha místech doplňuje text.

V závěru knihy nechybí ani použité zdroje, tj. literatura – knihy, časopisy, bakalářské, diplomové, rigorózní a disertační práce, dále televizní, filmové dokumenty a v poslední řadě rozhovory. Cizojazyčným čtenářům je obsah díla představen v kapitole summary. A pro lepší vyhledávání autor přikládá i jmenný rejstřík.

ŠVAŘÍČKOVÁ SLABÁKOVÁ, Radmila – SOBOTKOVÁ, Irena – FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena – KOHOUTOVÁ, Jitka – PETRŮ, Marek.

***I rodina má svou paměť: Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu.* Praha: NLN, 2018. 244 s. ISBN 978-80-742-2584-0.**

Naděžda Morávková

Paměťová studia byla stejně jako paměť a vzpomínky coby pramen dlouho českou historií přijímána opatrně a s obezřetností. Teprve poslední desetiletí znamenalo jakýsi boom tohoto typu výzkumu, zřejmě i v souvislosti se stavem pramenné základny pro určitá období nejnovějších dějin. Zkoumat rodinnou paměť, a to interdisciplinárně, je ovšem počín v českém akademickém prostředí ojedinelý. Historička Radmila Švaříčková Slabáková a kolektiv autorů, mezi nimiž nechybí představitelé dalších vědních disciplín – psychologie, literární historie i filozofie, se tohoto úkolu zhostili. Napříč publikací prolíná motiv rodinné paměti jako zdroj tvorby osobní identity i relativnost nazírání paměťových narácí a faktů. Radmila Švaříčková vychází především ze svého výzkumu, kdy metodou orální historie, za pomoci strukturovaných a polostrukturovaných rozhovorů a volné narace vzpomínajících vytěžily spolu s kolegyní Irenou Sobotkovou celkem třináct dárcovských rodin. Výzkum je rovněž zachycen v samostatné publikaci – ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila a SOBOTKOVÁ, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění.* Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2018. 318 stran. ISBN 978-80-7553-638-9. Představitelé literární vědy Marcin Filipowicz a Alena Zachová se zabývají tématkou rodinných rituálů v románových ságách *Buddenbrookovi: Úpadek jedné rodiny* Thomase Manna, *Sága rodu Forsytů* Johna Galsworthyho či *Sňatky z rozumu* Vladimíra Neffa. Jitka Kohoutová se snaží o interpretaci rodinné paměti několika významných českých rodin 19. století v dílech Karoliny Světlé, Sofie Podlipské či Evy Vrchlické. Marek Petrů téma pojednal v širším filozoficko-etologickém kontextu a zabývá se také současnými problémy paměťových studií, uchováním a přenosem paměti a lidské identity čistě digitální cestou.

Publikace zajímavým způsobem ukazuje, jak se do rodinné paměti promítají dobová společenská témata, zejména ta, jež mají identitotvorný charakter.

Devatenácté století zanechalo rodinné paměti v kompaktních a národní identitou spojených příbězích, současné rodinné narace jsou pestřejší a kompaktnější charakter vykazují pouze v souvislosti s celospolečenskými epifaniemi typu německá okupace, pražské jaro apod.

Velmi zajímavé je téma různých přístupů k rodinným rituálům, oslavám, svátkům atd. a mezigenerační proměny těchto narácí. Je jistě na místě se ptát, zda tradiční rodina bude v budoucnu hrát svou roli ve společnosti tak, jak jsme doposud byli zvyklí či dozná zásadních změn, a tudíž, zda je na místě zabývat se rodinnou pamětí a jejím uchováváním klasickou transgenerační cestou. Mohli bychom zvažovat, do jaké míry bude v budoucnu rodinná historie stále jedním z významných zdrojů osobní identity. Nicméně pro historii zůstává rodinná paměť důležitým a osobitým pramenem. Autorský kolektiv pod vedením Radmily Švaříčkové Slabákové odvedl skvělou práci na tomto poli.

ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila – SOBOTKOVÁ, Irena. *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění*. Praha: Stanislav Juhaňák –Triton, 2018. 318 s. ISBN 978-80-7553-638-9.

Naděžda Morávková

Rodinná paměť je téma, které je v českém prostředí teprve na počátku zájmu ze strany akademického prostředí. Její zkoumání v rámci historie a metodou orální historie je nesmírně cenným počinem nejen pro historii samotnou z hlediska dějinné faktografie a pramenného bádání, ale také v kontextu širším, antropologicko-společenském a psychologickém. Publikace vychází ze sady rozhovorů se třemi generacemi členů 13 rodin, celkem tedy s 39 narátory. Většina rodin pochází ze střední nebo jižní Moravy, a příběhy jsou tudíž regionálně kompaktní.

V úvodu publikace autorky představují svůj výzkum, metodologii, postupy při vytěžování dárců a sběru dat, kdy kombinují strukturované a polostrukturované rozhovory, biografická vyprávění, epifanické narace či rodinné mýty, a zejména postupy interpretace rozhovorů a z nich získaných faktů i reflexí. Text je členěn do čtyř celků, rodinná paměť, vzpomínky na dětství, mezigenerační přenos a poselství rodiny. Zejména části věnované vzpomínkám na dětství a transgeneračnímu předávání a proměnám vzpomínek v čase a v generacích jsou cenným přínosem k tématu. Autorky ukazují silný impakt rodinné paměti jak směrem dovnitř, pro jednotlivé členy, zejména v mladších generacích, jejich sebereflexi a identitu, tak vně směrem ke společnosti.

Ať už se podoba klasické rodiny proměňuje a do budoucna patrně bude proměňovat i nadále, rodinná paměť a její příběhy budou patrně i v budoucnu sehrávat svou výraznou úlohu při utváření osobnosti jedince i celých komunit ba celé společnosti. Je až s podivem, že toto pole výzkumu bylo doposud vědou tak přehlíženo. Je nanejvýš chvályhodné, že autorky Radmila Švaříčková Slabáková a Irena Sobotková neváhaly tuto mezeru začít plnit. Rodinná poselství, mýty, traumata, rodinná tradice ve vyprávěných příbězích, historky, zkušenosti, to vše ve své unikátní a proměnlivé podobě tvoří základ rodinného vědomí, svébytné rodinné paměti, z níž vychází paměť a světonázor jedince. Svým způsobem můžeme rodinnou paměť nahlížet jako základní kámen paměti národa. A tou by se přece historie měla zabírat především.

MORÁVKOVÁ, Naděžda. *Dějiny učitelského vzdělávání v Plzni*. Praha: Nakladatelství viaCentrum, 2018. s. 266. ISBN 978-80-87646-23-6.

Ladislav Voldřich

Publikace doc. PaedDr. Naděždy Morávkové, Ph.D., vedoucí katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, *Dějiny učitelského vzdělávání v Plzni* vychází z dlouhodobého zájmu a odborného zaměření autorky a volně navazuje na předchozí práce v dané oblasti, na kterých se autorsky či spoluautorsky podílela, ať již se jednalo o tištěné nebo webové publikace, texty k výstavám a k workshopům, příp. jiné odborné materiály. Z těch nejnovější jsou to zejména *70 let nejstarší fakulty ZČU, Fakulty pedagogické, První dekáda: Počátky Pedagogické fakulty v Plzni v letech 1948 – 1958. Ženské téma v dějinách plzeňského vzdělávání*, kapitola *Školství v Plzni* ve třetím dílu nově vydaných *Dějin Plzně, Václav Čepelák a katedra historie plzeňské Pedagogické fakulty* aj.

Práce je formálně rozčleněna do tří hlavních kapitol (*1 Dlouhá cesta k profesionalizaci vzdělávání učitelů v Plzni*, *2 Změny ve vzdělávání plzeňských učitelů ve druhé polovině 19. století*, *3 Výšoké pedagogické školství a jeho počátky v Plzni*), z nichž každá obsahuje v závislosti na hloubce a šíři zpracovaného tématu ještě subkapitoly dílčí, přehledně uspořádané využitím desetinného systému, a je doplněna třemi rozsáhlými přílohami (č. 1 *Z dějin oborů a kateder na Pedagogické fakultě v Plzni*, č. 2 *Seznam členů vedení fakulty a studijního oddělení*, č. 3 *Galerie významných osobností FPE*). Práce je opatřena sumářem v anglickém jazyce, seznamem použitých pramenů a literatury a jmenným rejstříkem.

Zatímco kapitola 1 *Dlouhá cesta k profesionalizaci vzdělávání učitelů v Plzni* slouží jako rozšířený vstup do problematiky vývoje plzeňského školství jako takového od jeho středověkých a humanistických počátků k tereziánsko-josefinským reformám, kapitola 2 *Změny ve vzdělávání plzeňských učitelů ve druhé polovině 19. století* již přináší hlubší vhled do tématu představením a zhodnocením významu učitelských ústavů, jež v 19. a první polovině 20. století v Plzni působily. Vedle logického uspořádání látky, kvalitní faktografické práce a využití obrazových materiálů (dobové fotografie a plánky) je třeba ocenit i čtivý jazyk autorky, který oživuje dávno zaniklé instituce, vše je vhodně doplněno krátkými biogramy nejvýznamnějších osobností, opomenuta není ani přesná lokalizace někdejších objektů popisovaných ústavů. Kapitola 3 *Výšoké pedagogické školství a jeho počátky v Plzni* dovádí téma k současnosti a k symbolickému i faktickému

završení úsilí o plnou profesionalizaci vzdělávání pedagogů v Plzni vznikem Pedagogické fakulty, původně samostatné, později včleněné do tělesa Západočeské univerzity.

Příloha č. 1 *Z dějin oborů a kateder na Pedagogické fakultě v Plzni* vlastně obsahově navazuje na třetí kapitolu textu (*Vysoké pedagogické školství a jeho počátky v Plzni*) a je vedle druhé kapitoly (*Změny ve vzdělávání plzeňských učitelů ve druhé polovině 19. století*) rozsahem i obsahem druhou nosnou částí textu publikace. Nabízí se tedy ke zvážení, zda by nebylo vhodnější v případném příštím vydání pojmut tuto přílohu jako kapitolu 4. Sestavení a publikování stručného přehledu historie jednotlivých kateder fakulty je ve své podstatě velmi záslužnou věcí, neboť současnost (nám) nepřetržitě utíká do historie a ne všechny písemné podklady zůstávají (nejen) v akademickém prostředí zachovány a navíc lidská paměť často klame i pamětníky. Autorka zde využila podkladů z jednotlivých kateder (sama zde vystupuje jako redaktorka) a shromáždila poměrně značné množství jmen, dat a cenných informací, které by patrně jinak upadly v zapomenutí, ale které se zároveň vzhledem k malému časovému odstupu prozíravě rozhodla nepodrobit kritickému pohledu historika a moudře je ponechává ke zhodnocení budoucím generacím. Připomenutí snad každého, kdo prošel jako pedagog fakultou (včetně externistů) a uspořádání do rejstříku, je zásadním přínosem této části práce, skrývá však velké nebezpečí omylu či zkomolení jména, namísto by tedy byla pečlivá korektorská práce nejlépe znovu na jednotlivých katedrách, neboť chybu ve jméně uvidí jen ten, kdo konkrétní osobu znal (str. 153 chybně Baborka – správně Barborka, str. 170 chybně Blahoslavová – správně Bohuslavová, zároveň není uvedena v rejstříku, na katedře AJ působil v 90. letech i Američan Christopher McKoy, potud kam paměť recenzentova sahá). Příloha č. 2 *Seznam členů vedení fakulty a studijního oddělení* má čistě faktografický charakter, do přílohy č. 3 *Galerie významných osobností FPE* byli zahrnuti vedle všech děkanů a děkanek i výběrově významní zesnulí pedagogové fakulty.

Publikace je v pevné vazbě, technicky kvalitně zpracovaná, drobný optický nesoulad působí zařazení rejstříku a pramenů a literatury před přílohy. Vzhledem k tomu, že hlavní text čítá cca 150 stran a přílohy cca 100 (tedy 2/5 rozsahu), rejstřík a prameny se ocitají nelogicky téměř uprostřed publikace, i když většina jmen v rejstříku uvedených se objevuje až poté v přílohách.

Výše uvedené připomínky ovšem nemohou pokazit celkový silně pozitivní dojem ani snížit přínosnost recenzované publikace, ať již ji budeme pojímat jako uzavřenou záležitost nebo jako velmi inspirativní mezistupeň k dalšímu bádání.

Zprávy / Chronicle

Zpráva o projektu – Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech¹

Petra Schindler-Wisten

Tříletý projekt Centra orální historie ÚSD AV ČR o vysokoškolských studentech z roku 1989 právě finišuje do cílové rovinky. Projekt navázal na dvacet let starý úspěšně realizovaný výzkum „Studenti v období pádu komunismu v Československu – životopisná interview“. Cílem současného bádání bylo zachytit vývoj generace studentských vůdců listopadu 1989 a popsat jejich skutečnou či domnělou „dějnotvornou“ roli. Zachycená generační zkušenost sta bývalých studentů a studentek s polistopadovým transformačním procesem byla srovnána s životopisnými vyprávěními z projektu realizovaného před 20 lety. Prostřednictvím sledování změn ve výpovědích narátorů a narátorek je možné sledovat nejen proměny subjektivního vnímání historických událostí, ale i případné širší posuny ve společenském diskursu vnímání minulosti.

Rozměrný časosběrný výzkum představoval pro řešitelský tým nové metodologické výzvy. V ideálních podmínkách by byla zajištěna kontinuita narátorů i tazatelů, kteří by mohli navázat na již vybudované vztahy z původního projektu a v novém projektu je dále prohlubovat. V současném projektu však bylo od začátku jasné, že se z různých příčin nepodaří uskutečnit rozhovory s identickou stovkou narátorů jako před dvaceti lety, a také že se zcela zásadně promění i tazatelský tým. Do něj se nakonec zapojilo devět výzkumníků z oboru historie, antropologie a politologie, z nichž jen jeden se účastnil i minulého projektu. Výpadek devatenácti narátorů (úmrtí, nedohledatelnost, odmítnutí pokračovat v projektu atd.) byl nahrazen narátory novými. Celkem byly od ledna 2017 do listopadu 2018 nahrány rozhovory se stovkou narátorů a narátorek z devíti regionů České republiky, což celkem činí více než 200 hodin audiozáznamů, s 67 narátory byl pořízen i videozáznam. Přepisy všech rozhovorů čítají cca 6 500 normostran.

¹ Zpráva vznikla na základě podpory GA ČR 410/17-14167S Studentská generace roku 1989 v časosběrné perspektivě. Životopisná interviews po dvaceti letech.

Na začátku terénního výzkumu bylo rozhodnuto, že druhé rozhovory se budou realizovat jinak, než je v orálně-historické praxi běžné, sice po šesti až dvanácti měsících od rozhovoru prvního. Ve fázi, kdy bylo nahráno cca 80 prvních rozhovorů, se ve výzkumném týmu rodila první tematická analýza, z níž následně vykryštalizovaly okruhy témat pro druhý rozhovor. Tento nový metodologický prvek vnesl do projektu další rozměr časosběrnosti. Nahrávání druhých rozhovorů po delší době ukázalo množství nových a zajímavých situací, které se udály nejen v životě narátorů (události v osobním životě, např. smrt rodičů, narození vnoučat, změna zaměstnání atd.), ale i ve společnosti a politice (parlamentní volby na podzim 2017 a prezidentské v lednu 2018).

Hlavním výstupem projektu je publikace *Sto studentských evolucí. Vysokoškolští studenti roku 1989. Životopisná vyprávění v časosběrné perspektivě*, jejíž ambicí je díky nově využitě časosběrné orálně-historické metodě zachytit vliv formativní zkušenosti listopadové revoluce v roce 1989 na životní cesty bývalých studentů v osobním, profesním, popřípadě politickém životě. Kniha navíc obsahuje dva svazky redakčně upravených *Rozhovorů*, které představují cenný pramen nejen pro zkoumání listopadu 1989, ale i období, které následovalo po něm. Dalším důležitým výstupem je druhé doplněné vydání knihy *Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu. Životopisná vyprávění* a dále tematický webový portál, který mj. obsahuje audio a videoukázky ze současných rozhovorů.²

Jestliže v roce 1999 řešitelé projektu s časosběrným pokračováním nepočítali, dnes plánují za patnáct let časosběrný projekt dokončit.

² Dostupný z webu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR: <http://www.studenti89.usd.cas.cz/>

Vydařený internacionální počín – Kongres českých polonistických studií 2019

Naděžda Morávková

Roku 2016 se konal na polské akademické půdě I. Kongres polských bohemistických studií (I. Kongres Czechoznawstwa Polskiego). Jeho cílem bylo představit výsledky moderní polské bohemistiky, fakta o české historii, kultuře, jazyce. Kongres byl zahájen v Prudniku 6. října 2016, hlavní program pak proběhl ve Vratislavi ve dnech 24. – 26. října 2016 a pokračoval na dalších místech v Polsku. Závěrečné setkání se konalo v listopadu v Cieszyně. Projekt si získal nečekaný ohlas a již v jeho průběhu se objevil názor, že kongres by rozhodně neměl být posledním setkáním bohemistů a polonistů. Zrodila se myšlenka uskutečnit v roce 2019 v České republice kongres polonistických studií a v budoucnu pak pořádat střídavě kongresy bohemistických studií v Polsku a polonistických studií v České republice. Prvním z českých kongresů je letošní Kongres českých polonistických studií. Koná se postupně na více místech především akademického prostředí. Setkání zahájila Univerzita Palackého v Olomouci letos v září, zakončení bude v režii Univerzity Karlovy v Praze. Kongres doprovázejí vedlejší akce, jako např. česko-slovensko-polský seminář na Technické univerzitě v Liberci (19. – 21. srpna 2019), či doprovodné expozice. Celý projekt si stanovil několik cílů. Především představit odborné veřejnosti výsledky české polonistiky, výsledky spolupráce českých a polských vědců, pedagogů a odborníků obecně v různých vědních oborech a konkrétně ukázat, jak se rozvíjí přeshraniční spolupráce v různých oblastech. Přehled jednotlivých akcí najde čtenář na www.kcps.upol.cz.

Rámcový program Kongresu českých polonistických studií 2019

Organizační a programový výbor během zasedání v Praze dne 25. září 2017 schválil síťový charakter organizace kongresu. Kongres se bude konat v několika programových segmentech realizovaných v různých institucích v termínu od 10. září 2019 do 22. listopadu 2019.

Inaugurační konference, 10. – 11. září, Olomouc – Její součástí bylo slavnostní zahájení kongresu, plenární zasedání Polsko-české vědecké společnosti a následně byla konference rozdělena do sekcí filologicko-kulturologická, etnologická a geografická. Organizátoři: Univerzita Palackého, Polsko-česká vědecká společnost, Polský institut v Praze.

Konference Jazyk na hranici – hranice v jazyku, 17. – 19. září, Bohumín/Chalupki – Akce, která se konala zároveň v Polsku i České republice, se zaměřila na témata jazykovědná, týkající se polštiny nebo češtiny, na témata porovávající zmíněné dva jazyky či na taková, která zahrnují alespoň jeden z nich spolu s dalším slovanským jazykem. Organizátor: Ostravská univerzita.

Konference Česko-polské pohraničí, 2. – 3. října, Hradec Králové – konference byla rozdělená do dvou sekcí – vědecké, zaměřené na historické, geografické, sociologické a filozoficko-historické aspekty pohraničí a sekce odborné, ve které šlo především o výměnu informací o podobách pohraniční spolupráce a prezentaci názorů na její další rozvoj. Organizátoři: Univerzita Hradec Králové, Polsko-česká vědecká společnost, Polský institut v Praze.

Workshop Idea univerzity třetího věku a celoživotního vzdělávání v česko-polském diskurzu, 4. – 5. října, Pardubice – Univerzita Pardubice. Akce byla organizována Katedrou literární kultury a slavistiky.

Seminář pro odbornou pedagogickou veřejnost, 15. – 16. října, Praha – Akce byla rozdělená na semináře Balance-inspirace-perspektivy (mezinárodní seminář učebnicových skupin střední Evropy) a Nesnadné výzvy pro pedagogy v minulosti a dnes (na příkladu osobnosti a tvorby Janusze Korczaka a Přemysla Pittra). Organizátoři: Česko-polská pracovní skupina pro oblast učebnic při Polsko-české vědecké společnosti, Pedagogické centrum pro polské národnostní školství Český Těšín, Polský institut v Praze, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského v Praze, Velvyslanectví Polské republiky v Praze.

Obraz Polska a Poláků v českých médiích, 5. – 7. listopadu, Opava – Konference, která se bude konat pod záštitou velvyslankyně Barbary Ćwioro, se bude zabývat mediálními interpretacemi historických témat formou dokumentárních filmů, televizních pořadů, audiovizuálních prezentací na sociálních sítích, studijních materiálů pro školy a materiály v nevědeckých periodících. Organizátor: Slezská univerzita v Opavě.

Interakce práva, ekonomie a jazykovědy v česko-polském prostředí, 7. – 10. listopadu, Telč – Seminář bude zahrnovat sekci právně-ekonomickou (Vliv práva na ekonomiku a ekonomiky na právo, české a polské zkušenosti) a sekci překladatelskou (Čeština a polština v překladu, tlumočení a mezikulturní komunikaci). Organizátoři: Masarykova univerzita, Centrum polského práva, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Velvyslanectví Polské republiky v Praze, Generální konzulát Polské republiky v Praze, Honorární konzulát Polské republiky v Brně, Polský institut v Praze.

Závěrečná konference, 20. – 22. listopadu, Praha – V rámci události budou vyhlášeny plenární referáty, proběhne představení historické publikace J. Rychlíka a V. Penčeva a dále setkání zaměřené na historické vědy. Následovat bude shrnutí a zakončení kongresu. Organizátoři: Karlova univerzita, HÚ AV ČR, Velvyslanectví Polské republiky v Praze, Polský institut v Praze, Polsko-česká vědecká společnost.

Doplňující série výstav:

- 10. 9.–15. 10. Olomouc – 70 let Polského institutu v Praze
- 30. 9–11.10 Pardubice – Nezávislé (vernisaž 30. 9 ve 14.00)
- 14. 10–30. 11 Opava – Nezávislé
- říjen–prosinec Brno – Józef Piłsudski
- říjen–prosinec Hradec Králové – Komiksová výstava Spolu v bublinách
- říjen–prosinec Liberec – Architektura pro kulturu (vernisaž 14. 10.)
- 28. 10.–11. 11. Ostrava v rámci Polských dnů

Gratulujeme k již proběhlým a výborně zorganizovaným částem kongresu a přejeme hodně úspěchů zbývajícím akcím.

Pokyny pro autory

Časopis MEMO (Časopis nejen pro orální historii) se zaměřuje zejména na výzkum historie metodou orální historie a aplikace této metody do vyučování dějepisu na základních a středních školách, ale i na výzkum soudobých dějin dalšími historickými, antropologickými či sociologickými metodami. Žádaná jsou témata dějiny totalitních režimů, dějiny druhé světové války v paměti lidí, dějiny každodennosti ve 20. století, problémy menšin, regionální dějiny, dějiny dějepisectví, biografie, ale také novodobá ústní tradice a novodobý folklór ve výzkumu dějin. MEMO je velmi vstřícný a otevřený časopis, vítáme i další související témata, výzkum i aplikace týkající se soudobé historie, výzkumu v archivech apod.

Formální požadavky na text: Články by měly být předloženy v elektronické podobě, v aplikaci Microsoft Word, e-mailem na adresu: mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Prosím, použijte pouze základní styl (typ a velikost písma Times New Roman 12, jednoduché řádkování). Poznámky a odkazy uvádějte pod čarou na příslušné stránce, ne v textu, ne za článkem. Měly by být průběžně očíslovány v celém článku.

První citaci uvádějte v plném rozsahu: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010, s. 22. Všechny následující odkazy by měly být uvedeny ve zkrácené formě: SMITH, Robert. Historie mléčných výrobků, s. 22. Použití latinského slova *ibid* nebo českého *tamtéž*, nebo zkratk jako *Loc. cit.*, *Op. cit.* apod. není povoleno. Je nutné přiložit abecední seznam plně citovaných zdrojů a literatury na konci článku.

Několik příkladů plných citací (téměř všechny uvedené citace jsou fiktivní):

Citace knihy: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

Citace kapitoly v knize nebo příspěvku ve sborníku: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9, s. 23 - 42.

Citace článku v časopisu: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, s. 37 - 55.

Citace z deního tisku: KOZA, Jan. První máj, *Plzeňský deník*, 12. března 2006, s. 5.

Citace rozhovoru s pamětníkem: Rozhovor Naděždy MORÁVKOVÉ (odborná asistentka Západočeské univerzity v Plzni) s Kolomanem Gajanem (emeritní profesor Karlovy univerzity v Praze), dne 8. 8. 2010 v Praze. Přepis rozhovoru uložen v archivu SOHI Plzeň, Veleslavínova 42.

Archivní zdroje: Národní archiv Praha. Fond Osobní pozůstalosti. Fol. Josef Macek. *Korespondence 1970 - 1975*. Inv. č. OP 654.

Citace internetového zdroje: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Dostupné z URL: < <http://translate.google.cz/#cs|en|dokument> > [Cit. 2010-09-12].

Přílohy: Obrázky, fotografie, nákresy, tabulky, grafy, grafika, mapy, atd. musí být očíslovány a odkázány poznámkami pod čarou a umístěny za textem se správným číslem a popiskem. Zdroj musí být uveden.

Další pokyny: Rozsah studií je omezen na max. 30 stran (54.000 znaků včetně poznámek pod čarou a mezer). Rozsah recenze: max. 1-2 strany. Každý článek by měl mít: název (česky i anglicky), abstrakt (česky i anglicky, max. 10 řádků), klíčová slova (česky i anglicky, v počtu od 3 do 8), informace o autorovi (jméno a příjmení, rok narození, pozice a zaměstnavatel nebo škola, oblast výzkumu, e-mailovou adresu). Články publikované v časopisu MEMO procházejí nezávislým recenzním řízením a musí být schváleny redakční radou. Editoři děkují přispěvatelům za to, že pokud možno respektují výše uvedená doporučení.

Notes for Contributors

MEMO magazine focuses especially on the history of research using oral history and its application in teaching history. Preferred are the themes of modern history, especially history of totalitarian regimes, the history of the Second World War in memory of people, the history of everyday life in the 20th century, problems of minorities, regional history, history of historiography, biographies, also the modern oral tradition and folklore in the modern history of research. MEMO is a very open and obliging journal, we welcome any other related and interesting topics.

Format and Style: Articles should be submitted electronically, in Microsoft Word, by e-mail to the address mmaja.fritzova@gmail.com, moravkov@khi.zcu.cz. Please use the basic style only. Notes should be footnotes not endnotes. They should be numbered consecutively throughout the article. Citations of references should be made only in the notes and not in the text, first references should be given in full: SMITH, Robert. *History of Diary Products*. Pilsen: University of West Bohemia Press, 2010, pp. 22 - 23. All subsequent references should be given in abbreviated form: SMITH, Robert. *History of Diary Products*, pp. 30 - 32. It is necessary to attach a list of full references at the end of the article. The use of the latin word *ibid*, or abbreviation like *Loc.cit.*, *Op. cit.* etc. is not allowed.

Some Practical Examples for Full References (Almost all examples are fictive.):

The reference to a book: JUDD, Robin. *Contested Rituals: Circumcision, Kosher Butchering, and Jewish Political Life in Germany*. Ithaca: Cornell University Press, 2007. ISBN 13 9780801445453.

The reference to a chapter in a book or to a contribution in collection of papers: HAUG, Karl Erik - ORVIK, Nils. Stormaktsgarantier og kollektiv sikkerhetsgaranti. In: BERG, Roald (ed.) *Selvstending of beskyttet*. Bergen: Fagbokforlaget, 2008. ISBN 978-80-876432-9. 465 p.

The reference to an article in a journal: NAHODILOVA, Lenka. Communism modernisation an Gender, *Contemporary European History*, vol. 19, no. 1, February 2010, pp. 37 - 55.

The reference to an article in a newspaper: COETZEE, Paul. Namibia's liberation struggle, *Die Transvaler*, 12th March 2006, p. 5.

The interview reference: The interview of KOTZEL, Charles (lecture of Charles University in Prague) with BIBIKOVA, Leona (exlecture of University of West Bohemia in Pilsen, living in Pilsen), 22nd October 2008. The transcript is filed in the archives SOHI Pilsen, Veleslavinova 42.

The archives reference: Czech National Archives, Prague, fund: Inheritance, file: Josef Macek, document: Letters to Frantisek Graus 1970 - 1975, catalogue number: OP 456.

The reference to an internet source: BOLD, Richard. The main Saints. [Online] Available from URL:

<<http://translate.google.cz/#cs|en|dokument>> [2010-09-12].

Illustrations: Pictures, photos, sketches, tables, diagrams, graphics, maps etc. Should be numbered consecutively with the footnotes and placed behind the text with correct number and labeled. The source must be given.

Further notes: Scope of article: max. 30 pages. Scope of review: max. 1-2 pages. Every article should have: Title, Abstract (maximum of 10 lines), Keywords (from 3 to 8), Information about Author (name and surname, year of birth, position and address of employer or school, field of research, e-mail address). Notification: The articles submitted to the MEMO must be editorially revised and approved. The editors would be grateful if contributors kept closely to journal's style and format conventions.

CALL FOR PARTNERS

SOHI - The Center for Oral History in Pilsen

The Center for Oral History SOHI was founded within the Department of History, Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen in 2009. Workplace focuses mainly on creating a database of interviews with eyewitnesses - a database of oral sources to recent history. SOHI has ambitions to serve as a methodological base for oral history research and joint projects of regional institutions interested in method of oral history and its use in contemporary historiography and to collect and provide the experience of partner institutions in the field of oral history.

Some of SOHI partners:

The Czech Oral History Center COH within the Institute of Contemporary History AS CR, Department of Oral and Contemporary History (Faculty of Humanities, Charles University in Prague), The Czech Association of Oral History, IOHA, Baylor University Institute for Oral History, The Centre for Oral History and Cultural Heritage (University of Southern Mississippi), The Oral History Center (Department of History, University of Zululand, KwaDlangezwa, South Africa), Columbia University - Oral History Research Office and etc.

Some important tasks of SOHI:

collection of narratives of survivors, presentation of contemporary history in the memories of survivors, educational activities, publications, interviews, organization of experts meetings, research and publication of methodological and theoretical texts in the field of oral history, providing consultation and service to researchers and to everyone interested in oral history, monitoring teaching aspects of interviews with eyewitnesses in modern school history, organization workshops and methodological seminars for primary and secondary schools.

Some current SOHI projects:

Using Oral History in the History of Modern Historiography, Oral History at School, Everyday Life under Socialism, The Iron Curtain - Czechoslovak Border in 1948 - 1989, The History of SSM - Socialist Youth Union in Czechoslovakia, Eyewitnesses of the Holocaust, Memories of Totalitarian Prisoners, Czechoslovak Totalitarian Emigrants.

The Center SOHI is open to the general cooperation with experts and the public and welcomes those interested in this method. Thank you for your interest in the partnership and contact us.

Contact:

The Center for Oral History SOHI, Department of History,
Faculty of Education of University of West Bohemia in Pilsen,
Veleslavínova 42, Pilsen, Czech Republic (www.khi.zcu.cz)

Contact person: Nadezda Moravkova

Tel.: +420 377 636 603

Fax: +420 377 636 612

E-mail:

sohi@khi.zcu.cz;

moravkov@khi.zcu.cz;

mmaja.fritzova@gmail.com

SOHI Středisko orální historie při KHI FPE ZČU v Plzni, Veleslavínova 42, Plzeň
<http://www.sohi.maweb.eu/>

